

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

CEZAEVLERİNDEKİ MAHKUMLARIN KADER ALGISI
(GİRESUN ÖRNEĞİ)

İRFAN ÇAKICI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. MEHMET KENAN ŞAHİN

ORDU - 2023

TEZ KABUL SAYFASI

ETİK BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

İRİFAN ÇAKICI

ÖZET

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ CEZAEVLERİNDEKİ MAHKUMLARIN KADER ALGISI (GİRESUN ÖRNEĞİ) İRFAN ÇAKICI

Kader meselesi dünya tarihi boyunca çok farklı kültür ve medeniyetlerce tartışılmış bir konu olması sebebiyle günümüzde hâlen güncelliğini koruyan hem dini hem de içtimai sahada çok önemli meselelerden bir tanesidir. Anlaşılması oldukça güç olan bu mesele hakkında çağlar boyunca çok farklı yorumlar getirilmiş ve yapılan yorumlar neticesinde zaman zaman gruplaşmalar ve mezhepleşmeleri meydana getiren önemli bir konu olmuştur.

Kader meselesi insanların günlük yaşantılarında yaşadıkları olayları anlamlandırmalarında önemli bir rol üstlenmektedir. Hayatın olağan akışı içerisinde gündem dışı kalmasına rağmen kişiler veya toplumlar için olumsuz bir olay yaşandığında kader meselesi, insanların kimi zaman zihinsel olarak rahatlamalarına kimi zaman da psikolojik çöküşlerine neden olabilen çok yönlü bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bizler bu çalışmamızda cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutukluların kadere olan bakış açılarını anlamlandırmak suretiyle deneklerin cezaevinde bulunma nedenlerini kader meselesi ile ilişkilendirip ilişkilendirmediklerini bilimsel olarak ortaya koymaya çalışmaktayız. Çalışmamızda cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutukluların yaş, cinsiyet, öğrenim düzeyi, meslek ve ortalama gelirleri bağımsız değişkenler olarak belirlenmiş ve öğrenim düzeyleri ile kadere olan inançları arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Örneklem gurbumuzun “Kadere inanıyor musunuz?” sorusuna vermiş oldukları cevaplar ile cezaevine girmelerinin nedeninin kaderleri olup olmadığını, kaderleri karşısında aciz bir durumda olup olmadıkları konusundaki fikrî düşünceleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın örneklem grubu Giresun Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda bulunan ve anket çalışması neticesinde değerlendirmeye dahil edilen 280 Erkek, 14 Kadın olmak üzere 294 denekten oluşmaktadır. Yapılan anket neticesinde ortaya çıkan sonuçlar SPSS for Windows programı ile değerlendirilmiş ve anlamlı tablolar haline getirilmiştir. Yapılan çalışma neticesinde cezaevlerinde bulunan mahkûmların kadere inandıkları sonucuna varılmış olmakla kaderlerinin hayatlarını doğrudan doğruya etkilediğine ve cezaevine girmelerinin sebebinin kaderleri olduğuna inandıkları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda deneklerimiz Cebriyye mezhebinin kader konusundaki görüşlerine yakın bir anlayışta konumlandırıldıklarını söylemek mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kader, Kader Algısı, Kelam İlmi, Giresun Kapalı Ceza İnfaz Kurumu

ABSTRACT

BASIC ISLAMIC SCIENCES

THE PERCEPTION OF FATE OF PRISONERS IN PRISONS

(GIRESUN EXAMPLE)

İRFAN ÇAKICI

The issue of fate is one of the most important issues in both religious and social fields, which is still up-to-date today, as it has been discussed by many different cultures and civilizations throughout the history of the world. Over the ages, many different interpretations have been made about this issue, which is very difficult to understand, and as a result of the comments made, groupings and sectarianizations have occurred.

The issue of fate plays an important role in people's understanding of the events they experience in their daily lives. Although it is out of the agenda in the ordinary course of life, when a negative event occurs for individuals or societies, the issue of fate emerges as a multifaceted phenomenon that can sometimes cause people to relax mentally and sometimes to psychological collapse.

In this study, we are trying to scientifically reveal whether the convicts and detainees in prisons relate their reasons for being in prison with the issue of fate by making sense of their perspectives on fate. In our study, age, gender, education level, occupation and average income of convicts and detainees in prisons were determined as independent variables and it was tried to establish a connection between their education levels and their belief in destiny. "Do you believe in destiny?" With the answers they gave to the question, it was tried to reveal whether their fate was the reason they went to prison or not, and whether they were in a helpless situation against their fate. The sample group of our study; It consists of 294 subjects, 280 men and 14 women, who were in Giresun Closed Penitentiary Institution and included in the evaluation as a result of the survey study. The results of the survey were evaluated with the SPSS for Windows program and turned into meaningful tables.

As a result of the study, it was concluded that the prisoners in prisons believed in destiny, and it was understood that they believed that their fate directly affected their lives and that the reason for their entry into prison was their destiny. In this context, it will be possible to say that our subjects were positioned close to the Jabriyye sect's views on fate.

Keywords: Fate, Perception of Fate, Science of Kalam, Giresun Closed Penitentiary Institution,

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda benden desteklerini esirgemeyen çok kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Kenan ŞAHİN beyefendiye, çalışmamıza farklı bir bakış açısından bakmamızı sağlayan çok değerli Doç. Dr. Yusuf Bahri GÜNDOĞDU hocama, değerli görüşlerini benden esirgemeyen ve her daim ufkumuzu genişleten Dr. Öğretim Üyesi Samet KARAHÜSEYİN beyefendiye, her zaman ümitli gözlerle bizleri izleyen kıymetli annem Şadiye ÇAKICI'ya bir baba edasıyla her daim beni yönlendiren ağabeyim Sn. Furkan ÇAKICI'ya, dualarında bizleri eksik etmeyen kardeşim Ahmet Yavuz ÇAKICI'ya ve her daim yanımda olarak bütün işlerimi kolaylaştıran, kendisini bu dünya ve ahiret için bir rızık olarak gördüğüm çok saygıdeğer eşim Berna ÇAKICI'ya teşekkürü bir borç bilir hürmetlerimi arz ederim.

İRFAN ÇAKICI

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL SAYFASI.....	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Yapılan Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.2. Araştırmamızın Varsayımları	3
1.3. Araştırmamızın Kapsam ve Sınırlılıkları	3
1.4. Araştırmamızın Yöntemi ve Modeli.....	4
1.5. Evren ve Örneklem.....	4
1.6. Verilerin Bir Araya Getirilmesi.....	5
1.7. Toplanan Verilerin Analizi.....	5
2. KADER NEDİR?	6
2.1. Kader Kavramının Sözlükteki Yeri	6
2.2. Kader Kavramının İstilahî Anlamları.....	8
2.3. Kur'an-ı Kerim Ayetleri ile Kader Kavramı	11
2.4. Hadisler ile Kader Kavramı.....	16
2.5. Sahabeler Devrinde Kader Kavramı.....	21
2.6. Hasan-ı Basrî ve Abülmelik Bin Mervan'ın Kadere Dair Mektuplaşması	25
2.7. Kader Kavramı ve İslam Mezhepleri	30

2.8. Cebriyye’de Kader Kavramı ve İnsan Hürriyeti	30
2.9. Mu’tezile’de Kader Kavramı ve İnsan Hürriyeti	31
2.10. Eş’arîyye’de Kader Kavramı ve İnsan Hürriyeti	36
2.11. Mâtürîdiyye’de Kader Kavramı ve İnsanın Hürriyeti	40
3. GİRESUN KAPALI CEZA İNFAZ KURUMUNDAKİ MAHKÛMLARIN KADER ALGISI	50
3.1.1. Demografik Bulgular.....	50
3.1.2. Bulgular.....	53
3.2. Araştırma Sorularına İlişkin Çapraz Tablo Analizleri	79
4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA.....	92
EKLER.....	96
EK 1. Etik Kurulu İzni.....	96
EK 2. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü İzni.....	97
EK 3. Anket	98
ÖZGEÇMİŞ	103

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Araştırmanın Demografik Bulguları.....	50
Tablo 3.2. “Kader denince aklınıza ilk önce ne gelmektedir?” sorusu Betimsel İstatistikleri	53
Tablo 3.3. “Size göre aşağıdakilerden hangisi İslami dinine göre kaderin tanımıdır?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	54
Tablo 3.4. “Hiç çalışmadan 'Allah dilerse zengin olurum' dersiniz neye inanmış olursunuz?” Sorusu Betimsel İstatistikleri.....	55
Tablo 3.5. “İnsanın yapıp ettiklerini Allah’ın önceden bilmesi, kişiyi o davranışları yapmaya mecbur bırakır mı?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	56
Tablo 3.6. “İnsanların doğruyu (hidayeti) veya sapıklığı (küfrü) seçmesinde etkili faktör hangisidir?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	57
Tablo 3.7. “Tevekkül etmek size göre aşağıdakilerden hangisidir?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	57
Tablo 3.8. “İnsanların davranışları için gerekli gücü kim yaratır?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	58
Tablo 3.9. “İyilik ve kötülüğü Allah yaratır ifadesi sizce doğru mudur?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	59
Tablo 3.10. “Aşağıdakilerden hangisi doğrudur?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	59
Tablo 3.11. “Bazı kişiler hatalarına kılıf ararlar ve yanlış yapmalarının sebebinin kaderleri olduğunu düşünürler. Böyle bir davranışı siz nasıl değerlendiriyorsunuz?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	60
Tablo 3.12. “Kadere inanıyor musunuz?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	61
Tablo 3.13. “Sağlıklı bir yaşam ile insanın ömrü uzayıp kısalır mı?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	62
Tablo 3.14. “Rızıkımız önceden belli midir?” Sorusu Betimsel İstatistikleri.....	62

Tablo 3.15. “Ne zaman öleceğimiz önceden belli midir?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	63
Tablo 3.16. “İnsan kaderi karşısında aciz bir konumdadır düşüncesi sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	64
Tablo 3.17. “İnsan kendi kaderini kendisi çizer fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	64
Tablo 3.18. “Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	65
Tablo 3.19. “Kaderiniz daha güzel olsaydı cezaevine girer miydiniz?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	66
Tablo 3.20. “Kadere olan inancınız cezaevinde geçirdiğiniz süre zarfında sizi psikolojik olarak rahatlattı mı?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	67
Tablo 3.21. “Allah çok merhametlidir bu yüzden kullarına zulmetmez fikri sizce doğru mudur?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	67
Tablo 3.22. “Bu suçu işlemek benim kaderimdi o yüzden ben sorumlu değilim diyen bir kişi sizce haklı mıdır?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	68
Tablo 3.23. “Allah isteseydi cezaevinde olmazdım düşüncesi sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	69
Tablo 3.24. “İnsanların cezaevine girmelerine neden olan suçları tam anlamıyla kendileri işlerler o yüzden bütün sorumluluk suçu işleyen kişiye ait fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	69
Tablo 3.25. “İnsanlar kendi kararları ile hayatlarına yön verirler ifadesi siz doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	70
Tablo 3.26. “İnsan, davranışlarından sorumludur fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	71
Tablo 3.27. “İyiliklerimiz ve kötülüklerimiz tamamen hür irademiz ile gerçekleşir fikri sizce doğru mudur?” Sorusu Betimsel İstatistikleri.....	72

Tablo 3.28. “İnsanın yaptığı işlerde kendi etkisi yoktur fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	72
Tablo 3.29. “İnsan kendi hür iradesi ile hareket eder fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	73
Tablo 3.30. “Yapıp ettiklerim tamamen kendi gücümle ilgilidir fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	74
Tablo 3.31. “İnsan ‘nasıl bir insan olacağını’ tamamen kendisi belirler fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	76
Tablo 3.32. “İnsan seçme ve tercihte bulunma yeteneğine sahiptir fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	77
Tablo 3.33. “İnsan kendi yaptıkları bakımından serbest bırakılmıştır fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	77
Tablo 3.34. “İnsan fiillerini işlemede zorlayıcı bir güç yoktur fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	78
Tablo 3.35. “Kendinizi kader mahkûmu olarak tanımlıyor musunuz?” Sorusu Betimsel İstatistikleri	78
Tablo 3.36. “İnsanların doğruyu (hidayeti) veya sapıklığı (küfrü) seçmesinde etkili faktör hangisidir?” Sorusu ile “Kadere inanıyor musunuz?” Sorusunun Çapraz Değerlendirmesi	80
Tablo 3.37. “İnsanın yapıp ettiklerini Allah’ın önceden bilmesi, kişiyi o davranışları yapmaya mecbur bırakır mı?” Sorusu ile “İnsanın yaptığı işlerde kendi etkisi yoktur fikri sizce doğru mu?” Sorusunun Çapraz Değerlendirmesi	81
Tablo 3.38. “İnsan kendi kaderini kendisi çizer fikri sizce doğru mu?” Sorusu ile “Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?” Sorusunun Çapraz Değerlendirmesi ...	82
Tablo 3.39. “Öğrenim düzeyi ile “Kadere inanıyor musunuz?” Sorusunun Çapraz Değerlendirmesi.....	84

Tablo 4.40. “İnsan kaderi karşısında aciz bir konumdadır düşüncesi sizce doğru mu?” sorusu ile “Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?” Sorusunun Çapraz Değerlendirmesi.....	85
---	----

KISALTMALAR DİZİNİ

- C.** : Cilt
Çev. : Çeviren
Ed. : Editör
Hız. : Hazreti
Haz. : Hazırlayan
Mad. : Madde
N. : Frekans
S. : Sayfa
S.a.v. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Sy. : Sayı
Tdv. : Türkiye Diyanet Vakfı
Yay. : Yayınları, Yayınevi

1. GİRİŞ

Kader meselesi İslam coğrafyasında çok uzun süredir tartışılan bir konudur. Bu bağlamda kişinin günlük yaşantısında yapıp ettiklerinde hür iradeye sahip olup olmadığı tartışması ise çok daha eski zamanlardan bu yana tartışılan bir konu olarak kendisini göstermektedir. Düşünen ve sorgulayan bir varlık olarak insan, hayatının akışında kendi eylemlerinin kontrolüne sahip olup olmadığını her zaman düşünegelmiştir. Kader meselesi Hz. Muhammed (s.a.v.) sağlığında da gündeme gelmiş ancak Hz. Peygamberin ikazları neticesinde bu tartışmalar çok uzun süre devam etmemiştir. Müslümanlar Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra dört halife dönemini yaşamış ve büyük fetihlere imza atmışlardır. Bu fetihler neticesinde çok farklı milletler İslam ile tanışmış ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine'de kurmuş olduğu devletin sınırları oldukça genişlemiştir. Bu genişleme neticesinde kader konusu tekrar gündeme gelmiş ve Müslümanlar arasında konu üzerine tartışmalar baş göstermiştir. Bu tartışmaların ana nedeni olarak yeni Müslüman olan toplumların eski inanışlarını yeni dinî düşünceyle harmanlamış olmamaları veya eski inanışlarından bakiyelerini Müslüman olduktan sonra da yaşamaya devam etmeleri, yaşanan siyasi çatışmalar ve Müslümanların Yunan felsefesi ile tanışmış olmaları gösterilebilir. Allah'ın mutlak güç ve kudret sahibi olması ve Allah'ın geleceği mutlak bir ilim ile bilmesi Müslümanların yapıp ettiklerinde hür bir iradeye sahip olup olmadıklarını sorgulamalarına neden olmuştur. "İnsan eğer hür bir iradeye sahip değil ise bu imtihanın bir amacı var mıdır?", "İnsanın hür iradesi yoksa cennet ve cehennem ne için yaratılmıştır?", "İnsan mutlak bir şekilde hür iradeye sahipse bu durum Allah'ın kudretini sınırlamamakta mıdır?", "İnsan mutlak hür bir iradeye sahip ise Allah'ın ezeli ve ebedî bilgisinde yanlışlık olabilir mi?" gibi sorular Müslümanların zihin dünyasını meşgul etmiş ve kader meselesi mezhepsel ayrılıklara neden olacak kadar büyümüştür.

Yaşanan mezhepsel ayrılıklar temelde iki noktada toplanmıştır. Bunlardan ilki insanın hür bir iradeye sahip olmadığı ve Allah'ın kendisine yazmış olduğu kaderi yaşamak zorunda olduğu, diğeri ise insanın yapıp ettiklerinde yalnızca kendi hür iradesinin hâkim olduğu, başkaca bir şeyin etkili olamayacağı görüşüdür.

Kader meselesi kelimelerin ilminin ana konularından birisi olmakla beraber toplumun yaşayış biçimini de doğrudan etkilemektedir. Sözlü kültürümüz buna en güzel örnekleri sunmaktadır. Cezaevine giren kişilere *kader mahkûmu*, yeni doğan bebeklere *kaderi güzel olsun* denilen, başına kötü bir iş gelen kişilerin *kaderim kötüymüş* dediği, çeşitli olaylar

ya da durumlar neticesinde insanların olayları ya da durumları kader ile ilişkilendiren cümleler kurduğu bir toplumda yaşamaktayız.

Çalışmamız üç bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümümüz giriş bölümü olmakla birlikte bölümde yapmış olduğumuz araştırmanın amaçlarından ve öneminden, varsayımlarımızdan, çalışmamızın kapsam ve sınırlarından, yönteminden ve modelinden, çalışmamıza ait evrenden ve örneklemeden, çalışmamıza ait toplanan verilerden ve bu verilere ait analizlerden bahsedilmiştir. İnsanın hür bir varlık oluşu meselesini ve kader kavramı konusunu da giriş bölümümüzde inceleme gayreti içerisinde bulunmaktayız.

Çalışmamızın birinci bölümünde kader kavramı etraflıca açıklanmaya çalışılmakla birlikte kader kavramının Kur'an-ı Kerim, hadisler, ıstılah ve sözlük anlamlarından da bahsedilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise insanın hür bir varlık mı yoksa kaderi karşısında savrulan bir yaprak parçası gibi mi olduğu konusuna değinilmiştir. Kader konusunda Cebriyye, Mu'tezile, Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye mezheplerinin görüşlerine ayrı ayrı yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise yapılan anket çalışmasının analizine ve değerlendirilmesine yer verilmiştir. Anket çalışmasındaki sorularımız kişinin kader algısını ölçmeye ve sınıflandırmaya yönelik olmuştur.

1.1. Yapılan Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmamız ile Giresun ilinde bulunan cezaevi mahkûmlarının kader algılarını tespit edip sınıflandırmayı amaçlamış bulunmaktayız. Kelam ilminin temel tartışma konularından birisi olan kader konusunu teorik tartışma alanından çıkartarak pratik alana taşımakla birlikte kader konusunun cezaevlerindeki mahkûmların düşünce dünyalarındaki yansımaları anlamlandırma çalışmaktayız. Yine yapmış olduğumuz çalışmanın örneğinin çok az olması, pratik alanda karşılığının olması ve toplumun bir kesiminin düşünce dünyasına ışık tutması araştırmanın temel hareket noktasını oluşturmaktadır.

Kendilerini kader mahkûmu olarak adlandıran bir kesimin kader algılarının ortaya konulması, topluma öğretilmiş olan kader algısının doğruluğunu veya yanlışlığını tartışmaya açacaktır.

Toplumun adli yönünün bir kısmını oluşturan cezaevlerinin farklı yaşlardan, farklı ekonomik gelir gruplarından, farklı eğitim düzeylerinden ve farklı kültürel yapılardan birçok insanı bir arada bulunduruyor olması da yaptığımız anket çalışmasının toplumun genel yapısı hakkında bize fikir vermesine olanak tanınması açısından da çalışmamızın önemini daha da arttırmaktadır.

1.2. Araştırmamızın Varsayımları

Yapmış olduğumuz anket çalışmasında cezaevi mahkûmlarının kader algılarının ölçülmesi neticesinde ulaşacağımızı düşündüğümüz hipotezlerimiz şu şekildedir:

- 1- Giresun'da bulunan cezaevlerindeki mahkûmların Allah'a kendilerini yakın hissetmeleri ile kadere olan inançları arasında doğru orantı bulunmaktadır.
- 2- Giresun'da bulunan cezaevlerindeki mahkûmların eğitim düzeyleri arttıkça Cebri kadere olan inançları da artmaktadır.
- 3- Giresun'da bulunan cezaevlerindeki mahkûmların cezaevine girme nedenlerinin kendi kaderleri olduğunu düşünmektedirler.
- 4- Giresun'da bulunan cezaevlerindeki mahkûmlar kader konusunda doğru bilgiye sahip değildirler.
- 5- Giresun'da bulunan cezaevlerindeki mahkûmlar kendilerini kader mahkûmu olarak nitelendirmektedirler.

1.3. Araştırmamızın Kapsam ve Sınırlılıkları

Giresun ilinde bulunan cezaevlerindeki mahkûmlar üzerinde yapılan bu çalışma, araştırma teknikleri incelendiğinde anlaşılacağı üzere, belli bir kapsam alanına ve sınırlılıklara sahiptir. Araştırmamızın örneklem seçimi Giresun ilinde bulunan cezaevi mahkûmları ile sınırlı olmakla birlikte uygulanan anket sorularına deneklerin kader konusundaki düşüncelerini yansıtan şıkları işaretledikleri varsayılmaktadır. Anket çalışmamız aynı anda örneklem grubumuz olan mahkûmlara uygulanmış olmakla birlikte mahkûmların yaşamış olduğu olaylar, etkilendikleri düşünceler ve fikirler neticesinde verebilecekleri cevapların değişebilme ihtimali vardır. Yapmış olduğumuz anket çalışması, denek grubumuz olan mahkûmlar ve çalışmanın yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi ve Modeli

Hazırlanmakta olan bir bilimsel çalışmanın merkezini o çalışmada kullanılan yöntem ve teknik belirlemektedir. Çalışmanın merkezine oturttuğumuz bu yöntem ve teknik, çalışmanın nihai sonuca ulaşmasını sağlayan en önemli unsur olarak karşımıza çıkmakla birlikte kullanılması planlanan yöntemin ve tekniğin bilimsel süzgeçten geçirildikten sonra kullanılması gerekmektedir. Kişiyi hedefe ulaştıracak en güvenilir yöntem ise uygulanacak teknik ile uyumlu olmalıdır (Türkdoğan, s. 169).

Araştırma, insanoğlunun yüzyıllardır merakını gidermek için kullandığı en iyi silahıdır. Araştırma sanılanın aksine istatistiksel verileri analiz etmekten ibaret olmamakla beraber insanın sorunlarının kaynağına inerek bilinenden bilinmeyene doğru çözüm üretme aracıdır. İnsanoğlunun karşılaştığı problemler ne kadar çeşitlilik arz ederse bir yönleme ihtiyaç duyma düzeyi de o kadar artmaktadır. Çünkü daha karmaşık ve çeşitli problemlerin çözümü ancak bilimsel yöntem ve tekniklerle mümkün olacaktır (Karakuş, 2018). Bilimsel araştırma ortaya koyabilmede yöntem ve teknik oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Seçilen yöntem ve tekniğin yapılan araştırmaya uygun olması ve yapılan çalışmanın karmaşıklık düzeyi ile aynı yapıya sahip olması gerekmektedir.

Biz bu çalışmamızı iki farklı yöntem kullanmak suretiyle oluşturmuş bulunmaktayız. İlk olarak kelam ilminin temel tartışma konularından birisi olan kader meselesini teorik olarak ele almış olmakla tekrara düşmeden, dokümantasyon yöntemi kullanılmıştır. Anket çalışmasının yapılmış olduğu uygulamalı yöntemde ise ortaya çıkan verileri somutlaştırmak adına SPSS uygulaması kullanılarak hipotezlerin sınanması sağlanmıştır. Anket sonucunda ortaya çıkan veriler frekans ve yüzde olarak somutlaştırılmıştır.

Yapılan anket çalışmasında deneklerin yaşı, cinsiyeti, öğrenim düzeyi, cezaevine girmeden önceki işi ve aylık ortalama geliri bağımsız değişken olarak belirlenmişken deneklerin kader algıları bağımlı değişken olarak belirlenmiştir.

1.5. Evren ve Örneklem

Bilimsel her türlü araştırma çalışmayı besleyecek bilimsel verilere ihtiyaç duyar. Bahsi geçen çalışmayı besleyecek olan bilimsel verileri içinde barındıran olgunun tamamına evren denir. Bu yüzden araştırmacı evrenin tamamını değil; ki bu oldukça zor ve maddi açıdan külfetli olacaktır, evrenin minyatürü olan bir alanı incelemektedir (Baltacı, 2018).

Çalışmamızda Türkiye'deki bütün cezaevi mahkûmları evrenimizi oluşturmaktayken Türkiye'deki bütün cezaevlerinin ve cezaevlerindeki mahkûmların tek tek incelenmesi hem zaman olarak hem de maddi olarak çok külfetli olacağından evrenimizin bir minyatürü olan Giresun ilimizde bulunan cezaevlerindeki mahkûmlar örneklemimizi oluşturacaktır. Örneklem alanımızı oluşturan Giresun Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan mahkûmların daha az çeşitli suçlardan dolayı cezaevinde buldukları, bunun aksine evrenimizi oluşturan Türkiye'deki bütün cezaevlerinin ise çok daha çeşitli suçlardan dolayı cezaevinde bulunan insanları barındırması her ne kadar evren örneklem dengesini zayıflatıyormuş gibi görünse de; cezaevlerindeki mahkûmların kader algılarının tespit edilmesi çabası açısından, mahkûmların işlediği suça bakılmaksızın kader algılarını incelemek bu dengeyi yeniden tesis etmemizi sağlayacaktır.

Belirlenen örneklem alanının toplumun göz ardı edilen ve fikirleri nispeten daha az göz önünde bulundurulan mahkûmları kapsıyor olması, mahkûmların dinî düşünce ve yapılarının tespit edilmesi hâlinde toplumsal suç araştırma ve suçu önleme noktasında bizlere fikir verecektir.

1.6. Verilerin Bir Araya Getirilmesi

Giresun ilinde bulunan cezaevlerindeki mahkûmların kader algılarını ölçmek üzere özgün olarak 40 soruluk bir ölçek hazırlamış bulunmaktayız. İncelemede kelam ilminin temel tartışma konularından birisi olan kader meselesi üzerinden mahkûmlara sorular yöneltilmiştir. Sorular ve sorulara ait cevap şıkları oldukça basit düzeyde ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Hazırlanan sorular infaz koruma memurları tarafından aynı anda mahkûmlara verilmiş ve aynı anda toplanmıştır. Cezaevi mahkûmlarının sorularımıza vermiş olduğu cevapların zaman içerisinde değişme olasılığı bulunmaktadır.

1.7. Toplanan Verilerin Analizi

Mahkûmlara aynı anda uygulanan anket çalışmamızda 40 soru bulunmakla birlikte mahkûmlar tarafından verilen cevaplar bilgisayar sistemine aktarılmış ve IBM SPSS v26 programı aracılığıyla analiz edilmiş ve tablolar hâlinde aşağıda belirtilmekle betimsel olarak analiz edilerek anlamlı bir bütün hâlinde gösterilmiştir.

2. KADER NEDİR?

2.1. Kader Kavramının Sözlükteki Yeri

Kader kavramı insanın hür iradesini ilgilendiren dinî terimlerinden biridir. Hür irade meselesi günümüzde birçok insanın zihnini karıştırmakta ve aynı zamanda cezai ehliyetimizin bulunup bulunmadığı sorusunu da aklımıza getirmektedir. İlk olarak kader kavramının sözlük anlamlarıyla başlamak istiyoruz. Çünkü toplumların konuştuğu dillerin fikir ve zihin dünyasına etki ettiği kanaatindeyiz.

Kader kavramı, içerisinde birçok anlam taşımaktadır. Bu anlamlardan en çok bilinenleri ölçü, miktar, hesaplama, takdir etme, kudret, daraltma, darlık, rızık kısma, köşeye sıkıştırma ve yaratmaktır (Yavuz, 2022). Kader kelimesi insan hayatının her noktasına doğrudan temas eden en önemli kavramlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kader kavramının ihtiva ettiği anlamların incelenmesinde kader kelimesi A'lâ suresinin üçüncü ayetinde “وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ □” “O, (her şeyi) ölçü ile yapıp yönlendirendir.” (87/3) şeklinde geçmektedir. Ayetin “gaddera” ifadesi kader kelimesi ile aynı kökten olmasıyla birlikte ölçü, miktar ve hesaplama anlamlarına gelmektedir (Namlı, 2017).

Kader kavramının ölçü, miktar ve hesaplama anlamlarına geldiği şu hadis dikkat çekmektedir: “Ramazan hilalini gördüğünüz zaman oruca başlayın ve şevval hilalini gördüğünüz zaman bayram edin. Eğer hava kapalı olur da hilali göremezseniz onu takdir edin (hesaplayın).” (Müslim, 1983). Burada geçen “فَاقْدُرُوا لَهُ” Ebû Bekir b. Ebû Şeyle'nin Hz. Muhammed'den (s.a.v.) aktardığına göre ramazan ayında bulunan günlerin otuza tamamlanmasını ifade etmektedir (Müslim, 1983). Burada ramazan ayında bulunan günlerin ramazan orucuna başlamak üzere hazırlık yapıldığında Ay'ın görünmemesi hâlinde Müslümanların kendilerinin hesaplama yaparak ramazan ayını otuza tamamlamaları gerektiği ifade edilmektedir. Bu hâli ile kader kelimesi ölçü, miktar ve hesaplama anlamlarına gelmektedir.

Kader kavramının ihtiva ettiği bir diğer anlam ise takdir etmektir. Takdir etmek bir kişiyi yüceltme ve yaptığı işlerden dolayı onu övmek suretiyle layık olduğu yere koymak anlamına gelmektedir. Bu hâli ile Hac suresinin 74. ayetinde Allah, Mekkeli müşriklerin Allah'ı takdir etmek yerine putları tercih ettiğini, Allah'ın kudretini tanımak ve kabul etmek sureti ile Allah'ın en güzel şekilde takdir edilebileceğini kastederek (Taberi, 1996)

“ما قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ” “Allah’ı gerektiği gibi takdir edemediler.”(22/74)

şeklinde ifade etmiştir. Ayette geçen “gaderû” ifadesi takdir etmek, şanına yaraşır bir biçimde övmek anlamlarına gelmektedir. Bu hâli ile kader takdir etmek anlamına gelmektedir.

Kişinin herhangi bir iş karşısında o işin zorluğuna ve gerektirdiği maharete karşı güç yetirebilmesini ve o işi layığı gibi yerine getirebilmesini ifade eden kudret kelimesi, kader kavramının bir diğer anlamını barındırmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Allah “لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدْرَهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدْرَهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ” “Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız mali bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere onlara makul, gönül alıcı bir şeyler verin. İyiler için bu bir borçtur.” (2/236) ayetiyle “gaderuhû” ifadesini güç yetirmek ve kudret anlamlarında kullanmıştır. Burada kişinin üzerinde bir borç olan mehir borcunu ödeyip ödememesi ile ilgili kişinin yerine getirmesi gereken bu yükümlülüğe güç yetirebilmesinden veya bu borcu ödeme kudretine sahip olup olmamasından bahsedilmiştir.

Yine “فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ” “Doğruluğun hâkim olduğu bir ortamda, gücüne sınırlanmayan bir hükümdarın huzurundadırlar.” ayetinde “muktedir” kelimesi bütün kâinatın sahibi ve mutlak kudretin tek sahibinin Allah olduğuna işaret edilmektedir. Bu hâli ile kader kelimesinden türemiş olan muktedir kelimesi güç ve kudret anlamına gelmektedir (Taberi, 1996).

Kader kavramı rızık darlığı anlamına da gelmektedir. Kişi için önceden belirlenmiş olan bir rızık var olup olmayacağı konusu ayetlerle açıklanmış ve kader kelimesi “أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ □” “Bilmiyorlar mı ki Allah rızık dilediğine bol verir, dilediğinden kısar. Kuşkusuz inanan bir topluluk için bunda dersler vardır.” (39/52) “yegdiru” hâliyle kişinin rızık kısılması anlamına gelmektedir.

Ayetin incelenmesinde rızık Allah tarafından belirlendiği ve Allah’ın takdirine arz olunmuş bir mesele olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Allah’ın takdir etmesi ile

kişinin zenginleşip fakirleşebileceği, zenginlik ve fakirliğin kader olabileceği anlamının çıkarılması mümkün olacaktır.

Hz. Yunus'un, kavminin inkârcılığını gördükten sonra onlara kızarak kavmini terk etmesi üzerine bir balığın karnında karanlıkta geçirdiği (Taberi, 1996) zamanları anlatan Enbiya suresinin 87. ayetinde Allah “وَدَا النُّونَ إِذْ ذَهَبَ مُغَاصِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ” “Yunus'u da zikret! Hani öfkeli bir hâlde geçip gitmiş, bizim kudretimizin kendisine yetmeyeceğini zannetmişti. Sonunda karanlıklar içinde “Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni teniz ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!” diyerek yalvardı.”(21/87) “negdira” ifadesi ile kader kelimesini karanlıkta kalma, sıkıştırma ve zor durumda bırakma anlamlarında kullanmıştır.

Kader kavramının bir diğer anlamı ise yaratmaktır. Yaratmak kader konusunun temel problemlerinden olmakla birlikte Kur'an-ı Kerim'de kader kelimesi yaratmak anlamında da kullanılmıştır. Öyle ki “وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ” “Arz üzerinde sarsılmaz dağlar oturttu, orayı bereketli hâle getirdi. “أَيَّامٍ سَوَاءٍ لِّلسَّائِلِينَ

Gerekli besinleri orada -bunlara ihtiyacı olan varlıklar için eşit derecede olmak üzere- uygun ölçülerle yarattı. Bütün bunlar dört günde oldu.”(41/10) ayetinde “gaddera” kelimesi yaratmak anlamında kullanılmıştır(Yeşilyurt, 2013).

İzahına çalıştığımız kader kavramının sözlük anlamları görüldüğü üzere oldukça fazladır. Her bir anlam kendi içerisinde bir derinliğe sahip olmakla birlikte kavramın ayetlerde ve hadislerde farklı farklı kullanımlara sahip oldukları aşikârdır. Bu hâli ile Arap dilinin ne kadar geniş ve zengin bir dil olduğunu tekrar hatırlamaktayız.

Kader kavramının sözlük anlamlarının yanı sıra ıstılahına yönelik yani kendine has kullanımları da oldukça fazladır. Bu ıstılahî anlamları izah etmeye çalışalım.

2.2. Kader Kavramının İstılahî Anlamları

Kaza kavramının ıstılahî anlamları incelendiğinde çok farklı görüş ve fikirlere rastlamak mümkün olacaktır. Bu fikir ve görüşler temelinde mezhepsel ayrışmaların yaşandığı ve İslam dünyasında, iman temelli bir mesele olarak kabul edilen kader meselesi çevresinde gruplaşmaya gidildiği aşikârdır. Öyle ki kendisini kader tartışması üzerinden var etmiş olan birçok mezhebin varlığından söz etmek mümkündür. Örnek olarak Kaderiyye ismi ile isimlendirilen ve İslam düşünce tarihinde yer eden bir mezhebin varlığı kader

meselesinin ne denli derin ve geniş kapsamlı bir tartışma konusu olduğuna delil teşkil etmektedir.

İslam dünyasında Mu'tezile ve Kaderiyye gibi bazı fırkalar insanın kontrolü dışında bazı olayların cereyan edebileceği görüşünü savunmuşlardır. Onlara göre kader reddi gereken bir mesele olması nedeniyle herhangi bir ıstılahî anlam çıkartma yoluna da gitmemişlerdir. Bunun yerine kader kavramını kendi zihin dünyalarında anlamlandırmak suretiyle açıklamaya çalışmış yani tevil etmişlerdir(Namlı, 2017). Mu'tezile mezhebinin kader kavramını nasıl tevil ettiğini ve açıklama yöntemlerini ise ileride detaylı bir şekilde açıklayacağız.

Mu'tezile mezhebinin bilindiği üzere diğer bir isimlendirmesi de "Kaderiyye"dir. Meşhur olan görüşe göre bu ismi Mu'tezile mezhebini şiddetle eleştiren Sünni kelimcileri vermişlerdir. Kaderiyye isminin Mu'tezile mezhebine verilmesinin başlıca sebebi Mu'tezile kelimcilerinin, Bağdâdî'nin tabiri ile "yaratılmış olan insanın kendi fiilini takdir ve yaratma kudretine sahip olduğunu ve Allah'ın kulun fiilleri üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığını öne sürmeleri" olduğundan bahsedilmektedir (Işık 1967).

Bağdâdî'nin bu ifadesi incelendiğinde Mu'tezile'nin kaderi ret konusunda önde gelen mezheplerden olduğu anlaşılacakla birlikte Mu'tezile'nin bu isimlendirmeye şiddetle karşı çıktığı ve Sünni kelam okullarının kader kavramını yanlış yorumladıklarını ifade ettikleri bilinmektedir. Bu ret ve karşı çıkma çabasının başlıca sebeplerinden birisi ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) "Kaderiyye bu ümmetin Mecusileridir. Onların hastalarını ziyaret etmeyin, öldükleri zaman da cenazelerinde bulunmayın" (İbn Mâce, 2004) şeklindeki hadisidir.

Hadisten de anlaşılacağı üzere Hz. Muhammed (s.a.v.) kaderi inkâr edenleri açıkça Mecusilere benzetmiş ve İslam dininin dışında kaldıklarından bahisle cenazelerine dahi gitmenin yanlış olacağını ifade etmiştir.

Sünni kelam okulları ise kader kavramını net bir şekilde benimsemiş ve bu yönde izah etmeye çalışmışlardır. Bunlardan ilki Ebû Mansur Mâtürîdî'nin *Kitabu-t Tevhid* isimli kitabı incelendiğinde kader kavramını kaza ve kader olmak üzere iki başlıkta incelediği görülmektedir. Mâtürîdî kader kavramını "bir şeyin oluşumu itibariyle sahip olduğu değer ve hüküm ile bir şeyin hayır veya şerden, hüsün veya kubuhtan, hikmet veya sefehten taşıdığı hükmü belirleyerek yaratmak" (Mâtürîdî, 2014) şeklinde tanımlamıştır. Yine kader kavramı için "bir şeyin oluşumu açısından sahip olduğu değer ve konumdur"

(Mâtürîdî, 2014) ifadesini kullanmıştır. Bu tanımlamayı desteklemek amacıyla da Kitabu-t Tevhid isimli kitabında “Biz her şeyi kader ile yarattık.” (54/49) ve “Allah her şey için bir kader belirlemiştir.”(65/3) ayetlerini örnek göstermiştir.

Yine kader kavramını Mâtürîdî “Her şeyin oluşacağı zaman ve mekanını, hak veya batıl oluş vasfını, doğuracağı mükâfat ve cezayı belirlemektir.” (Mâtürîdî, 2014) şeklinde ifade etmiştir. Mâtürîdî insanın yaratılış bakımından zayıf olduğunu belirterek gelecekte yaşanacak olayları ve kişinin vereceği kararları bilmesinin mümkün olmadığını ifade etmekle birlikte bunları zamansal ve mekânsal düzlemde vakti ve zamanı geldiğinde Allah tarafından insan için takdir edilen mükemmel ve şaşmaz bir şekilde cereyan edeceğini söylemiştir (Mâtürîdî, 2014).

Mâtürîdî kaza kavramını ise “Bir şeye hükmedip karar vermek, layık olduğu sonucu belirlemek ve hakkında nihai olarak söylenebilecek son sözü söylemektir.” (Mâtürîdî, 2014) şeklinde ifade etmiştir. Bu ifadeyi açıklarken ise yaratmak kavramına dikkat çeken Mâtürîdî kaza kavramını “nesne ve eşyaları (olayları) yaratmak” (Mâtürîdî, 2014) şeklinde açıklamıştır. Allah’ın yaratma işini kâinatta bulunan bütün her şey için mükemmel ve yerli yerinde yaptığına dikkat çeken Mâtürîdî kaza kavramının bir fiil ve bir işi yapmak olduğunu belirterek eşyanın kâinatta yapacağı göreve en uygun şekilde yaratılması olduğunu belirtmiştir.

Kaza kavramını açıklarken Mâtürîdî “bildirmek ve haber vermek” anlamlarını da kullanmıştır. Bu kullanımını desteklemek için ise “وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لُفْسِدُنَّ ۖ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا” “Biz kitapta İsrailoğullarına şöyle bildirmiştik: “Yeryüzünde mutlaka iki defa fesat çıkaracak, çok böbürleneceksiniz.”(17/4) ayetini örnek olarak göstermektedir.

Yine kaza kavramını emretmek anlamında da kullanan Mâtürîdî “وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا ۖ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۖ إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا ۚ وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا” “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle.”(17/23) ayetini kaza kavramının emretmek manasını delillendirmek için kullanmıştır.

Toparlayacak olursak Mâtürîdî kader ve kaza kavramlarıyla ilgili olarak gelecekte yaşanacak bir işin Allah tarafından önceden belirlendiğini ve vakti geldiğinde ise o işin

cereyan edeceğini söylemektedir. Yine detaylı olarak incelediğimizde Mâtürîdî'nin kaza ve kader kavramlarını birbirlerine çok yakın anlamlarda kullanmış olduğu anlaşılmaktadır (Gümüšođlu, 2017).

Eş'arîlerde ise kader meselesi kaza ve kader olarak iki başlıkta incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Günümüzde de Sünni kelam okullarının en temel kıyaslamalarının başında Mâtürîdî ve Eş'ari mezheplerinin kader anlayışları gelmektedir.

Eş'ari kelam anlayışında kaza "Allah'ın bütün her şeyi ezelde kesin bir bilgi ile bilmesi ve olayları takdir etmesi"(Yeşilyurt, 2013) olarak açıklanmaktadır. Kader kavramı ise açıklanırken kaza kavramından ayrı tutulmayarak "Allah'ın ezelde kesin bilgisi ile takdir ettiği olayları, belirlemiş olduğu bir zamanda ve mekânda cereyan edecek şekilde yaratmasıdır" (Yeşilyurt, 2013) şeklinde ifade edilmektedir.

Mâtürîdî ve Eş'arî kelam ekollerini kaza ve kader konusunda kıyaslayacak olursak Mâtürîdî kelam anlayışı kaza ve kader kavramlarının yerlerinin değiştirilmiş bir hali gibi ve kavramları bu şekilde anlamaya çalışmıştır. Öyle ki Eş'arîlerin kaza diye tanımladığı kavramı Mâtürîdîler kader olarak ifade ederken, Eş'arîlerin kader olarak izah ettiği kavramı Mâtürîdîler kaza olarak tanımlamışlardır (Namlı, 2017).

2.3. Kur'an-ı Kerim Ayetleri ile Kader Kavramı

Kader konusu yüzyıllardır İslam dünyası tarafından tartışılarak açıklanmaya çalışılmış olsa da günümüzde hâlen anlaşılması zor bir konu olarak kendisini göstermektedir. İnsanın hürriyeti, yapıp ettiklerimizdeki tercihlerimiz, hayatın olağan akışında aldığımız kararlara etkimizin olup olmadığı, mutlak kudret ve ilim sahibi olan Allah'ın insanı ne ölçüde özgür bıraktığı her zaman tartışma konusu olagelmıştır.

İlk olarak bütün her şeyin Allah tarafından kesin ve net bir bilgi ile bilindiğine dair "Bilinmeyen anahtarı Allah'ın katındadır, başkası onları bilemez. Karada ve denizde ne varsa hepsini o bilir. Onun bilgisi dışında dalından bir yaprak dahi düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi, yaş ve kuru ne varsa her şeyi bilir. Bütün bunlar gerçeği apaçık gösteren bir kitapta yer almaktadır."(6/59) ayetini inceleyelim.

Ayet yerküre üzerinde cereyan eden bütün her şeyin Allah tarafından kesin bir şekilde bilindiğinden bahsetmektedir. Bahsi geçen bütün bu bilginin ise her şeyin açıkça yazılı olduğu bir kitapta olduğundan bahsedilmektedir ki bu kitabın Levh-i Mahfûz olduğu yine Kur'an-ı Kerim ayetleri ile bilinmektedir. Ayeti daha detaylı incelemek gerekirse Allah'ın her şeyden haberdar olduğuna, ilmi ile herhangi zorundalık hâli oluşturmasının

aksine yerkürede yaşanan bütün olaylardan haberdar ve her şeyin farkında olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

Yine yeryüzünde cereyan eden bütün her şeyin Allah tarafından mutlak bir ilim ve kudret ile takdir ve tayin edildiğine dair “İster kıtlık, kuraklık, deprem gibi yeryüzünde meydana gelen bir musibet olsun ister hastalık, açlık, ölüm gibi kendi canlarınızda, onu daha biz yaratmadan önce o bir kitapta yazılıdır. Şüphesiz bu, Allah’a göre pek kolaydır.”(57/22) ayeti bizlere fikir vermektedir.

Ayetin incelenmesinde; kıtlık, kuraklık, deprem gibi yerkürede meydana gelen afetler başta olmak üzere insanları doğrudan doğruya etkileyen ve hatta insanların ölümüne sebep olan hastalık ve açlık gibi olayların aynı zamanda insanın kendi kıyameti olarak adlandırılan ölüm olayının da Allah tarafından daha kâinat yaratılmadan önce belirlenmiş ve takdir edilmiş olduğunu anlamaktayız.

“De ki: Allah’ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. O bizim mevlâmızdır. Onun için müminler yalnız Allah’a dayanıp güvensinler.” (9/51) ayetinde Allah’ın insanlar için belirlemiş olduğu bir yazgıdan bahsedilmekle birlikte Allah’ın takdir ettiğinden başka bir şeyin insanlara erişemeyeceğinden bahsedilmektedir. Bahsi geçen ayette müminlerin Allah’a mutlak bir inanç ile güvenip işlerinde onu tek takdir mercisi olarak görmesi istenilmiştir. Bu hâli ile her türlü iş bakımından insanlar için önceden yazılmış ve takdir edilmiş bir yazgının varlığından söz etmek mümkündür.

İnsanlar için önceden takdir edilmiş bu yazgının ise “Şüphesiz bir her şeyi dakik, şaşmaz bir ölçüye göre ve bir kadere göre yarattık.” (54/49) ayeti ile kaderin asla şaşmayan, tam ve kesin bir zamanlama ile meydana geleceğini anlamaktayız.

Kaderin asla şaşmayan bir zamanlama meselesi olduğu ve takdir edilen olayların insanları zamanı geldiğinde asla değişmeyecek veya değiştirilemeyecek bir şekilde bulduğuna dair “Sonra o kaderin arkasında Allah size bir güven indirdi ki uyuklama hâli bir kısmınızı kaplıyordu. Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir grup da Allah’a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyordu, “Bu işten bize ne!” diyorlardı. De ki: İş (zafer, yardım, her şeyin karar ve buyruğu) tamamen Allah’a aittir. Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. “Bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik.” diyorlar. Şöyle de: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi. Allah,

içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için (böyle yaptı). Allah içinizde ne varsa hepsini bilir.” (3/154) ayeti bizlere fikir vermektedir.

Ayetin incelemesinde ölümün Allah tarafından mutlak bir zaman dilimine bağlandığını ve şaşmasının asla mümkün olmadığını anlamaktayız. Öyle ki savaşırken ölen bir kişinin, savaşa katılmadığı başka bir olay örgüsü içerisinde hayatını sürdürme ihtimaline binaen savaşta kendisi için Allah tarafından önceden takdir edilmiş olan ölüm zamanı ile savaşa katılmadığı başka bir gerçeklik hâlinde de aynı anda öleceği hatta ölüm yerine kendi iradesi dışında çıkıp gideceğinden bahsedilmektedir. Yani ölüm olayının cereyan edeceği saat ve mekân önceden belirlenmiş olmakla birlikte kişi bu duruma istese de istemese de doğrudan katılmak mecburiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönü ile kader kavramının zorlayıcı ve insanın hürriyetini kısıtlayıcı bir yöne sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca “Hiçbir kimse yok ki ölümü Allah’ın iznine bağlı olmasın. (Ölüm) belli bir süreye göre yazılmıştır. Her kim dünya nimetini isterse kendisine ondan veririz, kim de ahiret sevabını isterse ona da bundan veririz. Biz şükredenleri mükafatlandıracağız.” (3/145) ayetinde ölümün Allah’ın iznine bağlı olduğu ve ölümü gerçekleştirecek kişinin belirli bir süreye tabi olduğu anlaşılmaktadır. Ayetin devamında ise kendisi için belirlenen hayat süresi içerisinde kişinin dünya nimetini mi yoksa ahiret sevabını mı isteyeceği konusunda belirli bir tercihte bulunması gerektiğinden bahsedilmektedir. İnsanın tercihte bulunması, Allah’a karşı sevap ve günah arasında tercihte bulunma mecburiyetinde olması ise hür bir iradeye sahip olduğuna işaret etmektedir ki kişi hayatı boyunca cennet ehli veya cehennem ehli gibi yaşayıp yaşamamak konusunda yani sevap ve günah işlemek konusunda serbest bırakılmış ve bu hususlarda hür bir irade ile tercih yapması istenmiştir.

“Sizi bir çamurdan yaratan sonra ölüm zamanını takdir eden ancak odur. Bir de onun katında muayyen bir ecel (kıyamet günü) vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz.”(6/2) ayeti incelendiğinde insanın yaratılışının çamura bağlı olduğu ve bu çamurdan bedenlerin ölümlerinin belirli bir süreye bağlandığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bütün canlıların ve kâinatın yok oluşunu ifade eden kıyamet hadisesinin ise Allah’ın takdir ettiği bir sürede gerçekleşeceğinden bahsedilmektedir. Bilindiği üzere Hz. Muhammed’in (s.a.v.) dahi bu konuda bilgisi bulunmamaktadır. Kader kelimesi burada takdir etmek anlamında kullanılmakla birlikte bu takdir yetkisinin tamamen Allah’ta olduğuna ve Müslümanların bu hususta asla şüphe etmeden iman etmeleri gerektiğinden bahsedilmektedir.

“Her ümmetin bir eceli (belirlenmiş gün) vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.”(7/34) ayeti ile Allah tarafından insanlar ve toplumlar için belirlenmiş bir zaman dilimi olduğu ve o zaman dilimi içerisinde dünyadan göç edecekleri ve ahiret hayatına başlayacakları anlaşılmaktadır. Burada yine önceden belirlenmiş bir ecelden bahsedilmekle birlikte bu ecel o kadar kesin ve net bir şekilde belirlenmiştir ki insanlar hatta toplumlar bu ecelden bir an olsun ne ileri ne de geri gidebileceklerine vurgu yapılmaktadır.

Yüce Allah kader kavramı ile evrende bir ölçü ve nizam tayin ettiğini bildirmektedir. Öyle ki “Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık.” (54/49) ayeti incelendiğinde insanoğlunun Allah’ın yarattığı kâinatın, büyük teknolojik gelişmelere rağmen sadece bir kısmını gözlemleyebilme kapasitesine henüz erişmiş olmasına rağmen hayranlıkla seyrettiği bu devasa kâinatın Allah tarafından belirlenmiş bir düzen ve denge içerisinde (Coşkun vd. 2016) yaratıldığı anlaşılmaktadır. Yine yukarıdaki ayetleri incelediğimizde kader kavramının insanlar için çizilmiş bir sınır ve belirlenmiş bir ölçü anlamında da kullanıldığı anlaşılmakla birlikte insanın bu sınır içerisinde ne denli hür bir iradeye sahip olduğu meselesi ise hâlen tartışılmaktadır.

Yine “Allah her dışının karnında neyi taşıdığını, rahimlerin neyi eksiltip neyi artıracığını bilir. Onun katında her şey bir ölçüye bağlıdır.”(13/8) ayetinde olduğu gibi Allah’ın yarattığı her şeyin ona takdir ettiği özel maksada yönelik olduğu, yaratılan her şeyin bir amaca hizmet ettiği, Allah için çok kolay olan yaratma işindeki mevcut plan ve programa göre her şeyin var olduğu(Karaman vd., 2020) anlatılmaktadır. Yani Allah’ın kâinat için belirlediği kaderin rastgele olmadığı, tasarlanmak sureti ile yaratıldığı ve özel bir amaca hizmet ettiği vurgulanmaktadır. Bu vurgu üzerine söylemek gerekir ki kader kelimesi burada ölçü anlamında kullanılmakla birlikte bu ölçü kavramını sınır olarak anlamak da mümkündür. Çizilen bu sınırın ise aşılmasının insan için mümkün olmadığından bahsedilmektedir.

Aynı zamanda Allah’ın bir denge ve düzene göre yaratmış olduğu bu evrene istediği müdahaleyi yapabileceğini “Görmez misin ki Allah bulutları sevk eder sonra onları kaynaştırıp üst üste yığar? Nihayet yağmurun onların arasından yağdığını görürsün. O, gökten, oradaki dağ(gibi bulut)lardan dolu indirir de onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de geri çevirir. Bu bulutların şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alacak.”(24/43) ayeti ifade etmektedir. Ayetin incelenmesinde Allah’ın doğa olaylarına doğrudan müdahale ettiğinden, onları istediği şekilde yönlendirdiğinden bu

yönlendirmenin ise Allah'ın kudretine delalet ettiğinden bahsedilmektedir. Bütün bir kâinatı dilediği gibi yönlendiren güç ve kudret sahibi Allah'ın insan hayatına doğrudan müdahalede bulunamayacağını düşünmek mümkün değildir. O hâlde gözlemlenebilen ve gözlemlenemeyen bütün doğa olaylarındaki denge Allah'ın belirlemiş olduğu kaderle yani ölçü ile mümkün olmakla birlikte ayetten kader kavramının doğadaki dengeye işaret ettiğini anlamak mümkün olacaktır.

“Yeryüzünü pınar pınar fışkırttık. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleştiler.”(54/12) Yine yüce Allah burada yaratmış olduğu doğa olaylarına doğrudan doğruya müdahale ettiğinden, onlara belli bir düzen koyduğundan ve her şeyin onun yönlendirmesi ile cereyan ettiğinden bahsetmiştir. Bir önceki ayette gökyüzünde cereyan eden olaylardan bahsedilmiş olsa da yukarıda bahsi geçen ayette yeryüzünde yani toprakta cereyan eden olaylardan bahsedilmektedir. Bu da hem gökte hem de yerde Allah'ın belirlemiş olduğu düzenin hüküm sürdüğü anlamına gelmektedir. İnsanın ise bu kudret karşısında ne kadar aciz ve çaresiz olduğu ise su götürmez bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Allah'ın alemi yarattıktan sonra ona ilk hareketi vermesi ile birlikte zaman kavramının başladığı düşünülmektedir. Allah tarafından yaratılmış olan zaman ve kader olgusu kainattaki her şeye etki etmekteyken yüce Allah zamandan ve mekândan kendisinin münezzehtir olduğunu, kâinatta yaratılmış her şeyde etkisini gösteren zaman ve kader gibi kavramların onu kuşatamayacağını, etkileyemeyeceğini, aksine onun zamanı ve kâinatı kuşattığını, etkisi altına aldığını bizlere “Allah, kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur. Onu ne bir uyuklama tutabilir ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey onundur. İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindeki ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar onun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. Onun kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek ona güç gelmez. O yücedir, büyüktür.” (2/255) ayeti ile açıklamaktadır. Öyle ki Allah'ın “Hayy” yani baki olması yine onun “Kayyum” olması ilim ve kudretinin mümkün olduğuna ve yarattıklarını her an koruyup kolladığı, netice olarak yaratılmış her şey üzerinde her an etkisi olduğu anlamına gelmektedir. (Zemahşeri, 2016)

Toparlayacak olursak, kader kavramı Kur'an-ı Kerim'de ölçü, denge, yaratılmışlar için belirlenmiş zaman, sınır, Allah'ın yarattıkları üzerindeki takdir yetkisi ve Allah'ın kâinat üzerinde belirlemiş olduğu tabiat düzeni olarak anlaşılabilir.

2.4. Hadisler ile Kader Kavramı

Hadis, imtihan dünyasında yaşayan bizlerin, kurtuluşa erişebilmemiz için indirilen Kur'an-ı Kerim'in vermiş olduğu mesajı ve içinde barındırdığı amacı en iyi anlayan, onu en mükemmel şekilde hayatına tatbik eden ve insanlara rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kimi zaman sözlü kimi zaman ise fiilî davranışlarının tamamı olarak ifade edilebilir. (Kandemir, 1997)

Kader kavramını hadisler üzerinden öğrenmek, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu konudaki öğretisini anlamak konuyu netleştirmek açısından önem arz etmektedir. Kader konusunun ilk gündeme geldiği zamanlarda Hz. Muhammed (s.a.v.) henüz hayattaydı. Sahabeler kader konusunun anlaşılması için önce Hz. Muhammed'in (s.a.v.) rehberliğine başvurdular. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) ise kader konusunun anlaşılması oldukça güç bir konu olduğunu, önceki milletlerin bu tarz konuları tartışmak sureti ile helak olduklarını sahabelerine bildirerek kader konusunu irdelememelerini istemiştir.

Dört büyük sahabe devrinde ise sahabeler kendi aralarında kader konusu hakkında tartışmalar yaşamışlardır. Öyle ki Hz. Ömer'in veba salgını yaşanan bir bölgeye gitmekten vazgeçmesi "Halife kaderinden kaçıyor." algısının oluşmasına sebebiyet vermiş ve bu olay Hz. Ömer'in Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ikazlarını orada bulunanlara hatırlatması üzerine yatıştırılmıştır. (Bozkurt, 1997)

Dört halife devrinin sonuna geldiğimizde ise büyük bir hız ile büyüyen İslam dünyası İran, Horasan, Anadolu'nun bir kısmı, Azerbaycan, Mısır, Libya ve Mağrip gibi birçok yeri fethetmiş ve bu fetihler neticesinde İslam dünyasına çok kısa bir süre içerisinde birçok millet katılmıştır. İslam dünyasına yeni giren milletler önceki yaşantılarındaki kültürel etkinlikleri de İslam dünyasının içerisine getirmişlerdir. Bu yeni dahil olan kültürlerin de etkisi ile kader konusu Müslümanlar içinde yeniden tartışmaya açılmıştır. (Bozkurt, 1997)

Açılan tartışmalarda Müslümanlar, Kur'an-ı Kerim'i ilk kaynak olarak görmeye birlikte Kur'an-ı Kerim'i en iyi anlayan ve onu hayatına en iyi şekilde tatbik eden Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadislerini kaderin anlaşılmasında ikinci kaynak olarak kabul etmişlerdir.

Kader konusunda Kütüb-i Sitte olarak bilinen ve İslam dünyasında kabul görmüş hadis kitaplarını incelemek gerekirse Hz. Muhammed'in (s.a.v.) önderliğine başvuran her kişinin ilk olarak karşılaşacağı hadis Cibril Hadisi olarak meşhur olmuş ve Hz. Muhammed (s.a.v.) ile melek Cebrail arasında geçen olaydan bahseden hadistir.

Öyle ki "Ömer Bin Hattâb şöyle dedi: Resulullah'ın yanında bulunduğumuz bir vakitte elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah bir adam çıkageldi. Üzerinde yolculuk izleri görülüyordu. İçimizden hiçbir kimse de kendisini tanııyordu. Bu kimse Resulullah (s.a.v.)'in yanına geldi dizini Resulullah (s.a.v.)'in dizine yapıştırdı ve "Ey Muhammed! İman nedir?" diye sordu. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine ve kadere inanmaktır.". Sonra o adam "İslam nedir?" diye sordu. Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in, Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahadet edip namazı kılmak, zekât vermek, hacetmek ve Ramazan orucunu tutmaktır. Sonra o adam "İhsan nedir?" diye sordu. Resulullah (s.a.v.) de şöyle buyurdu: "Allah'ı görür gibi ibadet etmendir. Sen onu görmesen bile o seni her an görmektedir.". Ömer dedi ki: "Tüm bu sorduğu sorularda Resulullah (s.a.v.)'in cevabı üzerine o kimse hep "Doğru söylüyorsun." diyordu. Biz de bu adama hayret ettik hem soru soruyor hem de doğru söyledin diyerek tasdik ediyordu. O adam tekrar sordu: "Kıyamet ne zaman kopacaktır?". Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Kıyamet hakkında soru sorulan kişi soran kişiden daha bilgili değildir." Bu sefer o adam "Kıyametin alametleri nedir?" diye sordu. Resulullah (s.a.v.)'de şöyle buyurdu: "Cariyenin hanımefendisini doğurmasını (yani doğan çocuklar ana ve babalarına köle muamelesi yapacaklar), yalın ayak, çıplak ve fakir koyun çobanlarını yaptırdıkları binalarla boy ölçüşürken görmendir. Ömer dedi ki: "Bu olaydan üç gün sonra Resulullah (s.a.v.), benimle karşılaştı ve "Ey Ömer! O soru soran kimdi biliyor musun? O Cibril idi, size dini konuları öğretmeye gelmişti." (Tirmizî, 2004a) hadisinden de anlaşılacağı üzere kader konusu Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından bir Müslümanın iman etmesi gereken esaslar arasında sayılmış ve bu durum vahiy meleği Hz. Cebrail ile Hz. Muhammed (s.a.v.) arasında yukarıda bahsi geçen konuşma ile bütün Müslümanlara açık bir şekilde öğretilmiştir.

Kaderin iman esaslarından olduğuna iman eden sahabeler bu konuda oldukça net bir tavır takınmışlardır. Bu tavır Abdurrahman b. Ömer'e yöneltilen şu soru ile açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır: "Ey Ebu Abdurrahman! Bazı kimseler ilimde derin meselelere dalıyorlar Kur'an okuyorlar fakat kader diye bir şeyin olmadığını, her işin hemen o anda

meydana gelen bir durum olduğunu söylüyorlar. Bunun üzerine Abdurrahman b. Ömer “Kaderi inkar edenler ile bir daha karşılaşarsan benim onlardan uzak olduğumu onların da benden uzak olduğunu haber et. Onlardan biri Allah yolunda Uhud Dağı kadar infakta bulunsalar da kadere iman etmedikçe bu iman onlardan kabul edilmez.” (Kandemir, 1997) şeklinde cevap vermiştir. Abdurrahman b. Ömer’in bu net tavrı sahabelerin kader konusundaki fikirleri hakkında bizlere ipuçları vermekle birlikte bir kişinin iman esaslarından olan kaderi reddetmesinin küfür olacağına işaret edilmektedir.

İman esasları arasında sayılan kader kavramının mahiyeti hakkında Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hadislerini incelediğimizde “Hiç kuşku yok ki içinizden birinin anne karnındaki oluşumu 40 günde tamamlanır. Sonra anne karnında insan bir pıhtı olarak bekler. Sonra melek gönderilir ve kendisine ruh üflenir. Meleğe dört kelime emredilir; rızkını, ecelini, amelini ve şaki yahut said olacağını yazması. Kendinden başka ilah olmayan Allah’a yemin ederim ki sizden biriniz cennetliklerin yaptığını yapar hatta cennetle kendisi arasında bir arşın kalır fakat kitabında yazılan kendisini geçer de cehennemliklerin yaptığını yapar ve cehenneme girer. Yine muhakkak ki sizden biriniz cehennemliklerin yaptığını yapar hatta cehennemle kendisi arasında bir arşın kalır ancak kitabında yazılan kendisini geçer de cennetliklerin yaptığını yaparak cennete girer.” (Müslim, 1983) şeklinde Sahîh-i Müslim’de geçen bu hadise göre kişinin kaderinin daha anne karnındayken Allah’ın emri ile bir melek tarafından yazıldığı ve yazılan kaderinin kişinin hayatını doğrudan etkilediği anlaşılmalı birlikte hayatı boyunca cennet ehli gibi yaşayan bir kişinin kaderi gereği cehennem ehli gibi yaşayarak hayatını tamamlamasının kişinin kaderi olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum doğrudan kişinin hürriyetinin çok net bir ifade ile kısıtlandığı anlamına gelmekle birlikte tek bir hadis ile bütün bir kader kavramının anlaşılması elbette mümkün değildir.

Başka bir hadisinde Hz. Muhammed (s.a.v.) “Adak apmak âdemoğluna tahmin etmiş olmadığı bir şeyi getirmez. Lakin kader yani Allah’ın takdiri âdemoğlunu adak yapmaya sürükler.” (Buhârî, 2010) şeklindeki hadisi ile kişinin Allah’ın takdir etmiş olduğu kaderine doğru bir sürükleniş içerisinde olduğunu belirtmekle birlikte bu sürüklenişin kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Burada kader kavramı Allah’ın takdiri olarak ifade edilmiştir.

Yine Hz. Muhammed (s.a.v.) “Şüphesiz Allah âdemoğlu üzerinde zinadan nasibini takdir edip yazmıştır. Şüphesiz âdemoğlu takdir edilen bu akıbeti çaresiz ulaşacaktır. Gözün zinası namahreme bakmaktır. Nefsin zinası ise temenni ve istek duymasıdır.”(Buhârî,

2010) şeklindeki hadisi ile Allah'ın insan için takdir edip yazdığı kadere çaresiz bir şekilde ulaşacağından bahsetmektedir.

Hiz. Adem (a.s.) ile Hiz. Musa'nın (a.s.) münakaşa ettikleri bilinen hadiste ise "Adem ve Musa karşılıklı münakaşa ettiler. Musa dedi ki: "Ey Adem, Allah seni eliyle yaratıp sana ruhundan üfledikten sonra sana can verdi. Sen ise insanların cennetten çıkmalarına sebep oldun." Adem ise "Sen de Allah'ın konuşmak için seçtiği Musa'sın, gökleri ve yeri yaratmadan önce Allah'ın benim hakkımda yazdığı bir işi yaptığım için beni neden kınıyorsun?" şeklinde ifade edildiği üzere insanların cennetten çıkartılıp dünyaya gönderilmesi olayında Hiz. Adem'in fiillerinin önceden Allah tarafından belirlendiği ortaya çıkmakta ve bu nedenle Hiz. Adem, Hiz. Musa tarafından kınanmasının yanlış olduğunu ifade etmektedir.

Son olarak Hiz. Muhammed (s.a.v.) başka bir hadisinde "Kuvvetli mümin zayıf müminden daha hayırlı ve Allah'a daha sevimlidir. Her ikisinde de hayır vardır. Sana menfaati olan şeylere düşkün ol. Allah'tan da yardım dile ve faydalı şeyleri istemekte gevşeklik etme. Eğer hoşlanmadığın bir şey sana isabet ederse "Ben bunu bilseydim, bunu yapsaydım başıma bu durum gelmezdi." deme sakın. Bunun yerine "Allah böyle takdir buyurdu ve Allah dilediğini yapar." demelisin. Çünkü "Böyle olsaydı." kelimesi şeytan işidir."(Tirmizî, 2004b) hadisi ile Hiz. Peygamber kuvvetli Müslüman'ın başına kötü bir iş geldiğinde bunun Allah'ın takdiri olduğunu ve Müslümanın bu takdire boyun eğmesi gerektiğini öğütlemektedir. Dikkat çekici nokta ise bu hadisin kişinin kendi yapmış olduklarının Allah tarafından önceden takdir edildiğine işaret etmemesi, aksine kişinin iradesi dışında gelişen olayların (bela, musibet, hastalık, doğal afet vs.) Allah'ın takdirinde olduğu ve Müslüman'ın bu olaylar karşısında Allah'ın takdirine razı gelmesi gerektiğidir. Bu noktada ise Allah'ın kullarına bazı musibetleri verip vermeyeceği, Allah'ın kötülükleri yaratıp yaratmayacağı ve kulların başına gelen kötü olaylar neticesinde Allah'ın merhamet ve adaleti gibi konular tartışmaya açılacaktır ancak bu tartışmaları çalışma konumuzun dışında kalmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen hadislerin yanı sıra kişinin yapmış olduklarının ve gösterdiği çabanın bir anlamı olduğuna ve kişinin kendi hayatına yöne verebileceğine dair hadisler de vardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

"Hiz. Ali'den rivayet edildiğine göre; Resulullah ile beraber olduğumuz bir arada elindeki değnekle yeri eşeleyerek birdenbire başını göğe kaldırdı ve şöyle buyurdu: "Hiçbir kimse

yoktur ki cennetteki yeri ve cehennemdeki yeri bilinmemiş olsun.” Bunun üzerine sahabeler “Ey Allah’ın resulü, o hâlde işi oluruna bırakıp Allah’a tevekkül mü edelim?” diye sordular. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Hayır çalışıp çabalayın, herkes yaratıldığı şeyi kolaylıkla başaracaktır.” (Müslim, 1983) Bu hadiste Hz. Muhammed (s.a.v.) kişinin niyet ettiği işin kendisine kolaylaştırılacağını ve kişinin hayatı olağan akışına bırakmasının yanlış olduğunu ifade etmektedir. Üstelik burada sahabelerin Allah’a teslim olarak tevekkül etmenin İslam’a uygun olduğunu ve bunun güzel ahlak olduğunu düşünecekleri açıkça ortada olmasına rağmen Hz. Muhammed (s.a.v.) Müslümanların hayatın olağan akışında çaba ve emek sarf etmelerini emretmiştir.

Yine Hz. Muhammed Abdullah b. Ömer’den rivayet edilen başka bir hadisinde “Ömer “Ey Allah’ın resulü, yapmakta olduğumuz işler yeni meydana gelen şeyler midir yoksa önceden takdir edilip bizim de onu şimdi yaşadığımız kanaatinde misiniz?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Muhammed “Ey Hattâb oğlu Ömer, önceden takdir edilip tamamlanan bir iş için çalışıp çabalıyoruz. Herkes kendisine takdir edilen işi kolaylıkla başaracaktır. Ne var ki mutluluk ehlinden olan şüphesiz mutluluk için çalışıp çabalayacaktır, mutsuz olanlar ise mutsuzluk için çalışıp çabalayacaktır.” (Tirmizî, 2004a) şeklindeki hadisi incelediğimizde Allah’ın mutlak ilmi çerçevesinde bütün her şeyin önceden takdir edildiği anlaşılacakla birlikte insanın niyet ettiği iyi veya kötü şeylerin de kendisi için kolaylaştırılacağından bahsedilmektedir. Anlaşılacağı üzere burada insanın niyet etme hürriyetinden bahsedilmekle birlikte niyet edilen iş neticesinde Allah’ın kişi için bu işi kolaylaştıracağı ve bir anlamda o işi kişi için yaratacağından bahsedilmektedir.

Son olarak bir Müslüman için en önemli ibadetlerden birisi olan dua etme ibadetinin kaza ve kaderi değiştirme gücüne sahip olduğunu ifade eden şu hadisi paylaşmak istiyoruz: “Kazayı ancak dua önler, ömrü ise ancak iyilik arttırır.” (İbn Mâce, 2004b) hadisinden anlaşılacağı üzere Müslüman’ın duası üzerine başına gelebilecek bir kazanın engellenmesi ve kişi için takdir edilen ömür sermayesinin iyilik ile arttırılabileceğinden bahsedilmektedir. Anlaşılacağı üzere kişi için takdir edilen her şeyin dua yolu ile değiştirilebileceği ve kişinin dua etme hürriyetinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda vermiş olduğumuz hadisleri genel olarak incelediğimizde kader konusunun bir iman meselesi olduğu, kadere inanmayan kişilerin kâfir olacakları anlaşılacakla birlikte insanların yapıp ettikleri, başına gelen bela ve musibetlerin tamamının önceden Allah tarafından takdir edildiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu hadislerin aksine kişinin niyet etme hürriyetine ve dua ile Allah’tan isteme hürriyetine sahip olduğu ve aynı

zamanda kişinin dua ve niyet hürriyeti bağlamında kısıtlı da olsa hayatına yön verebileceğinden bahsedilmektedir.

2.5. Sahabeler Devrinde Kader Kavramı

Sahabe kavramı bilindiği üzere, bir kişi ile birlikte oturmak, onunla dost ve arkadaş olmak anlamlarına gelen sohbet kelimesinin kökünden gelmekle birlikte İslam literatüründe Hz. Muhammed'in meclisinde oturmuş, onu görmüş ve Hz. Muhammed hayatta iken ona iman ederek İslam'ı kabul etmiş peygamber arkadaşlarına verilen isimdir. (Efendioğlu, 1997) Hz. Muhammed ile birlikte İslam'ın tekemmül ettiği bütün sürece ve olaylara bizzat şahitlik eden sahabelerin İslam dinine ilişkin fikir ve görüşleri İslam dünyası için büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda İslam dünyasında yaşanan tartışmalarda sahabeler ve sahabe uygulamaları her zaman örnek gösterilmektedir.

Kader konusunun Hz. Muhammed'in kader ile ilgili hadislerinin varlığından çıkartılacak sonuç ile, henüz Hz. Muhammed hayattayken konuşulmaya başlanmış bir mesele olduğunu göstermektedir. Allah resulünün kader konusundaki şiddetli uyarılarının akabinde sahabeler bu mesele üzerinde çok fazla durmamışlardır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi sahabelerin doğrudan doğruya Kur'an ve Hz. Muhammed'in sünneti ile şekillenmiş bir hayat tarzını benimsemiş olmalarıydı. Hz. Muhammed'in kader konusundaki bu yaklaşımı doğrudan doğruya kader tartışmalarını engellemekle birlikte kader meselesini ana gündem hâline getirmiş olan bazı mezheplerin de ortaya çıkışını geciktirmiştir. (Kökler, 1986)

Hz. Muhammed'in vefatının ardından kader meselesi ciddi bir bakış açısı ile irdelenmemiş ve tartışılmamıştır. Bu durumun sonunu getiren ise dört halifeler döneminde Hz. Osman'a denk gelen devirdir. Hz. Osman'ın şehit olmasının ardından İslam dünyasının sürüklendiği kaotik ortam neticesinde yaşanan iç savaşların akabinde ilk defa teferruatlı bir şekilde kader meselesi İslam dünyasında gündem oluşturmaya başlamıştır. Bunun başlıca nedenlerinden ilki ise yaşanan iç savaşlardaki kişilerin doğrudan doğruya sahabelerden oluşuyor olmasıydı. Kendisini Müslüman olarak nitelendiren iki tarafın birbirinin kanını dökmesi sonucunda savaşlarda vefat edenlerin durumunun ne olacağı sorusu ile başlayan ve Kaderiyye mezhebinin ortaya çıkışına kadar giden bir kader tartışması gündemi oluşturmuştur. Kaderiyye mezhebinin ortaya çıkışına müteakip Kur'an ve sünnete doğrudan doğruya bağlı kalan ve yoruma gitmekten kaçınan Selef uleması devrinin oluşmaya başlaması ile birlikte Kaderiyye mezhebine karşı ilk

reddiye çabaları da oluşmaya başlamıştır. Bu reddiye çalışmalarının akabinde ise ilk mezhepleşmeler meydana geldiği bilinmektedir. (Kökler, 1986)

Yukarıda bahsi geçen tarihi sürecin ardından Hz. Muhammed'in arkadaşları olan ashabın kader konusundaki görüşlerini ve kadere olan bakış açılarını incelemeye çalışalım.

İlk olarak yukarıda da bahsi geçen Hz. Ömer'in veba salgını yaşanan bir beldeye girmemesi üzerine çevredeki kişiler kendisine "Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsunuz?" diye sorunca Hz. Ömer cevaben "Evet, Allah'ın kaderinden Allah'ın başka bir kaderine kaçıyorum." (Buhârî, 2010) şeklinde cevap vermiştir.

Hz. Ömer'e ait bir diğer örnek ise halifeliği döneminde hırsızlık yapan bir kişinin yargılanmak üzere Hz. Ömer'in karşısına çıkartılmasını konu edinen olaydır. Bahsi geçen olayda Hz. Ömer'in hırsıza "Neden hırsızlık yaptın" diye sorması üzerine hırsız bunun kaderi olduğunu ve Allah'ın bunu kendisi için takdir ettiğini söylemiştir. Bu savunma karşısında hırsız olan kişinin hırsızlık cezasının karşılığı olarak eli kesilmiştir ve Allah'a iftira atması nedeniyle ta'zîr cezasına çarptırılmıştır. (Namlı, 2017)

Anlatılagelen olayda hem halife hem de kadı unvanı ile yargılama yapan Hz. Ömer'in topluma örnek teşkil edecek ve caydırıcılığı arttıracak bir ceza vermeye gayret ettiği tahmin edilebilmektedir. Verilen ceza incelendiğinde Hz. Ömer topluma karşı açıkça işlenen hırsızlık cezasını yine toplumun açık bir şekilde idrak edebileceği ve suçlunun tabiri caiz ise ömür boyunca adli sicil kaydında bulunacak el kesme cezası ile cezalandırdığı anlaşılmaktadır. Bahsi geçen olaydan anlaşılacak daha derin olan mana ise şahsın iç dünyasında bulunan ve suç işlemek adına motivasyonunu ve vicdani rahatlığını sağlayan kader algısıdır. Hz. Ömer burada kişinin sahip olduğu kader algısını doğrudan doğruya reddetmiş ve suçluyu ta'zîr cezası ile cezalandırmıştır. Bu sebeple toplumda oluşması muhtemel olan kader algısına dayalı suç motivasyonunu da böylelikle yok saymış ve yasaklamıştır.

Hz. Ömer'in kader konusundaki fikir ve görüşlerini toparlayacak olursak; kaderin, kulun etkisi dışında cereyan eden ve Allah'ın takdir etmesine bağlı olan işlerin tamamı olarak algıladığı kanısına varmak mümkün olacaktır. Bunun yanında kişinin günlük yaşantısında vermiş olduğu bütün kararların sorumluluğunun yine tercihi yapan kişinin kendisine ait olduğunu ve insanın yapmış olduğu bütün eylemlerinin karşılığını eksiksiz olarak, Allah'ın adaleti gereğince alacağını da ifade etmektedir. "Kim zerre miktarı hayır işlemişse onun karşılığını görür. Kim zerre miktar şer işlemişse onun karşılığını

görür.”(99/7-8) ayetinde bahsi geçtiği üzere kullar yaptıkları bütün iyi ve kötü işlerden doğrudan doğruya sorumludurlar ve bu işlerin karşılığını görecektirler.

Hız. Ali'ye ait olan başka bir hadisede ise kendisine kader meselesi üzerine başka bir soru yöneltildiğinde “Girmeyin o yola, o yol kapkaranlık bir yoldur. O öyle bir denizdir ki çok derindir. O denize girmeyin. Kader Allah'ın sırrıdır, o sırrı araştırmayın.” (Radi, 1997) demiştir.

Anlaşılabacağı üzere Hız. Ali kader meselesinin doğrudan doğruya toplum tarafından tartışılmasını istememektedir. Halifelik yaptığı döneme denk gelen bu konuşma Hız. Muhammed'den gelen, kader konusunda çok fazla araştırma yapmamak kültürünü aynen devam ettirmekte olduğunu bizlere göstermektedir. Konuşmanın incelemesinde Hız. Ali kader meselesinin insan zihnini aşan çok derin bir mesele olduğuna da dikkat çekmeye çalıştığını aynı zamanda kader meselesinin Allah'a ait bir “sır” olduğunu da ifade etmektedir. Son olarak kaderi bir “yol” olarak tabir eden Hız. Ali o yola girilmemesi gerektiğini de söylemektedir.

İslam'ın dördüncü halifesi olan ve ilmin kapısı olarak nitelendirilen Hız. Ali'ye ait başka bir örnekte ise Hız. Muhammed'in vefatının ardından her ne kadar sahabeler arasında kader konusu büyük bir gündem oluşturmamış olsa da bazı sahabelerin bu konuda sorular yönelttiği görülmektedir. Hız. Ali kendisine kader konusunda “Allah'ın insanlar için kötü şeyleri yarattıktan sonra insanları bu kötü şeyler yüzünden nasıl hesaba çekeceği” üzerine sorular soran bir sahabeye cevaben “Allah'ın insanı kötü yola sevk etmediğini, kötülük eden kişinin bunu kendi hakkı olarak görmemesi gereğini söyleyerek insanın kendi yapıp ettiklerinin sorumluluğunun kendisine ait olduğunu” ifade etmiştir. (Sinanoğlu, 2002)

Hız. Ali'nin halifelik vazifesi ile vazifelendirildiği ve hutbe vermekte olduğu bir esnada orada bulunan kişilerden birisinin Hız. Ali'nin Şam'a gidişinin kendisi için Allah'ın takdir etmiş olduğu bir kaza ve kader olup olmadığını sorması üzerine Hız. Ali cevaben: “Yazıklar olsun sana çünkü sen Allah'ın kazasını ve kaderini mutlaka olması gereken iş olarak sanmaktasın. Bu durum eğer böyle olmuş olsaydı Allah'ın kullarının işlemiş oldukları sevaplar ve günahlar karşısında ceza ve mükâfat anlamsız olurdu. Allah kullarını yaptıkları işlerde serbest bırakmıştır ve aynı zamanda iyilikleri emretmiş, kötülükleri ise yasaklamıştır. Allah'ın emri ve yasakları da kullarının iradelerini ortadan kaldırmamıştır. Allah kullarına zor olanı emretmemiş aksine kullarının işlerini

kolaylaştırmıştır. Az iyiliğe çokça sevap vermiştir.” (Radi, 1997) şeklindeki ifadesini inceleyelim.

Hız. Ali yukarıda bahsi geçen hutbesinde Allah'ın yaratmış olduğu kaza ve kaderin kulları açısından zorlayıcı bir güç olmadığını ifade etmektedir. Allah'ın kullarına büyük bir lütuf ve merhamet ile yaklaştığını ifade eden Hız. Ali kader konusunda kulların aciz ve çaresiz olduğunu zanneden kişileri kınamış ve onlara “yazıklar olsun size” şeklinde hitap etmiştir. Kader problemlerinin temel çıkış yerlerinden birisi olan, “Kul eğer kaderi karşısında aciz ise bu dünya neden vardır?”, “Eğer kul tam anlamıyla kendi hür iradesi ile hareket etmekteyse bu durum Allah'ın kudretini kısıtlamamakta mıdır?” şeklindeki sorulara cevap vermektedir. Öyle ki Hız. Ali kulların işlemiş oldukları fiillerin kendi hür iradeleri ve tercihleri ile cereyan ettiğini eğer durum bu şekilde olmamış olsaydı Allah'ın kullarını imtihan etmesinin anlamsız olacağını, kaderi karşısında aciz olan insanın yaratılarak dünyaya gönderilmesinin manasız olacağını ve kulların yaratılmaları ile birlikte doğrudan doğruya cennete veya cehenneme gönderilebileceklerine işaret etmektedir. Bu hâli ile Hız. Ali'nin kader konusundaki fikrî yapısını anlamış bulunmaktayız.

Hız. Ali başka bir hutbesinde Müslümanlara hitaben “Allah'a size emrettiği şeyleri yapmak suretiyle ulaşın. Ben size tanığım, kıyamet gününde de sizlere delil olacağım. Bilin ki kader olup biter, kaza gelip çatar. Ben Allah'ın vadettiği şey üzerine konuşuyorum.” (Radi, 1997) şeklindeki konuşmasından anlaşılacağı üzere kader dediğimiz şeyin, kulun iradesi dışında kendisine gelip çatan bir olgu olduğundan bahsetmiştir. Bu hâli ile Hız. Ali'nin insanın iradesi dışında gerçekleşen olayları kader olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Örneğin insanın doğacağı yer, yaşayacağı coğrafya, ailesi, ölüm zamanı, doğum zamanı ve çevresi gibi kontrol edemeyeceği durumların kader olduğuna dikkat çekmektedir. Hutbe üzerinde yapılan incelemede varmış olduğumuz çıkarımlar doğrultusunda kaderin irademiz dışında cereyan eden olaylar olduğunu kabul etmemiz hâlinde kulların hayatı boyunca vermiş oldukları kararların ve tercihlerin kendi hür iradesi ile oluştuğu çıkarımını yapmak mümkün olacaktır.

Hız. Ali şehit edilmesine yakın bir zamanda Kûfe'de halka seslendiği bir esnada kaderin iman temelli bir mesele olduğunu şu sözleri ile ifade etmiştir: “Allah'ın belirlemiş olduğu kadere, bütün hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine iman etmeyenler bizden değillerdir.”(Namlı, 2017). Hız. Ali'nin bahsi geçen sözlerinin incelemesinde Allah'ın

kulları için belirlemiş olduğu kaderine iman etmenin bir kulluk vazifesi olduğunu ifade etmekle birlikte kulun başına gelen bütün hayır ve şer işlerin tamamının Allah'tan geldiğini söylemektedir. Bu hâli ile Hz. Ali'nin kaderi iman esasları arasında sayıldığını anlamak mümkün olacaktır.

Hz. Ali'nin örneklerle açıklamaya çalıştığımız kader konusundaki görüşlerini toparlayacak olursak, öncelikle kaderin bir iman meselesi olduğunu ve iman edilmesi gereken esaslar arasında sayıldığını söylemek mümkün olacaktır. Bunun akabinde kadere iman etmeyen veya kaderi imanın esasları arasında görmeyen kişileri de eleştirdiğini ve reddettiğini anlamaktayız. Kader meselesinin Allah'ın bir sırrı olduğunu ve yaratılış itibariyle zayıf olan insan zihninin, sonsuzluğu çağrıştıran kader kavramını anlamakta yetersiz kalacağını, toplumun bunu araştırmaktan ve bu mesele üzerine konuşmaktan uzak durması gerektiğini ifade etmektedir. Yine Hz. Ali, Hz. Ömer örneğinde olduğu gibi kaderin insanın iradesi dışında cereyan eden meselelerden ibaret olduğuna işaret etmektedir.

Bunun yanında kulun kendi yapıp ettiklerinin sorumluluğunun yine kendisine ait olduğunu, ahiretteki ceza ve mükafatın bu nedenle var olduğunu söylemektedir. Anlaşılacağı üzere kader meselesinin imtihan edilmekte olan insanoğlunun Allah'ın adaleti gereğince belirli bir hür irade ve seçim hakkı olmasından bahisle, iyi işlerin veya kötü işlerin elbet bir karşılığının olduğunu ifade etmektedir.

2.6. Hasan-ı Basrî ve Abdümelik Bin Mervan'ın Kadere Dair Mektuplaşması

Sahabeler devrinin ardından, ikinci nesil olarak adlandırılan tâbiîn devrinde kader tartışmaları oldukça alevlenmiş ve ciddi bir mesele olarak ele alınmaya başlanmıştır. Cemel ve Siffîn savaşlarının ardından İslam dünyasında tartışılmaya başlanan kader meselesinin günümüzde varlığını devam ettiren birçok mezhebin de ortaya çıkışına sebep olduğu bilinmektedir.

Kader meselesinin tâbiîn devrinde çok daha detaylı ve sistematik olarak tartışılmaya başlanmasının ardından reddiye usulüne dayanan ve muhatabın, fikirler üzerinden tartışmak suretiyle ikna edilmeye çalışıldığı bir kültür oluşmaya başlamıştır. Bu ikna ve reddiye çabasının en bariz örneklerinden birisi, bizim de konumuz olan kader üzerine, Hasan-ı Basrî ve Abdümelik Bin Mervan'ın tartışmalarını içeren mektuplaşmanın özel olarak seçtiğimiz beş bölümü üzerinden incelemeye devam edelim.

Hasan-ı Basrî (ö. 728) bilindiği üzere tâbiîn devrinin en önemli simalarından birisi olmasının yanı sıra Hz. Ömer dahil olmak üzere birçok sahabenin duasına mazhar olmasıyla birlikte toplamda 120 kadar sahabe ile doğrudan doğruya görüşmüş ve onlardan istifade etme şansı bulmuştur. Hasan-ı Basrî çok iyi bir hatip olmasının yanı sıra İslam dünyasında oluşan iç karışıklıklara karşı sessiz kalmış ve bir yatıştırma politikası gütmüştür. İç karışıklıklarda sessiz kalması ile bilinmesine rağmen karışıklık döneminde haksız olarak gördüğü tarafları doğrudan doğruya eleştirmiş ve tenkit etmekten de geri durmamıştır. (Uludağ, 1997) Bu yönü ile ilmi birikiminin yanında ciddi bir cesaret örneği olduğu da anlaşılmaktadır.

Abdülmelik Bin Mervan (d. 646-647) hayatı boyunca iç karışıklıklarla ve Bizans tehdidi başta olmak üzere birçok tehlikeyle mücadeleye girişmiştir. Hilafeti döneminde İslam dünyası paramparça bir vaziyette olmasına rağmen elde ettiği başarılar neticesinde İslam dünyasını bir arada tutmak ve birleştirmek için büyük çaba göstermiştir. Abdülmelik Bin Mervan hilafeti döneminde alimlere büyük saygı duymuş ve onların tavsiyelerine oldukça önem vermiştir. Hadis başta olmak üzere fıkıh ve şiir ilimlerinde de oldukça başarılı olan Abdülmelik Bin Mervan halka vermiş olduğu etkili hutbelerle de iyi bir hatip olduğunu kanıtlamıştır Hasan-ı Basrî'yi dönemin valilerinden olan Haccâc'dan da koruduğu bilinen halifenin Enes Bin Malik'e karşı da birçok yardımının dokunduğu bilinmektedir (Yıldız, 1988).

Dönemin iki önemli siması olan Hasan-ı Basrî ve Abdülmelik Bin Mervan'ın o zamana kadar tartışma konusu olagelmış kader meselesiyle ilgili olarak Abdülmelik Bin Mervan'ın Hasan-ı Basrî'ye halife sıfatıyla mektup yazarak kader konusundaki görüşlerini açıkça bildirmesini istemesi üzerine cereyan eden mektuplaşma olayı, kader üzerine yazılmış en eski metinlerden birisi olma özelliğine sahiptir.

İlk mektup Abdülmelik Bin Mervan'dan Hasan-ı Basrî'ye özetle "Senden önceki alimlerin aksine kader konusunda hiç duyulmamış tarzda fikirler beyan etmekteisin. Sahabelerden kader konusunda senin gibi fikir beyan edenleri hiç görmedim. Müminlerin emiri olan şahsım senin dindeki hassasiyetini iyi bilmektedir. Senin kader konusundaki fikirlerini kabul etmemekteyim. Bu nedenle kader konusundaki fikirlerini müminlerin emiri olan zatıma açıkla (yaz). Bu iddiaların sahabelerden duyduğun bir söz üzerine mi, kendi fikrine mi yoksa Kur'an'ın bahsettiği bir hükme göre midir? Bu konuda fikrini müminlerin emirine açıkla." (Kubat, 2008)

Bahsi geçen Abdülmelik Bin Mervan'ın Hasan-ı Basrî'ye göndermiş olduğu mektubun incelenmesinde kader meselesinin o dönemde hâlen tartışılmakta olduğu, kader konusunda çok farklı görüşlerin ortaya atıldığı ve bu konudaki fikirlerin mektupta geçtiği üzere Kur'an-ı Kerim'den doğrudan doğruya çıkarım yapmak, Hz. Peygamber'in arkadaşları olan sahabelerin sözlerinden bir çıkarımda bulunmak veya kişinin kendi aklı ile mantık yürütmesi suretiyle kader meselesini izah edebileceği sonucuna varmak mümkün olacaktır. Bu hâli ile o dönemde Kur'an, sünnet, sahabe sözleri ve mantığın kullanılmasının meselelerdeki çözüm yolları arasında sayıldığını anlamak mümkün olacaktır.

Abdülmelik Bin Mervan'ın Hasan-ı Basrî'ye ait kader konusundaki düşüncelerini reddettiği ve kabul etmediği açıkça ortada olmakla birlikte kendisinin ilme olan büyük saygınlığının da bir ispatı olarak Hasan-ı Basrî'den kendisini ikna etmesini ve kader konusundaki fikirlerini açıklamasını istemektedir.

Hasan-ı Bari'nin Abdülmelik Bin Mervan'a kader konusundaki görüşlerini açıkladığı cevap niteliğindeki mektubu özetle şu şekildedir: “Zatından şüphe olmayan yüce Allah müminlerin emirini kurtuluşa erdirdin. Biz Allah'ın emri ile amel eden, Allah'ın hikmetini gözeten ve resulünün sünnetine uyan selef alimlerinden birçoğunu hayattayken gördük. Selef alimleri gerçeği inkâr etmez, batıl olanı doğruymuş gibi göstermezlerdi. Allah'ın kendi zatında var olduğunu söylediği şeylerin dışında Allah'a hiçbir şey isnat etmezlerdi. Allah'ı tanımakta Allah'ın kitabında göstermiş olduğu delillerden başka bir şey göstermezlerdi. Yüce Allah kitabında şöyle söylemektedir: “Ben cinleri ve insanları bana kulluk etsinler diye yarattım. Onlardan bir rızık istemiyorum, beni doyurmalarını da istemiyorum.” (51/56-57). Allah Teâlâ, insanları ve cinleri kendisine kulluk etmesi için yarattığını ve kullarından kendisine ibadet etmesini istemektedir. Allah kulları için bir iyilik veya kötülük yarattığında o iyilik ve kötülük ile kulunun arasına girmez. Çünkü Allah Teâlâ “Kullarına karşı zulmedici değildir.” (22/10) bizden önceki selef alimleri de bu sözü inkâr etmemiş ve tartışma konusu da yapmamışlardır. Selef alimleri bu konuda ortak bir fikir etrafında toplanmışlardı. Selef alimleri kötü işleri asla emretmemişlerdir. Allah kitabında şöyle söylemektedir: “Onlar bir kötülük yaptıkları zaman “Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti.” derler. De ki: “Allah kötülüğü emretmez. Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz? De ki: “Rabbim adaleti emretti.”” (7/28-29) Allah'ın yasakları hayasızlık, çirkinlik ve azgınlığa yöneliktir. Allah düşünüp tutasınız diye sizlere işte böylece öğüt veriyor.” (16/90)” (Kubat, 2008)

Mektubun ilk kısmını aktarmış olmakla birlikte incelemesini yapmaya gayret edelim. Hasan-ı Basrî'nin selef uleması olarak bahsettiği sahabelerin büyük bir çoğunluğuna ulaştığına ve onlarla bazı meselelerde istişare ettiğine işaret ederek kader konusundaki fikirlerini öncelikle onların görüşlerini destek almak suretiyle izah etmeye çalıştığını görmekteyiz. Selef ulemasının Allah'ın emir ve yasaklarını dosdoğru bir biçimde anladıklarını ve Kur'an-ı Kerim'i hayatlarına tatbik etmeleri sebebiyle onların kader konusunda da görüşlerinin önemli ve değerli olduğuna dikkat çekmektedir. Bu vesileyle Kur'an-ı Kerim'in ayetleri ile izahına başladığı kader konusundaki fikirlerini sahil ve dosdoğru bir yol üzerine inşa ettiğini ve fikirlerinin doğruyu yansıttığını izah etmeye çalışmıştır. İnsanlar ve cinlerin yalnız Allah'a kulluk etmek üzere(51/56-57) yaratıldığını ifade eden ayet ile kulların Allah'a ibadet etmek ile sorumlu olduklarına işaret etmektedir. Bu hâli ile kulluk sorumluluğu olan insanlar ve cinlerin yapıp ettiklerinin kendi hür iradeleri ile olduğunu söylemeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra Allah'ın bir insan için yarattığı hayır veya şer bir olay sonrasında kul ile tercihi arasına girmediğini ifade eden Hasan-ı Basrî hür iradeye dikkat çekmiş ve bu fikrine selef ulemasından hiç kimsenin itiraz etmediğini aksine "Allah'ın kullarına zulmetmeyeceğini" (22/10) söyleyerek bu fikrini desteklemiştir.

Mektubun ikinci kısmında ise kader meselesi hakkındaki görüşlerini Hasan-ı Basrî şu şekilde izah etmektedir: "Ey müminlerin emiri, Allah insanlara öyle bir güç vermiştir ki bu güç ile kulları ister ileri giderler isterlerse de geri giderler. Bu gücün karşılığında da ne yapacaklarını görmek üzere onları imtihana tabi tutmuştur. Eğer ki durum fikirleri bozuk olan kişilerinki gibi olsaydı insanların Allah tarafından kendilerine verilmiş olan güçlerini kullanmaları mümkün olmaz ve gücünü iyi işler yapmak için harcayanlar mükâfatlandırılmaz, gücünü hayırlı işler yapmak üzere sarf etmeyenler ise cezalandırılmazlardı." (Kubat, 2008)

Hasan-ı Basrî'nin mektubunun ikinci incelemesinde Allah'ın kullarına bahşetmiş olduğu güç ve kudretin aynı zamanda kulları için bir sorumluluk doğurduğundan aynı zamanda bu sorumluluğun karşılığında kulların imtihan edildiğinden bahsetmektedir. İnsanın kudretine dikkat çeken Hasan-ı Basrî cennet ve cehennem ehlinden bahsetmekle birlikte kulların kaderleri önünde bir yaprak tanesi misali savrulmasının, cennet mükâfatının veya cehennem azabının anlamsız olacağını ifade etmektedir.

Mektubun üçüncü kısmında Hasan-ı Basrî şöyle devam etmektedir: "Fikirleri bozulmuş olan kimseler "Bütün bunlar Rabbimizin işidir." derler. Eğer öyle olmuş olsaydı Allah

kitabında şöyle demezdi: “Onlar ki, iyice pekiştirildikten sonra da Allah’a verdikleri sözden dönerler, Allah’ın birleştirilmesini emrettiği değerleri ayırırlar, yeryüzünde fesat çıkarırlar, işte sonunda zararlı çıkacak olanlar da yalnız bunlardır.” (2/27) Yine Allah kitabında “Sahte tanrılara kulluk etmekten kaçınan, yüzünü ve özünü Allah’a çevirenlere müjdeler olsun! Söylenenleri dinleyip de en güzeline uyan kullarımı müjdele! İşte Allah’ın doğru yolu buldurduğu kimseler onlardır, asıl akıl izan sahipleri de onlardır.” (39/17-18) buyurmaktadır, bu buyuruyu iyice düşünüp anlayasın.” (Kubat, 2008)

Üçüncü kısmın incelemesinde Hasan-ı Basrî kulların yapıp ettiklerinin mutlak sebebinin Allah olduğuna inanan kimseleri yanlış görüşte olan kimseler olarak nitelendirmektedir. Yanlış görüşte olanların fikirlerine karşı, insanların yaptıkları sebebiyle cezalandırılacaklarını ifade eden ayetleri hatırlatarak insanların yapmış oldukları kötü işlerin sorumluluğunun yine insanların kendilerine ait olduğunu söylemektedir.

Hasan-ı Basrî dördüncü bölümde Abdülmelik Bin Mervan’a hitaben “Ey Müminlerin emiri, bil ki Allah kullara işleri mecbur kılmamıştır. Bunun aksine kullarına şöyle yaparsanız böyle yaparım, böyle yaparsanız da size şöyle yaparım demektedir.” (Kubat, 2008)

Mektubun beşinci bölümünde ise “Yüce Allah kitapta “Derken Firavun askerleriyle onları peşine düştü, ama deniz onları amansızca sarıverdi. Firavun kavmini saptırmış, doğru yolu göstermemişti.” (20/78-79) buyurmaktadır.”

Burada Hasan-ı Basrî Kur’an’da açıkça helak edilen Firavun örneğini vermektedir. Örneğin incelemesinde sapmış bir kavmin saptırıcısının Allah olmadığını yani onların hür iradelerine doğrudan doğruya müdahale etmediğini aksine Firavun olarak bilinen ve helak edilmiş olan bir kişinin kavmini saptırdığını söylemektedir. Daha açık bir ifadeyle Firavun kendisini takip edenleri saptırmak konusunda hür bir iradeye sahip olduğunu, Allah’ın bu konuda ona müdahale etmediğini ifade etmeye çalışmaktadır.

Toparlayacak olursak, Hasan-ı Basrî mektuplaşmanın başında dönemin halifesinin kendisinin fikirlerini kabul etmediğini söylemesine rağmen cesaretli davranmış ve kader üzerine Abdülmelik Bin Mervan’ı ikna etmeye çalışmıştır. Hasan-ı Basrî döneminde insanın hür iradesini savunmuş olduğu açıkça ortada olmasıyla birlikte Cebrî anlayışı reddetmiş ve eleştirmiştir.

2.7. Kader Kavramı ve İslam Mezhepleri

Yukarıda İslam mezheplerinde kader kavramının ne şekilde algılandığını ve kader meselesi üzerine yapılan birçok açıklamayı incelemeye çalıştık. Anlaşılacağı üzere kader kavramı İslam tarihi boyunca çok farklı şekillerde anlaşılmış ve açıklanmaya çalışılmıştır. Şimdi ise İslam Mezheplerinin kader kavramını nasıl algıladığı ve kader ile insan hürriyeti arasındaki ilişkiyi nasıl kurduklarını incelemeye gayret edelim.

2.8. Cebriyye’de Kader Kavramı ve İnsan Hürriyeti

Cebriyye mezhebinin ortaya çıkışının itikadi tartışmalardan çok siyasi problemler temelinde cereyan ettiği ve mezhebin kurucusunun Cehm Bin Safvan olduğu bilinmektedir. (Çelebi, 2013) Çalkantılı bir süreç geçiren Emevî Hanedanlığı idarelerinde olan İslam devletinin otoritesini kurmak ve halkı devlete karşı ayaklanmaktan alıkoymak için kader meselesini kendilerine hizmet edecek şekilde kullanmaya başlamışlardır. Bu dönemde meşhur olan “*Allah’ın takdiri*” sözü Emevî iktidarının yaptığı işlerin Allah tarafından takdir edildiği ve halifenin yapmış olduğu bütün işlerin Allah tarafından kendisine yaptırıldığı, bu nedenle halifenin yapmış olduğu işlerin doğru veya yanlış gibi bir boyutunun olmadığı, verilen kararlara boyun eğilmesi gerektiği düşüncesini topluma yansıtmaya başlamışlardır. Ancak bu fikirlerin Ehl-i Sünnet alimleri başta olmak üzere diğer mezhepler tarafından eleştirilmesi ve Emevîlerin “*Allah’ın takdiri*” sözünü kullanmak suretiyle halka baskı yapmaya başlaması üzerine devlete karşı cephe alan birçok grup ortaya çıkmaya başlamış ve buna bağlı olarak Cebri kader anlayışı hızla toplum tarafından dışlanarak etkisini yitirmiştir. (Aydınlı, 2003)

Cebriyye kader meselesi üzerinden kendisini var etmiş en belirgin mezheplerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendisini Kaderiyye ve Mu’tezile gibi insan hürriyetinin tam ve değişmez olduğunu savunan bu iki mezhebin karşısında konumlandırmaktadır. Cebriyye mezhebi özetle kulun fiillerinde herhangi bir etkisinin olmadığını, Allah’ın ilim ve kudreti karşısında kulların tamamen aciz bir konumda olduğunu ve buna bağlı olarak kulun yaptığı işlerde herhangi bir sorumluluğunun bulunmadığını savunmaktadır. (Fettah, 1993)

Cebriyye mezhebi genel olarak iki farklı fırka ismi altında değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki “Cebriyye-i Halise” diğeri ise “Cebriyye-i Mütevassıta”dır. (Bulut vd. 2019) Kader meselesinde kulun hürriyetinin olup olmadığı, buna bağlı olarak kader meselesinin Allah’ın adalet sıfatına uygun bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği yani kader

meselesinin adaletli bir mesele olup olmadığı noktasında da Cebriyye mezhebi; Eş'ariyye, Kerramiyye ve Kaderiyye mezheplerinden ayrılmaktadır. (Şehristânî, 1958)

Cebriyye'nin kalamî görüşlerini inceleyecek olursak, Allah cennet ve cehennemi ebedî olarak yaratmıştır ve asla yok olmayacaklardır. Allah'ın kullarından istediği iman kendisini bilmelerinden ibarettir. Allah'ın bilinmesi ile kul Allah'a iman etmiş sayılacaktır. Küfür ise, Allah'ı tanıyıp bilmemek olarak açıklanmaktadır. Evrendeki bütün olayların faili Allah'tır. Allah'tan başka bir fail yoktur. Kulların yaptıkları işler mecaz anlamıyla kendisine aittir. Doğada cereyan eden ağacın sallanması, Güneş'in batması veya Ay'ın doğması dahil olmak üzere bütün bu işlerin faili odur. Allah kullarında yaratmış olduğu kuvveti, işlerini görebilmesi için yarattığı iradeyi ve kulların günlük yaşantılarında yapmış oldukları tercihleri mecazi olarak kullarına nispet etmiştir. Bu hâli ile kul kader karşısında aciz bir konumdadır. (Eş'arî, 2019)

Cebriyye'ye göre kul kendisine doğru rüzgâr esen bir bitki gibidir. Rüzgâr ne yönden eserse ki bu rüzgâr Allah'ın kulu için takdir ettiği kaderidir, kul o yöne doğru hareket etmek zorundadır. Rüzgâr karşısındaki bitkinin nasıl bir tercih hakkı yoksa insan için de durum aynen böyledir. (Korkmaz, 2016)

Toparlayacak olursak, Mu'tezile ve Kaderiyye mezhebinin karşıtı olan ve insan iradesini yok sayan Cebriyye mezhebi siyasi bir zeminde oluşmuş ve topluma devlet baskısı ile dayatılmaya çalışılmıştır. İnsanın hür irade sahibi olduğuna yönelik doğuştan gelen fikrî alt yapısı ve içten içe özgür olma isteği Cebriyye mezhebinin insan fitratı gereği kabulünü zorlaştırmakta ve engellemektedir. Kader konusundaki fikirleri nedeniyle birçok eleştiri alan ve felsefi açıdan insanın yaratılışı maksadının ne olduğu, eğer yapmış olduğumuz iyi ve kötü işlerin sebebi Allah ise Allah'ın kötücül bir varlık olabileceği tartışması veya insanın tercih hakkı olmamasına bağlı olarak imtihan edilmesindeki temel mantıksızlık gibi birçok sorunun ana hedefi haline gelmişlerdir.

2.9. Mu'tezile'de Kader Kavramı ve İnsan Hürriyeti

Yukarıda bahsi geçen diğer mezhepler gibi Mu'tezile mezhebi de kader konusuna ciddi bir eğilim göstermiş hatta mezhebin kurucusu olarak kabul edilen Vasıl bin Ata'nın hicri II. asrın başlarında büyük günah meselesinde hocası Hasan-ı Basrî ile tartıştığı ve bunun neticesinde hocasından ayrılarak Mu'tezile mezhebini oluşturmaya başladığı bilinmektedir. (Işık, 1967) Büyük günah meselesindeki tartışmanın şu şekilde cereyan ettiği aktarılmaktadır: "Hasan-ı Basri mescitte ders işlediği bir vakitte bir kişi içeriye

girerek “Ey imam, zamanımızda bir topluluk ortaya çıkmış, büyük günah işleyen kişinin kâfir olduğuna hükmediyor ve onları İslam dininin dışına itiyor. Bir başka grup da büyük günah işleyenlerin öbür dünyada kurtulacağı ümidini veriyorlar. Hatta onlar mezheplerinde ameli, imanın bir rüknü saymıyorlar, aksine, ibadetin nasıl bir kâfire faydası yoksa günahın da bir mümine zararının olmayacağını söylüyorlar. Bunlar hakkında itikadi durum nedir, nasıl hükmedersiniz?” (Altıntaş, 2013) sorusunu yöneltir. Bunun üzerine kendi ders halkasında bulunan Vâsıl Bin Atâ hocası Hasan-ı Basri henüz cevap vermeden şu şekilde söyler; “Ben büyük günah işleyen bir kimse hakkında kesin olarak Mü’mindir ya da kafirdir, diyemem. Belki o iki mertebe arasında bir yerededir. O Mü’min de değildir kafir de değildir.” (Altıntaş, 2013) Yaşanan olayın akabinde Vâsıl Bin Atâ Hasan-ı Basri’nin meclisinden ayrılarak kendine has fikirlerini topluma anlatmaya başlamıştır.

Vâsıl Bin Atâ sonrasında Mu’tezile mezhebi üzerinde bir isimlendirme çabasına girişildiği görülmüştür. Hasan-ı Basri’nin “Vasıl bizden ayrıldı.” ifadesinin üzerine ayrılanlar, uzaklaşanlar, çekilenler anlamında kendilerine Mu’tezile ismi verilmiştir. (Altıntaş, 2013) Kaynaklarda geçtiğine göre Mu’tezile alimleri bu isimlendirmenin toplum bazında “İslam ümmetinden ayrılanlar” anlamında kullanıldığını ve kullanılan isimlendirme neticesinde kendilerine karşı kötü bir algının oluştuğunu fark etmeleri üzerine bu isimlendirmeyi reddetmişlerdir. (Işık, 1967)

Mu’tezile alimleri kendilerine “Mu’tezile” demek yerine; “Ehl al-Adl va’t-Tevhid” ismini daha uygun görmüşlerdir. İsimden de anlaşılacağı üzere Mu’tezile alimleri Allah’ı, tevhidi ve Allah’ın adaletini en güzel anlayanların kendileri olduğunu ifade eden bu isimlendirmeyi daha çok sevmişlerdir. (Işık, 1967)

Mu’tezile mezhebinin döneminde gerçekleşen başka bir isimlendirme ise “al-Kaderiyye” olarak bilinmektedir. Fikrî açıdan incelendiğinde Mu’tezile mezhebinin “insanın kendi kaderini kendisinin belirlediğini ve iş ve eylemlerini kendisinin yarattığını” iddia etmesi sebebiyle bu lakap ile anıldığı bilinmektedir. Ancak bilindiği üzere Kaderiyye mezhebi Mu’tezilenin kuruluşundan çok daha eski bir zamanda oluşumunu tamamlamıştır. Mu’tezile alimleri ise bu isimlendirmeye karşı Allah’a insanların kaderini yarattığına ilişkin iftira edildiğini söyleyerek bu iftiranın sahiplerinin Kaderiyye ismine daha layık olduklarını söylemiştir. (Işık, 1967)

Halife Mütevekkil dönemi ise Mu'tezile mezhebinin sonunun başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Devlet otoritesine doğrudan doğruya müdahale eden Mu'tezile alimleri halka Mu'tezile mezhebinin gereklerini zorla ve topluca kabul ettirmeye çalışmışlardır. İslam aleminde büyük öneme sahip olan Ahmed Bin Hanbel gibi birçok alime işkence yapılmasına kadar varan olaylara neden olan mihne olayları toplumun büyük tepkisini çekmiştir. Dönemin en büyük darbesi ise Ebü'l Hasan El-Eş'arî'nin Mu'tezile mezhebinden ayrılarak Eş'arî kelam okulunu kurması olmuştur. (Işık, 1967)

Mu'tezile mezhebinin çöküşünü inceleyecek olursak, mezhebin ilk çıkış noktasının insan aklının ön planda tutulması, insanın fikri ve fiiliyat bakımından özgürlüğünü savunmasıydı. Teşekkül ettiği dönemlerde ve sonrasında sürekli olarak devletin üst kademeleri ile irtibatlı bulunmaları onlara olan saygınlığı arttırmış ise de başlangıç noktaları olan fikrî hürriyet çizgisinden saparak kendisi gibi düşünmeyen diğer mezhep mensuplarına işkenceler tertip etmeye başlamışlardır. Halifelerin sürekli olarak değiştiği bir dönemde diğer düşünceleri kendine düşman etmenin çok riskli bir hareket olduğunu Mu'tezile alimleri görememişlerdir. Nitekim sonuç da bu şekilde olmuş ve Halife Mütevekkil döneminde rüzgâr bir anda tersine dönmüş ve işkenceler tertip ettikleri Sünni Kelam Ekolü bu kez aynısını Mu'tezile mezhebine uygulamaya başlamış ve Mu'tezilenin tarih sahnesine karışmasına kadar süreç bu şekilde devam etmiştir. (Işık, 1967)

Mu'tezile teşekkül ettiği dönemden tarih sahnesine karıştığı döneme kadar çok farklı isimlerle anılmış olmakla toplamda “Vasiliyye, Amriyye, Hüzeyliyye, Nazzamiyye, Esvariyye, İskafiyye, Caferiyye, Bişriyye, Mudariyye, Hişamiyye, Salihiyye, Ha'itiyye, Hadsiyye, Ma'meriyye, Sümamiyye, Hayyatiyye, Cahiziyye, Ka'biyye, Cübbaiyye ve Behşemiyye” olmak üzere 20 farklı kola ayrılmıştır. (Bulut vd. 2019)

Mu'tezilenin kader konusundaki fikirlerini irdelemeden önce önemli bir Mu'tezile müfessiri olan Zemahşerî'nin El-Keşşaf tefsirindeki kader meselesi ile irtibatlandırabileceğimiz ayetleri nasıl tefsir ettiğini incelemeye çalışalım.

Zemahşerî “Gaybın anahtarı Allah'ın yanındadır, onları ondan başkası bilmez. Allah karada ve denizde ne varsa bilir, onun bilgisi dışında bir yaprak dahi düşmez. Allah yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.” (6/59) ayetini şu şekilde tefsir etmiştir: “Allah bilinmeyen şeylerin anahtarının kendi katında olduğunu söylemiştir. Kapı ve kilitlerin arkasında hazineler güvence altına alınmıştır. Gaybın kapısını ve anahtarını bilen kimse ona ulaşır. Allah bilinmeyenlere

ulaşanın sadece kendisi olduğunu söylemiştir. Buna rağmen Allah'ın hazinesi olan “gaybın” anahtarını bilen kişi o hazineye ulaşabilir.” (Zemahşerî, 2016)

Zemahşerî'nin yapmış olduğu tefsirin incelemesinde gaybı bir hazineye benzettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra Allah'ın yanında olan ve ondan başkasının bilmediği bu hazinenin anahtarını ve hazinenin yerini bilen kişinin bu hazineye ulaşabileceğini ifade etmektedir. Bizce müfessir buradaki anahtardan aklı ima etmektedir.

Hadid suresinin “Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Hiç şüphe yok ki bu Allah için kolaydır.” (57/22) şeklinde bahsedilen ayetinin tefsirini ise Zemahşerî şu şekilde yapmaktadır:

“Toprakta cereyan eden bütün kuraklık, ekin ve meyvelerin bu hastalık ve kuraklık sebebiyle telef olmasıdır. Canlılarda cereyan eden musibet ise hastalık ve bu hastalıklara bağlı olarak ölümlerdir. Toprakta veya canlılara isabet eden bu musibetler henüz Allah bunları yaratmadan evvel bir kitapta yazılıydı. Ölçülüp biçilen ve kitaba kaydedilen şeyleri yapması insanlara zor gelse de Allah için bunlar kolaydır.” (Zemahşerî, 2016)

Tefsirin incelenmesinde Zemahşerî musibetlerin henüz Allah tarafından yaratılmadan evvel Allah tarafından bilindiğini ve bunların Levh-i Mahfûz'da yazılı olduğunu söylemektedir. Anlaşılacağı üzere müfessir ayeti tevil etmemekte, Allah'ın musibetleri önceden yarattığını ve insanlara isabet edeceği vaktin Allah tarafından bilindiğini kabul etmektedir.

Kader kelimesinin farklı bir şeklinin bulunduğu “Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık.”(54/49) ayetinin incelemesinin önemli olduğu kanaatiyle birlikte müfessirin bu konudaki görüşlerini incelemeye gayret edelim.

““Kader” ve “Kadr” kelimesi ölçüp biçme anlamındadır. Yani Allah bütün her şeyi hikmeti gereğince belli bir ölçü ve düzen içerisinde yaratmıştır. Yahut her şeyin yazılı olduğu Levh-i Mahfûz'da Allah'ın takdir ettiği ve yazdığı şekilde yaratmıştır. Kâinattaki her şey henüz olmadan önce Allah tarafınca bilinmektedir ve onun ne şekilde veya ne zaman olacağı Allah tarafından bilinmektedir.” (Zemahşerî, 2016)

Müfessirin tefsirinin incelemesinde kader ve kadr kelimelerinin anlamlarının ölçüp biçme anlamına geldiğini belirtilmekle birlikte kâinattaki her şeyin belli bir zamana ve Allah'ın takdir ettiği biçime göre yaratıldığı veya yaratılacağı ifade edilmektedir.

Müfessir “Sizi yaratan Allah’tır ancak kiminiz inkârcı ve nankör, kiminiz mümin! Yaptıklarınızı Allah görmektedir.” (64/2) ayetinin tefsirinde “Allah’ın nimetlerinin aslı yaratmak ve yoktan var etmektir. Bu şekilde sizlere ihsanda bulunan yüce Allah’tır. Bu sebeple sizin doğru bir göz ile görmeniz ve hep birlikte şükretmeniz gerekiyordu. Buna rağmen siz gücünüzü ve imkânınızı bunun aksine kullanarak gruplara bölündünüz. Bir kısmınız inkâr etti bir kısmınız da mümin oldu.” (Zemahşerî, 2016) şeklinde izah etmektedir.

Müfessirin bu ayeti tefsir etmeye büyük özen gösterdiği bilinmektedir. Öyle ki kulun fiillerinde özgür olduğunu bu ayet ile açıklamaya gayret etmektedir. Allah’ın kullarını imtihana tabi tutmakta olduğunu ifade eden müfessir iman etmenin veya küfre sapmanın kişinin kendi tercihi olduğunu söylemektedir. İman etmenin veya küfre sapmanın bir tercih olduğunu ve bu tercihi insanların kendi hür iradesi ile yaptığını söylemektedir. Kulların bu tercihleri yapma potansiyellerinin varlığı hür iradelerine delalet etmekle birlikte Allah’ın huzurunda bu tercihlerimiz ile sorumlu tutulacağımızdan bahsetmektedir. (Altun, 2019)

Mu’tezile mezhebinin bilinen en bariz özelliği Kur’an-ı Kerim’in yanında akla büyük bir önem vermesi ve akli bilgi kaynakları arasında görmesidir. Akıl o denli önemli bir yere sahiptir ki Mu’tezile alimleri aklın ikinci plana alınmasından her daim rahatsız olmuşlardır. (Üzel, 2022)

Kendilerini “Ashab El-Adl” olarak isimlendiren Mu’tezile mezhebi alimleri “adalet” kavramına çok önem vermişlerdir. Bu konuda Kâdî Abdülcebbâr örneği oldukça önemlidir. (Karahüseyn, 2021) Adalet kavramı ile insanın hürriyeti paralel bir doğrultuda ilerlemektedir. Bunu temel nedeni ise insanın hür bir varlık olarak yaratılmış olmasıdır. Allah insanı yaratırken ona tercihte bulunma ve tercih ettiği işleri yapabilme gücünü vermiştir. Bunun aksi bir durum olmuş olsaydı insanın dünyada bulunması veya imtihana tabi tutulması mantıksız olacaktır çünkü insan yapmış olduğu fiillerde özgür bırakılmamış olması hâlinde yapmış olduğu bu fiillere karşı da herhangi bir sorumluluğunun bulunmaması gerekir. Allah’ın mutlak adalet sahibi bir varlık olarak kendi tercihlerini yapamamış olan insanoğluna bunun karşılığında ceza vermesi ise zulüm olacaktır ve bu caiz değildir. Bunun aksine Allah mutlak adalet sahibi olarak insana fiillerini yapabilme ve tercihte bulunabilme hürriyeti vermiştir çünkü Allah kullarına haksızlık etmez. (Işık, 1967)

Toparlayacak olursak, Mu'tezile mezhebi İslam coğrafyasında Emevî ve Abbasiler döneminde etkili olmuş ve tekâmül ettiği dönemde büyük kitlelere yayılmış önemli mezheplerden birisidir. İnsan aklını ve hürriyetini ön plana çıkarmak bu mezhebin en önemli özelliklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın hürriyeti ile Allah'ın adaleti arasında bağlantı kuran Mu'tezile alimleri Ebü'l Hasan El-Eş'arî'nin kendilerinden ayrılmasının ardından güç kaybetmeye başlamış ve yine Eş'ariyye tarafından büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Toplumun siyasi görüşü ile mezhebinin bir tutulduğu bir devirde Mu'tezile'den olmayanları bu denli baskı ve işkencelere tabi tutması ise kendi çıkış noktası ile çeliştiklerini göstermektedir. Öte yandan Mu'tezile'nin insan hürriyetine tanımış olduğu geniş alanın Allah'ın kudretini kısıtlayıp kısıtlamayacağı konusu ise ayrıca bir tartışma konusudur. Allah'ın kulların yapmış olduğu işlerde hiçbir etkisinin bulunmaması meselesinin ayetler temelinde değerlendirilmesi ve kelimî açıdan incelenmesi gerekmektedir.

2.10. Eş'arîyye'de Kader Kavramı ve İnsan Hürriyeti

Eş'arîyye mezhebinin oluşum süreci erken dönem dinî tartışmaların yoğun bir biçimde yapıldığı zamana denk gelmektedir. Hz. Osman'ın şehit edilmesinin ardından iç çatışmalarla boğuşan İslam dünyasında Hâricîler ve Şia gibi siyasi, itikadî bazı mezheplerin oluşumunun ardından akli ön plana alarak Kur'an ayetlerini tevil eden Mu'tezile mezhebinin ortaya çıkması ile birlikte Ehl-i Sünnet olarak adlandırılan ve Hasan-ı Basrî'nin fikir sahnesine çıkmasıyla birlikte, toplumun içinde bulunduğu duruma tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu oluşumların hicrî II. yüzyıldan sonra ortaya çıktığı bilinmektedir. (Yavuz, 1995) Hicrî III. asra gelindiğinde ise topluma zorla kabul ettirmeye çalışılan (mihne olayları) Mu'tezile mezhebinin bıraktığı boşluğu Sünni Kelam Ekolü doldurmaya başlamıştır. (Karadaş, 2013)

Eş'arîyye'nin kelim meselelerindeki genel çizgisine bakıldığında akıl ile nakli ortak bir yolda birleştirme çabasının varlığı hemen göze çarpmaktadır. Bu Kelamî anlayış ve tasavvufa olan hoşgörülü yaklaşım sayesinde Eş'arîyye mezhebi hızla İslam dünyasında yayılmış ve İslam'da en çok kabul gören mezheplerden birisi haline gelmiştir. (Yavuz, 1995)

Kader konusundaki görüşleri uzlaştırma ve birleştirme temeline dayanan Eş'arî kelam okulu akıl ile vahiy konusunda da aynı tarzı benimsemiş ve bunları birleştirme yoluna gitmiştir. Eş'arîlik'te akli deliller bilgiye ulaşmakta bir araç olarak kullanılmakla birlikte

haberinin doğruluğunun ve yanlışlığının tespit edilebilmesi için kitap, sünnet ve icma delillerine ihtiyaç vardır ancak bu deliller tek başına yeterli değildir. Birtakım bilgilere ancak nasslarla ulaşılabileceğini savunan Eş'ariler nassların anlaşılması ve tatbik edilebilmesi için de aklın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğu konusunda hemfikirdirler. (Demir, 2021)

Kısacası vahiy ve akıl birbirini tamamlayan iki önemli kaynaktır. Örnek verilecek olursa kişi kader konusundaki meseleleri Allah'ın anlattığı şekilde Kur'an'dan öğrenir ancak öğrenme işini yapan ve kader meselesini algılayan akıldır. (Demir, 2021)

Eş'arilere göre kader, Allah'ın ezelî ilmi bağlamında yarattığı bütün her şey hakkında önceden tayin ettiği ve değişmez olan işlerin tamamı olarak açıklanabilir. (Yavuz, 1995)

Kader meselesine Allah'ın iradesi ve emri açısından bakan Eş'arî alimleri kaderin tamamıyla Allah'ın iradesi çerçevesinde gerçekleştiğini; güzellik ve çirkinliğin, iyiliğin ve kötülüğün Allah tarafından yaratıldığını; insanın ise kendisi için yaratılmış olan güzellik, çirkinlik, iyilik ve kötülük arasında seçimler yaparak onlarla münasebete girdiğini ifade etmişlerdir. İnsanın girdiği bu münasebetin ise tamamıyla Allah'a ait olduğunu savunmaktadırlar. Kader konusunda ahlaki sorumluluk ve tercih hakkının ise insana ait olduğunu söylemektedirler. Eş'arî alimleri kader meselesine Allah'ın iradesi açısından bakılması gerektiğini çünkü Allah'ın kudret ve iradesinin bütün kâinatı kuşattığını ifade etmektedirler. (Gölcük, 1986)

Ebü'l Hasan El-Eş'arî kulun yaptığı işlerdeki güç ve kudretinin yaratıcısının Allah olduğunu ifade etmekte ve kulun o işi yapabilecek güce ve kuvvete sahip olmasının, o işi arzu ederek yönelimde bulunmasının yani kendisinde bulunan hâdis kudretin hiçbir etkisinin bulunmadığını ifade etmektedir. İnsan, Allah tarafından yaratılan eyleminde, kendisinde o eylemi yapabilecek kudret bulunması sebebiyle insanı o fiil karşısında sorumlu tuttuğundan bahsetmektedir. (Yavuz, 1995)

Yani Eş'arîyye kulun iradesinin, fiilin yaratılması veya fiilin niteliği noktasında herhangi bir etkiye sahip olmadığını ifade etmektedir. (Karadaş, 2013)

Ebü'l Hasan El-Eş'arî'nin bu fikirleri ile Cebriyye mezhebine yakın bir noktada durduğu gerekçesi ile eleştirildiği bilinmektedir. (Yavuz, 1995)

Fahreddin Er-Râzî ise insanın fiillerinde hür iradeye sahip bir görüntüye sahip olduğunu ancak insanın hür iradesinin bütün her şeyin yaratıcısı olan Allah'ın iradesinin gölgesinde kaldığını ifade etmektedir. İnsan, Allah tarafından yaratılmış bir iradeye sahip olması

bakımından özgür durumdadır ancak kendisi için iradesi ve isteği dışında yaratılan iradesi insana yalnızca mecbur kaldığı fiillerinde birtakım tercih ve yönelim hakkı tanımaktadır. Bu hâli ile hür bir iradeye sahipmiş gibi görünen insanın aslında çok cüz'î bir noktada irade sahibi olduğu anlaşılmaktadır. (Karadaş, 2013)

Fahreddin Er-Râzî insanın fiillerinin meydana gelebilmesi için ise dört aşamanın sırasıyla insanın iç dünyasında gerçekleşmesi ve bu aşamaların tek tek geçilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu dört aşamayı şu şekilde izah etmektedir: İnsanın o işi yapabilecek kabiliyette ve fiziken yeterli olması, yapacağı işte kalben bir kararlılığa sahip olması, yapacağı işe karşı kalbinde bir heves ve isteğin olması ve nihai olarak kişinin kalbinin “dâî” olması yani yapılacak olan işe karşı motivasyona sahip olmasıdır. Sayılan aşamalar sırasıyla ve tek tek geçildiği takdirde Allah dilerse fiili kulu için yaratır ve fiil meydana gelir. (Karadaş, 2013)

Önemli Eş'arî kelamcılarında Bâkılânî ise iki farklı kudretten bahsetmektedir. Bu iki kudret teorisi insan fiillerinin, Allah ve insan olmak üzere iki farklı boyutunun olduğunu ifade etmektedir. Allah'ın kudretinin insan fiillerinin asıl noktasını, insanın kudretinin ise fiillerin vasfını oluşturduğunu söylemektedir. (Gölcük, 1991)

Açıklayacak olursak Bâkılânî insanın bir fiile heves etmek suretiyle yaklaştığı zaman Allah'ın, kulun bu isteği üzerine o işi yapacak gücü ve o işin kendisini kul için yarattığını ancak insanın bu işin iyi, kötü, güzel veya çirkin olup olmayacağı konusunda tesir ve kudret sahibi olabileceğini yani o işe yön verebileceğini söylemektedir. Bu yön verme kabiliyetinin de yine Allah tarafından yaratıldığını açıklamakla birlikte kulun sorumluluk alanının Allah'ın kendisi için yarattığı işi yönlendirdiği alan veya işin sonucunda varılan nokta bakımından olabileceği sonucuna varmak mümkün olacaktır.

Bâkılânî ile yakın bir çizgide bulunan ve önemli Eş'arî alimlerinden olan el-İsferayînî kulun meydana getirmek istediği fiil üzerinde iki farklı etkinin ve kudretin etki edeceği görüşünü savunmuştur. Bu hâli ile insanın dilemesinin ve Allah'ın kul için yaratmasının yanı sıra meydana gelen fiil üzerinde kulun etkisinin olduğunu ve o fiili yönlendirebileceğini ifade etmiştir. (Karadaş, 2013)

İmâmü'l Haremeyn El-Cüveynî, Bâkılânî'nin kader konusundaki “fiil iki farklı kudret ile meydana gelir” ifadesini reddetmekle birlikte kader konusundaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: Meydana gelecek olan bir işin iki farklı kudret tarafından yaratılması imkansızdır çünkü tek bir fiil için tek bir kudret gereklidir. Tek olan fiil iki ayrı kudrete

bölünemez. İnsanın fiillerindeki yegâne kudret sahibi yine insanın kendisidir ancak insanda bu kudreti yaratan Allah'tır. İnsanda mevcut bulunan bu kudret, kendi kendine yaratabileceği bir şey değildir aksine insanda bulunan kudret Allah tarafından yaratılmıştır ve insanın bir sıfatıdır. İnsanın kudret sıfatı kendi yaptığı fiiller açısından "Hâdis Kudret" olarak nitelendirilebilmekteyken meydana gelen fiilin yaratılması ve takdir edilmesi yine Allah'a aittir. (Ed-Dib, 1993)

Bütün Eş'arî alimlerinin yanı sıra El-Cüveynî kader konusunda çok farklı bir noktada durmuş ve Mu'tezile mezhebine yakınlaştığı gerekçesi ile eleştirilmiştir. (Yavuz, 1995)

İmam Gazzâlî insanı aklını insanı diğer yaratılmışlardan ayıran en önemli özellik olarak görmektedir. Düşünen ve sorgulama kabiliyetine sahip olan insanın Allah tasavvurunu ve kader meselesine olan bakış açısını mantık çerçevesi dahilinde yapması gerektiğini ifade etmektedir. (Şahin, 2007) Aynı zamanda Gazzâlî mükemmel ilah tasavvuru üzerinden kader meselesine yaklaşmıştır. Allah'ın kâinatta yaşanan olaylara etkisinin olmamasının aynı zamanda Allah'ın bu yaşanan olaylara yönelik herhangi bir bilgiye de sahip olmadığı anlamına gelecektir. Oysa ki Allah'ın evrende yaşanan her türlü olayı hatta insanın zihninden geçenleri dahi bildiği meselesi ayetler ile açıkça bildirilmektedir. İmam Gazzâlî ise mutlak kudret sahibi olan Allah'ın zatında mevcut bulunan herhangi bir bilgiyi bilmemesi veya yaşanan herhangi bir olaydan haberinin olmasının Allah'ın zatında eksiklik meydana getireceğinden bahisle mümkün olmadığını ifade etmektedir. (Şahin, 2005)

Eş'arîlere yönelik eleştirilerin başında kader meselesi gelmektedir. İrade ve insan fiilleri kavramlarının iç içe geçtiği bu meseleye karşı yöneltilen eleştirilerden birisi "*Görülüyor ki Eş'arîler, bir kere insanda kudret ve iradenin vücudunu inkâr etmiyorlar. Bu itibarla Cebriyeden ayrılmış oluyorlar. Fakat o kudretin tesirini inkâr ediyorlar. Bu itibarla da neticeten Cebriye ile birleşmiş oluyorlar. Çünkü tesirsiz kudretin vücudunu kabul ve itiraf etmek, esas vücudunu inkâr etmekle müsavidir. Kudretin tesirini inkâr ettikten sonra vücudunu ikrar edip etmemekten ne çıkar? Tesirsiz, kuru bir kudretin vücut ve ademi müsavidir, daha doğrusu yok demektir. Zira tesir, kudretin mahiyeti iktizasındandır*" (Çuhadar vd. 2018) şeklindeki Halvetî tarikatının önemli isimlerinden Şeyh Şaban-ı Veli'ye aittir.

Bahsi geçen eleştirinin incelemesinde Eş'arî mezhebinin kendisini konumlandığı yerin çok karışık ve diğer mezheplerle iç içe geçmiş olan yapısını doğrudan hedef alan Şeyh

Şaban-ı Veli, insanın kudretinin yok sayılması veya parçalara ayrılmasının insan vücudunun doğrudan doğruya inkârı sayılacağını ve bu nedenle hür iradenin yok olacağını ifade etmektedir. Bu hâli ile Eş'arîlerin Cebriyye mezhebine yakınlaştıklarını ifade etmektedir.

Toparlayacak olursak, Eş'arîlikte kader, varlığı kabul edilen ve iman esasları arasında sayılan bir olgu olması sebebiyle derinlemesine değerlendirilmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır. Kader meselesindeki genel görüşlerini Cebriyye ve Mu'tezile mezheplerinin arasında bir yere oturtmaya çalışan Eş'arîler kimi görüşleri ile Cebriyye mezhebine kimi görüşleri ile de Mu'tezile mezhebine yakınlaşmaktan kurtulamamışlardır. Birçok yönü ile tenkit edilen Eş'arîlerin kader düşüncelerinin kimi yönü ile Mâtürîdiyye mezhebinin özgürlükçü kader tanımından da etkilendiğini söylemek mümkün olacaktır.

Günümüz toplumunda da birçok kişinin de Eş'arî kader anlayışına sahip olduğunu hatta Eş'ariyye'nin kader meselesinde Cebriyye mezhebine yakınlaşan görüşlerinin hâkim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.11. Mâtürîdiyye'de Kader Kavramı ve İnsanın Hürriyeti

Mâtürîdiyye mezhebinin kurucusu büyük alim Ebû Mansûr El-Mâtürîdi'nin (Özen, 2003) kader konusundaki görüşlerini öncelikle Kur'an-ı Kerim ayetlerini inceleme ve yorumlama yönü ile ele almak gerekmektedir. Bu yönü ile İmam Mâtürîdi'nin "Te'vîlatü'l Kur'an" isimli eserindeki kadere dair ayetleri ne şekilde tefsir ettiğine bakılması gerektiğini düşünmekteyiz.

İmam Mâtürîdi En'âm suresinde geçen "Gaybın anahtarı Allah'ın yanındadır, onları ondan başkası bilmez. Allah karada ve denizde ne varsa bilir, onun bilgisi dışında bir yaprak dahi düşmez. Allah yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır." (6/59) ayetini şu şekilde tefsir etmiştir: "Gaybın anahtarı Allah'ın yanındadır." ifadesini dünyadaki bütün bilinmezlerin ve gizli saklı bütün her şeyin Allah katında apaçık bilindiğini, bir kişinin başka bir kişiye yardım etmesinin veya bir kişinin başka bir kişiye ilim öğretmesinin de ancak Allah'ın takdir etmesi ve dilemesi ile cereyan edeceğini söylemektedir. Aynı zamanda "yaş ve kuru ne varsa apaçık bir kitaptadır" ifadesinin Allah katında bulunan ve içinde her şeyin yazılı olduğu bir kitabın varlığına delalet ettiğini söylemektedir. (Mâtürîdi, 2016)

Hadid suresinin "Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Hiç şüphe yok ki bu Allah için

kolaydır.” (57/22) şeklinde bahsedilen ayetinin tefsirini ise İmam Mâtürîdi şu şekilde yapmaktadır:

“Cenabı Allah cereyan edecek olan bütün olayları bir kitapta toplamıştır. Hem de o olaylar henüz cereyan etmeden yani olayları henüz yaratmadan önce onları bir kitapta topladı. Çünkü olacak olan olayların Allah’ın yaratmadan önce bir kitapta toplanması ihtimali yoktur. Verilen ayet o olayların gerçekleşeceğine dair bilginin kitapta bulunduğuna işaret etmektedir.” (Mâtürîdi, 2016)

Yukarıda da bahsi geçen Tevbe suresindeki “De ki, Allah size ne yazmışsa başımıza ancak o gelir, o bizim mevlamızdır, müminler yalnız Allah’a dayanıp güvensinler.” (9/51) ayetinin arz ve izahında ise İmam Mâtürîdi:

“Allah kulları için dilediğini yazma hürriyetine sahiptir. Allah size ne dilerse onu yazabilir yani o bizim rabbimizdir. Biz onun kullarıyız. Allah şer olsun hayır olsun kulları için dilediğini yazar.”

Bahsi geçen “yazmak” kelimesinin İmam Mâtürîdi tarafından kader ile ilişkilendirilmediği anlaşılmalı birlikte Allah’ın kulları için hayır ve şerri yazabileceğinden bahsedilmektedir.

Kader kelimesinin farklı bir şeklinin bulunduğu “Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık.”(54/49) ayetinin incelemesinin önemli olduğu kanaatiyle birlikte müfessirin bu konudaki görüşlerini incelemeye gayret edelim.

“Allah her şeyi bir ölçüye göre yarattık derken iki mana ortaya çıkmaktadır ki bunlardan ilki “O her şeyin yaratıcısıdır.” anlamıdır. Bir diğer anlam yani ayetin zahiri anlamı ise Allah’ın yaratma işini yaparken her şeyi bir ölçü ve düzene göre yarattığıdır. İkinci görüş Mu’tazile’nin görüşü olmakla birlikte biz ilk görüşü kabul etmekteyiz. Allah yaratırken her şeyi belli bir ölçüde ve sınırdaki yaratmıştır. Allah’ın yarattığı her şey o ölçü ve sınıra varacaktır. Allah’ın yaratmasındaki ölçü ve düzen hiçbir yaratılana benzemez. Allah yaptığı işin, başkalarının aksine, kendisinin koyduğu ölçüye uygun olduğunu bizlere bildirmektedir. Bu da onun mutlak kudret sahibi yaratıcı olduğuna işaret etmektedir.” (Mâtürîdi, 2016)

İmam Mâtürîdi burada kader kelimesinin Allah’ın evrende koymuş olduğu sınırları ifade ettiğini bildirmektedir. Aynı zamanda Mâtürîdi, Allah’ın koymuş olduğu sınırların kullara haber verilmesi bakımından diğer bütün yaratılmışların koymuş olduğu

sınırlardan ayırıştığını ifade etmekle birlikte Allah'ın nihai ölçü ve düzen koyucu olduğunu söylemektedir.

Başka bir ayette ise "... Sana açamadıklarını içlerinde gizliyorlar. "Bu işte bizim görüşümüz alınsaydı burada öldürülmezdik." diyorlar. De ki, evlerinizde dahi olsaydınız, yine de haklarında ölüm yazılmış olanlar ölüp düşecekleri yere geleceklerdi. Bu Allah'ın içinizde olanı ortaya çıkarması ve kalplerinizdeki şüpheyi gidermesi içindir..." (3/154) İmam Mâtürîdi şu şekilde izahatta bulunmuştur:

"Öldürüleceği Allah tarafından yazılmış olan kişi nerede olursa olsun, öldürülmesi olayı cereyan edecektir. Öyle ki birisine ölüm vakti geldiğinde evin içinde de olsa mutlaka ölüm gelir ve kendisini bulur. Allah'ın öldürülmeyi kendileri için yazdığı bir topluluğun normal bir ölüm ile öldüklerine rastlanılmamıştır. Ayet-i kerimede asıl anlatılmak istenen, kişinin ömrünün sona erdiği an ölüm işinin cereyan ettiği an olarak görülmesi gerektiğidir. Bir kişiye öldürülmek yazılmış ise o kişi öldürülür, eğer kişiye normal bir ölüm yazılmış ise o kişi de o şekilde ölecektir. Mu'tezile'nin dediği gibi öldürülmek sureti ile ecelin öne alınması şeklindeki iddialar doğru değildir." (Mâtürîdi, vd., 2015)

Kişinin ömrü ve öleceği zamanın tayin edilip edilmediği meselesi ile ilgili olan "Hiçbir kimse Allah'ın yazılıp bir süreye bağlanmış izni olmadan ölmez." (3/145) ayetini ise imam şu şekilde tefsir etmektedir:

"Burada "Allah'ın izni olmadan" ifadesinin, Allah'ın her şeyden haberinin olmasına işaret ettiği anlaşılmaktadır. "Yazılıp bir süreye bağlanmış" ifadesi ise Allah'ın kulları için normal bir ölüm şeklinde veya öldürülmek sureti ile tayin etmiş olduğu bir ölüm zamanı vardır. Allah'ın tayin ettiği bu ölüm zamanının bir an olsun ileri veya geriye gitmesi mümkün değildir. Buradaki ölüm zamanı Allah'ın her şeyin yazılı olduğunu söylediği Levh-i Mahfuz isimli kitapta açık bir şekilde yazılmaktadır." (Mâtürîdi, vd., 2015)

"Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak Allah'tır. Onun katında bir ecel daha vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz." (6/2)

Müfessir bu ayeti ayette geçen "kaza" kelimesi çeşitli anlamlara gelse de sonuç olarak hepsi bir şeyin son bulması, bitmesi veya tamamlanması anlamında kullanmıştır. Buradaki kaza kelimesi aynı zamanda hükmetmek anlamında da kullanılmıştır. "Ben bu elbiseye hükmettim." anlamında olduğu gibi. Kaza kelimesi bazen ise emir anlamında da kullanılmaktadır. Bazen ise bildirmek anlamında da kullanılmaktadır." (Mâtürîdi, 2016)

Yukarıdaki ayetler üzerinde müfessirin yapmış olduğu tefsirin incelenmesinde kişinin ölümünün bir kader olduğu ve bu kaderin değişmesinin mümkün olmadığı ifade edilmeye çalışılmaktadır. Kaza kelimesinin anlamlarını açıklamaya gayret eden müfessirin kader kelimesinden bağımsız bir tanım yapmaya çalıştığı göze çarpmaktadır. Aynı zamanda müfessirimiz Mu'tezile alimlerinin söylediğinin aksine, kişinin öldürülmesi hâlinde ecelinin öne çekileceği iddiasını reddetmiş ve Allah tarafından tayin edilmiş olan kadere sıkı sıkıya bağlı kaldığı görülmüştür.

“Her ümmetin bir eceli vardır. O ümmetlerin eceli gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.” ayetini müfessir ““Her ümmetin bir eceli vardır” ayeti ile cenabı Allah her ümmetin veya toplumun bir ecelinin var olduğundan bahsetmekle birlikte her ümmete peygamber gönderilmesinin de bir zamanının olduğunu söylemektedir. Peygamber gönderilmeyen hiçbir ümmetin helak edilmeyeceğini Cenab-ı Allah bizlere “Biz bir resul göndermedikçe azap etmeyiz.” (17/15) ayeti ile açıklamaktadır. Ayrıca ayeti “Her ümmete peygamber gönderildiği gibi peygamber gönderilme zamanı gelen hiçbir ümmet peygamberlerini görmeden ne bir an geri ne de bir an ileri gidebilirler.” (7/34) şeklinde tefsir etmiştir. (Mâtürîdî, 2016)

Anlaşılacağı üzere İmam Mâtürîdî ecel meselesinin toplum veya şahıs bazında Allah tarafından belirlenmiş bir olayın cereyan etmesi gereken zaman dilimi olduğunu düşünmektedir. Müfessirin, belirlenmiş bir zaman dilimi olarak açıkladığı ecel meselesini kader konusundan ayrı bir noktada değerlendirmiş olduğu anlaşılacakla konuyu kelimelerin tartışma konusunun dışında tutmaktadır. Bu hâli ile ecelin belirlenmiş bir zamanı ifade etmesinin, kader meselesi ile aralarında bağlantı kurulabileceği gibi aynı zamanda müfessirin tercih ettiği üzere kader meselesinden ayrı bir noktada da değerlendirilebileceği aşikârdır.

İmam Mâtürîdî “Allah her şeyin karnında neyi taşıdığını, rahimlerin neyi eksiltip neyi arttıracığını bilir. Allah’ın katında her şey bir ölçüye bağlıdır. Allah görünenleri de görünmeyenleri de bilir. O çok büyüktür, yücedir.” (13/7-8) ayetlerini şu şekilde tefsir etmiştir:

“Allah her şeyin karnındaki yavrusunun kız mı erkek mi, sağlıklı ya da özürlü olup olmadığını bilir. Allah burada kendi sonsuz kudretinden bahsetmektedir. “Onun katında her şey bir ölçüye bağlıdır.” ayetinde ise Cenab-ı Allah yaratılış esnasında her şeyi bir

ölçüye bağlamıştır. Allah yaptığı hiçbir yaratma işini rastgele yapmamış aksine yarattıklarını takdir edip düzenlemiştir.” (Mâtürîdî, 2017)

Diğer ayet-i kerimeyi müfessir “Hiçbir şey Allah’ın ilmi dışında değildir. Allah yarattıklarının gördüklerini ve görmediklerini çok iyi görür. Yani insanların göremedikleri şeyler Allah’ın katında bilgi mahiyetindedir. Kimlerine göre bu ayet Allah’ın henüz var olmayan şeylerin de ilmini çok iyi bildiğini ifade etmektedir. Allah henüz yaratmadığını, sonradan yaratıp yaratmayacağını da o iş olmadan bilmektedir.” (Sandıkçı, 2017) şeklinde tefsir etmektedir.

Anlaşılacağı üzere bu iki ayette de müfessir, Allah’ın kudretinden ve ilminden bahsetmektedir. Allah’ın kendi yaratmış olduklarının kabiliyetlerinin sınırlı olduğunu, kendi kudretinin sonsuz ve mutlak olduğundan bahsetmek üzere “Yarattıklarının gördüklerini ve görmediklerini çok iyi görür.” ayetini kullanmaktadır. Müfessir burada kader meselesine ancak çıkarım yapılabilecek bir şekilde değinmiş olmasına rağmen Allah’ın mutlak ilmi noktasında şu şekilde bir açıklama getirmektedir: Allah her şeyi o şeyleri henüz daha var olmazdan önce yani o şeyi henüz yaratmadan önce bilmektedir. Bu bilginin henüz yaratılmamış olan o şeyin, Allah tarafından ilk anından son anına kadar neler yapacağını mutlak bir kudret ve ilim ile bilmesi, kulun kaderi karşısında aciz bir konumda olduğu fikrini akıllara getirmesi nedeniyle müfessirin burada Cebriyye’nin kader algısına bir nebze de olsa yaklaştığını anlamak mümkün olacaktır.

Kader meselesinde dikkat çekici olduğunu düşündüğümüz “Görmez misin ki Allah bulutları sevk eder? Sonra onları kaynaştırıp üst üste yığar. Nihayet yağmurun onların arasından yağdığını görürsün. O, gökten, oradaki dağ (gibi bulut)lardan dolu indirir de onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de geri çevirir. Bu bulutların şimşeginin parıltısı neredeyse gözleri alacak.” (24/43) ayetini müfessir şu şekilde açıklamaktadır:

“Ayette Allah “bulutları yürütür yani sürükler sonrasında ise bulutları birleştirir” ifadesini kullanmaktadır. “Bunu dilediğine isabet ettirir.” ayeti ile Allah bir kavme azap vermek istediğinde ona dilediği şekilde azap edebileceğini, aynı zamanda bir kavme merhamet ettiğinde ise dilediğinde ondan musibetleri uzaklaştırabileceğinden bahsetmektedir.” (Erdoğan, 2018)

Anlaşılacağı üzere burada İmam Mâtürîdî ayetin Allah’ın dilediğine azap edebileceğini ve dilediğine de merhamet edebileceğinden bahsedildiğini aktarmaktadır. Ayette Allah’ın

kudreti karşısında kulun aciz bir konumda olduğu ve Allah'ın kullara ihtiyaç duymasının aksine kulların Allah'ın merhametine muhtaç olduğu ifade edilmektedir.

“Hemen göğün kapılarını bardaktan boşanırcasına inen bir yağmura açtık. Yerden sular fişkırttık. Sonra sular önceden belirlenmiş bir iş için birleşti.” (54/11-12) ifadeleriyle Hz. Nuh'un kıssasının anlatıldığı Kamer suresinin 12. ayetini müfessir şu şekilde incelemiştir:

“Ayet-i kerimede yüce Allah daha önceden belirlemiş olduğu bir işten dolayı yani Hz. Nuh'un kavminin küfrü ve sapıklığı yüzünden onlara azap etmiştir. Burada anlatılan gökten ve yerden çıkan sular rastgele değil Allah'ın takdir ve kudreti dahilinde meydana gelmişlerdir. İbn Mesud ayetteki su ifadesini “kafirlerin boğulması için takdir edilen su” şeklinde okumuştur.” (Sandıkçı, 2019)

Bilindiği üzere Hz. Nuh'un kavmi Hz. Nuh'a inanmaması nedeniyle helak edilmişti. Bu durum ayetler ile sabit görülmektedir. Nuh'un kavminin helakinin veya başka bir toplumun küfür ve sapıklık nedeniyle helak edilmesinin ise o toplumun eceli olup olmadığı veya o toplumun imtihana tabi tutulduktan sonra mı helak edildiği meselesi tartışmalıdır.

Eğer Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen kavimler zaten helak edilecektiye yine aynı kavimlere uygulanan imtihanın neticesinin belli olduğu sonucuna varmak gerekmektedir ki bu durum da kişinin veya toplumun seçme hakkının varlığını şüpheli hâle getirmektedir. Bu şüphe neticesinde yukarıda da bahsettiğimiz üzere kulun imtihan karşısındaki sorumluluğu tartışmalı hâle gelecektir.

Öte taraftan bakıldığında Hz. Nuh örneğinde olduğu gibi peygamberler gönderildikleri toplumlara tebliğ ve davet yaptıktan sonra eğer toplum küfür ve azgınlıkta aşırıya gitmişse Allah'ın toplumları toplu bir şekilde helak ettiği bilinmektedir. Her bir helakin de kendi içerisinde ayrı bir ibret mesajı içerdiği bilinmektedir.

“İşte bunların hepsi ülkelerinde azgınlık etmişlerdi. Oralarda durmadan fesat çıkardılar. Bu yüzden rabbın onların üzerine kırbaç gibi ceza yağdırdı. Çünkü rabbın her şeyi yakından izlemektedir.” (89/11-14)

Netice itibariyle, Allah toplumlara seçme hakkı tanımak ve onlara doğru yolu göstermek maksadıyla peygamberler göndermiştir. Aslında peygamberlik makamı insanoğlunun seçme hakkının yani Allah'ın insanoğluna vermiş olduğu hak ile batıl arasında tercih yapabilme yeteneğinin en önemli göstergesidir. Bu tercih hakkının sonucunda Allah'ın huzurunda insanoğlu sorumlu tutulmaktadır.

İmam Mâtürîdî'nin Te'vîlatü'l Kur'an eserinin incelemesini burada tamamlamış bulunmaktayız. Şimdi ise İmam Mâtürîdî'nin kalamî görüşlerine yer verdiği "Kitabü't-Tevhid" isimli eserindeki görüşlerini incelemeye gayret edelim. Bilindiği üzere Kitabü't-Tevhid isimli eser Sünni kalam anlayışına tarih boyunca yön vermiş ve birçok İslam alimini de derinden etkilemiş olduğu bilinen bir gerçektir. (Mâtürîdî, 2002)

İmam Mâtürîdî kaza ve kader konusundaki fikirlerini "insanın yapıp ettiklerinin ve kendi fiillerinden sorumlu olduğu" düşüncesi çerçevesinde şekillendirmektedir. Bunun yanında Allah'ın mutlak iradesi ile birlikte her şeyin yaratıcı olduğunu ifade etmektedir. Allah'ın mutlak yaratıcı olduğunu ve hiçbir yaratılmış varlığın Allah'ın hükümlerinin dışına çıkamayacağını ifade etmektedir. (Karadaş, 2013)

İmam Mâtürîdî "insanın kendi fiillerinin yaratıcısı" olduğunu savunan Mu'tezile alimlerini şu şekilde eleştirmiştir: "Kullara ait fiillerin Allah tarafından yaratıldığını kabul etmeyenler şu çıkarımda bulunmuşlardır: Eğer insanlar için emredilmiş ve yasaklanmış olan fiilleri Allah'ın yarattığını kabul edersek sanki "Allah iyilikleri yaratmış ancak kötülükleri yaratmamıştır." gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Allah'ın evrende bir şeyi yaratıp başka bir şeyi yaratmaması mümkün değildir çünkü Allah her şeyin yaratıcısıdır." (Mâtürîdî, 2014) Mâtürîdî burada Allah'ın her şeyin yaratıcı olduğunu ve bunun bütün Müslümanlar tarafından kabul edildiğini ifade etmekle birlikte Mu'tezile alimlerinin Allah'ın kulları için sadece iyi işleri yarattığını ima etmelerini eleştirmiş ve tenkit etmiştir.

Buradan anlaşılacağı üzere Mâtürîdî Allah'ın hayır ve şer olan her şeyin yaratıcısı olması nedeniyle kulların kendi fiillerinin yaratıcısı olduğu fikrinin kulu, Allah'ın iradesinin dışına iteceğinden bahisle sakıncalı olduğunu ifade etmektedir.

"Kullara ait işlerde fiillerin Allah tarafından yaratıldığının kabul edilmemesi kader konusundaki problemin merkezini oluşturmaktadır. Kulların fiillerinin Allah tarafından yaratılmasının imkânsız görülmesi, bu durumun aksini ispat edecek yeterli delilin bulunmaması veya bunu kabul etmenin kulların fiillerinde cebir olacağı fikrini akıllara getirmesinden dolayı Mu'tezile alimlerini bu noktaya itmektir" (Mâtürîdî, 2014).

"Allah insanları kendisine kulluk etsinler diye yaratmış ve onları kuralları huzurunda mükellef kılmıştır. Allah insanları iyi ile kötüyü, hayır ile şerri, helal ile haramı birbirinden ayırt edebilecek kabiliyette yaratmıştır. Bu sebeple insanlardan bir davranışı diğerine tercih etmesini istemiş ve koymuş olduğu kurallar çerçevesinde helal olan

davranışlara ağırlık vermesini istemiştir. Allah insanları birtakım şeylerden uzak duracak, birtakım şeylere de heves edecek şekilde yaratmıştır. İnsanın hoşuna giden ve kendisine güzel gözüken bazı işleri, sonuçları itibariyle yasaklamış, nefesine ağır gelen ve hoş gitmeyen bazı işleri de sonuçları itibariyle emretmiştir. İnsan nefesine hoş gelen veya ağır gelen işleri tercih etmesi bakımından da imtihana tabi tutulmuştur.” (Mâtürîdî, 2014)

“Allah’ı tam anlamıyla tanımış, onun her şeyden beri oluşunu, kudretini, yaratma işinin ve en büyük emir sahibinin o olduğunu kabul eden kişi, Allah’ın fiillerinin hikmet çerçevesi içerisinde cereyan ettiğini de anlamıştır.” İmam Mâtürîdî burada insanın Allah’ı bilmesi ve anlaması ile insanın Allah’ın mutlak kudreti karşısında aciz bir konumda olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Aynı zamanda Mâtürîdî “Yüce Allah’ın kullarında fiilleri meydana getirebilecek gücü yarattığını” (Karadaş, 2013) ifade etmektedir.

Toparlayacak olursak, Mâtürîdiyye mezhebinin, birazdan bahsi geçecek olan ve insanın kendi fiillerinin yaratıcısı olduğu fikrini savunan Mu’tezile mezhebi ile insanın kaderi karşısında aciz bir konumda olduğunu söyleyen Cebriyye mezhebinin orta noktasını bulmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Kulun fiillerinin Allah tarafından yaratıldığını savunan Mâtürîdiyye, insanın davranışlarından sorumlu tutulması sebebiyle bir hürriyet alanının olması gerektiğini ifade etmektedir. Kul bir işi yapmak istediğinde kendisinde o işi yapmak üzere kendisine lazım olan gücün yaratıcısı Allah’tır ancak kul tek başına fiillerini gerçekleştirememesi nedeniyle Allah’ın kendisinde yaratmış olduğu güç ile tercih ettiği eylemi işleme hürriyetine sahiptir. Dolayısıyla fiillerde kul tercih hakkını kullanırken, kulun tercih ettiği işin yaratıcısı da Allah’tır. Bu hâli ile iki yönlü bir kader algısı meydana gelmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz bütün mezheplerin topluca değerlendirmesinde İslam aleminde kader meselesi hakkında burada bahsedemediğimiz daha birçok fikir ve görüş ortaya atılmıştır. Bizler ise sadece yukarıda bahsetmiş olduğumuz mezhepler özelinde değerlendirme yapmaya gayret edeceğiz.

Mu’tezile ve Cebriyye mezheplerinin birbirlerinin zıttı iki kutup oldukları ilk bakışta göze çarpmaktadır. Allah’ın kudreti ile insanın hürriyeti arasındaki bağlantı çok ince bir çizgi ile irdelenmesi gerekirken Mu’tezile bütün bir kudreti insanın eline vermekte, bunun aksine Cebriyye mezhebi tam aksine insanı cansız bir varlıktan farksız bir konuma getirmektedir. Eş’arîlerin ise Mu’tezile mezhebinden ayrılarak kendisini var etmiş bir mezhep oldukları tarihî bir gerçekliktir. Bu ayrılma ve kopma sürecinde kader meselesi

üzerine görüşlerini beyan ederlerken Mu'tezile'nin tam aksi yönünde olan Cebriyye mezhebine kaydıkları ve Allah'ın kudreti ile insan fiilleri arasındaki ince çizgiyi net bir biçimde belirleyemedikleri anlaşılmaktadır. Mâtürîdiler'in ise orta bir noktaya ulaşma çabası içerisinde oldukları görülmektedir. Mâtürîdiyye'nin, Allah'ın yaratması ile insanın fiillerinin birbirlerine müdahale etmeyen iki ayrı konu olduğunu ifade etmesiyle birlikte orta nokta bulma konusunda başarılı bir çizgi takip ettiği görülmektedir.

Allah'ın mutlak ilmi konusunda insanın durumunun ne olacağı meselesi İslam dünyasında öteden beri tartışma konusu olagelmıştır. Allah'ın ilminin mutlak bir ilim olduğu ve bütün kâinata yalnızca Allah'ın var olduğu bir zamanda yani henüz hiçbir şeyin yaratılmamış olduğu o ilk anda Allah'ın bütün yaratılmışların her bir anını ve yapacağı bütün fiilleri kesin bir bilgi ile biliyor olması gerçeğine ulaşmaktayız. İlk bakışta Allah'ın bu ezeli ve ebedi ilminin insanoğlunu fiillerini işlemek konusunda mecbur bırakacağı fikri akıllara gelmektedir.

Bizce kader meselesi şu şekilde ifade edilmelidir: Allah mutlak kudret sahibidir ve kudretinin bir sınırı yoktur. Onun kudreti öyle bir kudrettir ki bütün her şeyi kuşatmıştır, bu kuşatma hâlinin dışına çıkmak asla mümkün değildir. O hâlde insanoğlu neden imtihan edilmektedir? İmtihan edilmekteyse ve bu dünyaya gönderilmişsek bunun bir amacı olmalıdır. İnsanın imtihan edilmekte olmasının en büyük delili dünyada var olmasıdır. Dünyada var olmak, yaratıldığımız ilk safhada hatta henüz yaratılmamış olduğumuz o ilk anda cennetlik veya cehennemlik olup olmayacağımız Allah tarafından mutlak bir ilim ile bilinmesine rağmen imtihan edildiğimize delil teşkil etmektedir. “Dünyadaki varlığımız imtihan edildiğimize delil teşkil ediyorsa Allah'ın mutlak ilmi ve kudreti her şeyi kuşatmışken hür irademiz ve seçimlerimiz neye yaramaktadır?” sorusu akıllara gelmektedir.

Bizce bunun cevabı şu şekildedir: Mutlak kudret sahibi olan Allah, o sonsuz kudreti içerisinde, kullarını imtihan edebilmek için müdahale etmediği bir alanı sonsuz kudreti ile yaratmaktadır. Daha açık bir ifadeyle bütün eksikliklerden münezze olan Allah, insanların imtihan ediliyor olmaları sebebiyle belli bir noktada insanları hür bırakmıştır yani her şeyi kuşatan kudreti içerisinde insanoğluna bir serbestlik alanı tanımıştır. Bunu bir çemberi kapsayan başka bir çember ile açıklamak mümkün olacaktır. İlk çemberimiz Allah'ın her şeyi kuşatan kudretini ifade etmektedir. Bu çemberin içerisinde başka ve çok daha küçük bir çember düşünelim. İlk çember ikinci çemberimizi tamamen kuşatmış durumdadır. İşte bu bahsettiğimiz ikinci çember insanoğluna Allah tarafından tanınmış

olan özgürlük alanıdır. Allah dilerse bu alana istediği zaman müdahale edebilir ancak imtihan gereği müdahale etmesi zorunlu değildir.

Toparlayacak olursak, insan hür bir varlıktır ve yapmış olduğu bütün seçimlerin sorumluluğu kendisine aittir ancak insana ait fiillerin ve tercihlerin tamamı Allah'ın kainattaki kudret alanı içerisinde cereyan etmektedir. Allah'ın yaratılışta insana koymuş olduğu sınırlar çerçevesinde cereyan etmektedir.

3. GİRESUN KAPALI CEZA İNFAZ KURUMUNDAKİ MAHKÛMLARIN KADER ALGISI

Giresun Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan mahkûmlarımıza toplamda 40 sorudan oluşan çoktan seçmeli sorular yöneltilmiştir. Anket yönteminin belirlenmiş olduğu çalışmamızda verilerin analizi yapılırken betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır.

Araştırmamızda mahkûm veya tutuklulara yöneltilen demografik sorular, kişisel bilgi formu ve dinî sorular içeren anket ifadelerine yönelik olarak frekans tabloları oluşturulmuştur.

Yapmış olduğumuz anket çalışmasında bazı sorular arasındaki çapraz ilişkinin belirlenebilmesi amacıyla Fisher's Exact Test uygulanmıştır. Araştırmanın verileri IBM SPSS v26 programı ile analiz edilerek mantıklı tablolar hâline getirilmiştir.

3.1. 1. Demografik Bulgular

Uygulanan ankette yaş, cinsiyet, öğrenim düzeyi, cezaevine girmeden önceki çalışma durumu ve aylık gelir durumu gibi bazı demografik bulgular tespit edilmiştir. Bahsi geçen değişkenlerden bazılarının kişinin kader algısında etkili bir noktada olup olmadığı diğer sorularımızdaki değişkenlerle çaprazlanarak analiz yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın demografik bulguları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.1: Araştırmanın Demografik Bulguları

Değişken	Kategori	N	%
1-Yaş	15-25	14	4,76%
	26-40	239	81,29%
	41-60	35	11,90%
	61+	6	2,04%

	Toplam	294	100,00%
2-Cinsiyet	Erkek	280	95,24%
	Kadın	14	4,76%
	Toplam	294	100,00%
3-Öğrenim düzeyi	İlkokul	58	19,73%
	Lise	57	19,39%
	Ortaokul	132	44,90%
	Üniversite - Yüksek Lisans	31	10,54%
	Yalnızca okur-yazar	16	5,44%
	Toplam	294	100,00%
	Çiftçi	20	6,80%
	Diğer	38	12,93%
	Esnaf	23	7,82%
	İşçi	75	25,51%

4-Cezaevine girmeden önceki iş durumu	İşsiz	28	9,52%
	Memur	5	1,70%
	Serbest Meslek	94	31,97%
	Usta	11	3,74%
	Toplam	294	100,00%
5-Aylık ortalama gelir	1000-1500 TL	34	11,56%
	1501-4000 TL	68	23,13%
	4001-6000 TL	150	51,02%
	6001+	42	14,29%
	Toplam	294	100,00%

Araştırmaya toplam 294 kişi katılım göstermiştir. Katılımcıların yaş, cinsiyet, öğrenim düzeyi, cezaevine girmeden önceki iş durumu ve aylık ortalama gelir dağılımları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Yaşa göre katılımcıların %4,76'sı 15-25, %81,29'u 26-40, %11,90'ı 41-60 ve %2,04'ü 61 yaş ve üzeridir. Katılımcıların %95,24'ü erkek, %4,76'sı kadındır. Öğrenim düzeyine göre; katılımcıların %19,73'ü ilkokul, %19,39'u lise, %44,90'ı ortaokul, %10,54'ü üniversite-yüksek lisans mezunu olup, %5,44'ü yalnızca okur-yazardır. Cezaevine girmeden önceki iş durumuna göre katılımcıların %6,80'i çiftçi, %7,82'si esnaf, %25,51'i işçi, %9,52'si işsiz, %1,70'i memur, %31,97'si serbest meslek, %3,74'ü usta ve %12,93'ü diğer meslek gruplarındadır. Aylık ortalama gelir düzeyine

göre; katılımcıların %11,56'sı 1000-15000 TL, %23,13'ü 1501-4000 TL, %51,02'si 4001-6000 TL ve %14,29'u 6001+ TL ve üzeri gelir düzeyine sahiptir.

Giresun Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan mahkûm veya tutukluların çok az bir kısmının kadınlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Yine cezaevine girmeden önceki iş durumu göz önünde bulundurulduğunda baskın bir meslek grubunun ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle çapraz değerlendirme yapılacak olan sorularda meslek grubu değişkeni göz önünde bulundurulmamıştır.

Ankete katılan deneklerin %81,29 gibi büyük bir kısmının 26-40 arasındaki yaş gurubunda olduğu göze çarpmaktadır. Bu da cezaevine girme oranının bu yaş gurubunda daha yüksek olduğu sonucuna varmamızı sağlamıştır.

Ankete katılan deneklerin %51,02'lik bir kısmının ise 4001-6000 TL arasında geliri olduğu anlaşılmaktadır. Bu da bizlere cezaevindeki mahkumların gelir düzeylerinin genel olarak orta veya düşük olduğu sonucuna varmamızı sağlamıştır.

Mahkûmların öğrenim durumlarına ilişkin çapraz değerlendirme sonraki sorular arasında yapılmıştır.

3.1.2. Bulgular

Bu başlık altında araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen kategorik sorular için tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur.

Tablo 3.2: “Kader denince aklınıza ilk önce ne gelmektedir?” sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Kader denince aklınıza ilk önce ne gelmektedir?	Alın yazısı.	168	57,14%
	Allah'ın her şeyi bir ölçü, düzen içinde var etmesi ve bunları bilmesi.	42	14,29%
	Allah'ın koyduğu kurallar.	50	17,01%
	Kötü yazgı.	34	11,56%

“Kader denince aklınıza ilk önce ne gelmektedir?” sorusuna katılımcıların %57,14'ü “alın yazısı,” %14,29'u “Allah'ın her şeyi bir ölçü, düzen içinde var etmesi ve bunları bilmesi.”,

%17,01'i "Allah'ın koyduğu kurallar." ve %11,56'sı ise "kötü yazgı" yanıtını vermiştir. Katılımcılar bu soruya en çok "alın yazısı" yanıtını vermişlerdir.

Basit bir ifadeyle "Kader nedir?" sorusuna verilen yanıtlara göre mahkûmların en çok tercih ettiği şık olan "alın yazısı" cevabının incelenmesinde, mahkûmların kader konusunda detaylı bir bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmalı birlikte toplum içerisinde yaygın olan "alın yazısıdır" cevabını verdikleri görülmüştür. Bu durum mahkûmların kader konusundaki bilgilerinin toplumsal algıyla örtüştüğünü göstermektedir.

Deneklerin %14,29 gibi bir kısmının ise "Allah'ın her şeyi bir ölçü, düzen içinde var etmesi ve bunları bilmesi" cevabını verdiği görülmektedir. Bu da deneklerin bir kısmının kader konusunda eğitim almış oldukları veya bilinçli bir kader algısına sahip oldukları anlamına gelmektedir ancak bu oran oldukça azdır.

Tablo 3.3: "Size göre aşağıdakilerden hangisi İslami dinine göre kaderin tanımıdır?" Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Size göre aşağıdakilerden hangisi İslami dinine göre kaderin tanımıdır?	Allah'ın insanlar için her şeyi yazmasıdır.	168	57,14%
	İnsanın davranışlarının ve evrende meydana gelen bütün olayların önceden Allah tarafından tayin ve tespit edilmesidir	38	12,93%
	Meydana gelen her şeyin bir ölçü ve düzen içinde olmasıdır.	50	17,01%
	Tabiat olaylarının Allah tarafından tayin edilmesidir.	38	12,93%

"Size göre aşağıdakilerden hangisi İslami dinine göre kaderin tanımıdır?" sorusuna katılımcıların %57,14'ü "Allah'ın insanlar için her şeyi yazmasıdır.", %12,93'ü "İnsanın davranışlarının ve evrende meydana gelen bütün olayların önceden Allah tarafından tayin ve tespit edilmesidir", %17,01'i "Meydana gelen her şeyin bir ölçü ve düzen içinde olmasıdır." ve %12,93'ü ise "Tabiat olaylarının Allah tarafından tayin edilmesidir." Yanıtını vermişlerdir. Katılımcılar bu soruya en çok "Allah'ın insanlar için her şeyi yazmasıdır." Yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, deneklere Tablo:2 ile paralel bir açıdan yöneltilmiş olan sorumuza deneklerin Tablo:2 ile benzer cevaplar verdiği anlaşılmaktadır. “Allah’ın insanlar için her şeyi yazmasıdır” cevabının %57,14 olması bu cevabı veren mahkûmların zihin dünyasında kaderin önceden belirlenmiş bir yazgı olarak anlaşıldığı anlamına gelmektedir.

Deneklerin %12,93 gibi bir kısmının “İnsanın davranışlarının ve evrende meydana gelen bütün olayların önceden Allah tarafından tayin ve tespit edilmesidir” cevabını verdikleri görülmektedir. Bu durum deneklerin çok az bir kısmının kader konusunda sağlıklı bilgiye sahip olduğunu ve kaderin mahiyeti hakkında fikir sahibi olduklarını göstermektedir.

Tablo 3.4: “Hiç çalışmadan 'Allah dilerse zengin olurum' dersiniz neye inanmış olursunuz?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Hiç çalışmadan 'Allah dilerse zengin olurum' dersiniz neye inanmış olursunuz?	Aklımı, irademi ve yapma gücümü inkâr etmiş olurum.	43	14,63%
	Allah'a güvenmiş olurum.	134	45,58%
	Kadere inanmış olurum.	60	20,41%
	Tevekkül etmiş olurum.	57	19,39%

“Hiç çalışmadan 'Allah dilerse zengin olurum' dersiniz neye inanmış olursunuz?” sorusuna katılımcıların %14,63’ü “Aklımı, irademi ve yapma gücümü inkâr etmiş olurum.”, %45,58’i “Allah'a güvenmiş olurum.”, %20,41’i “Kadere inanmış olurum.” ve %19,39’u ise “Tevekkül etmiş olurum.” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Allah'a güvenmiş olurum.” yanıtını vermiştir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, %45,58 gibi bir kısmın “Allah’a güvenmiş olurum” şikkını işaretlemiş olduğu görülmektedir. Bu durum kişinin Allah dilerse hiç çalışmadan zengin olabileceğine yönelik bir fikre sahip olduğunu göstermektedir. %20,41 gibi bir kısmın da Allah’ın dilemesi ile kadere olan inanç arasında bağlantı kurduğu görülmektedir. Kişinin hiç çalışmadan zengin olabileceği meselesinin kader ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Deneklerin %14,63 gibi bir kısmının “Aklımı, irademi ve yapma gücümü inkâr etmiş olurum.” şikkını işaretlediği görülmektedir. Bu durum deneklerin az bir kısmının hiç çalışmadan sadece Allah’ın dilemesi ile zengin olabileceğine inanmadığını göstermektedir. İlahî kader fikrinin kişinin hür iradesine ket vuracağını düşünmektedirler.

Deneklerin %19,39 gibi bir kısmının ise kader ile tevekkül kavramını ilişkilendirdiği görülmektedir. Buradan çıkartılacak sonuç ise mahkûmların “tevekkül etmek” kavramına yönelik eksik veya hatalı bilgilere sahip olduklarıdır. Tevekkül etmenin ne olduğuna ilişkin mahkûmlara ileride ayrıca bir soru yöneltilmiştir.

Tablo 3.5: “İnsanın yapıp ettiklerini Allah’ın önceden bilmesi, kişiyi o davranışları yapmaya mecbur bırakır mı?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsanın yapıp ettiklerini Allah’ın önceden bilmesi, kişiyi o davranışları yapmaya mecbur bırakır mı?	Evet mecbur bırakır.	31	10,54%
	Hayır mecbur bırakmaz.	193	65,65%
	Mecbur bırakır çünkü insan emir almaya yatkın bir varlıktır.	38	12,93%
	Mecbur bırakır çünkü insan zavallı bir varlıktır.	32	10,88%

“İnsanın yapıp ettiklerini Allah’ın önceden bilmesi, kişiyi o davranışları yapmaya mecbur bırakır mı?” sorusuna katılımcıların %10,54’ü “Evet mecbur bırakır.”, %65,65’i “Hayır mecbur bırakmaz.”, %12,93’ü “Mecbur bırakır çünkü insan emir almaya yatkın bir varlıktır.” ve %10,88’i ise “Mecbur bırakır çünkü insan zavallı bir varlıktır.” yanıtını vermiştir. Bu soruya katılımcılar en çok “Hayır mecbur bırakmaz.” Yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, %65,65 gibi bir kısmın Allah’ın ilminin kişiyi bir işi yapmaya mecbur bırakmayacağı yönünde görüş bildirdiği görülmektedir. Bu durum mahkûmların hür irade konusunda bilgi sahibi olduklarına ve yapılan tercihlerin kendi hür iradeleri ile cereyan ettiğine işaret etmektedir.

Deneklerin dolaylı olarak aynı cevabı temsil eden “Evet mecbur bırakır.”, “Mecbur bırakır çünkü insan emir almaya yatkın bir varlıktır.”, “Mecbur bırakır çünkü insan zavallı bir varlıktır.” şıklarının toplamı %34,35 gibi büyük bir orandır. Anlaşılacağı üzere

mahkûmların azımsanamayacak bir kısmı kaderi karşısında aciz bir konumda olduğuna inanmaktadır.

Tablo 3.6: “İnsanların doğruyu (hidayeti) veya sapıklığı (küfrü) seçmesinde etkili faktör hangisidir?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsanların doğruyu (hidayeti) veya sapıklığı (küfrü) seçmesinde etkili faktör hangisidir?	Allah'tır.	193	65,65%
	Diğer insanlardır.	16	5,44%
	İnsanın anne-babasıdır.	13	4,42%
	İnsanın kendi seçimleri.	72	24,49%

“İnsanların doğruyu (hidayeti) veya sapıklığı (küfrü) seçmesinde etkili faktör hangisidir?” sorusuna katılımcıların %65,65’i “Allah’tır”, %5,44’ü “Diğer insanlardır.”, %4,42’si “İnsanın anne-babasıdır” ve %24,49’u ise “İnsanın kendi seçimleri.” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Allah’tır” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, mahkûmların büyük bölümünün insanların doğruyu veya yanlış seçmelerindeki en önemli faktörün Allah olduğuna inandıklarını göstermektedir.

Diğer deneklerin vermiş olduğu cevapların yüzdeler olarak toplamı 34,35’tir. Bu durum deneklerin bir kısmının insanın doğruyu veya yanlış seçmesindeki en önemli faktörün Allah olmadığını düşündüklerini göstermektedir.

Tablo 3.7: “Tevekkül etmek size göre aşağıdakilerden hangisidir?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Tevekkül etmek size göre aşağıdakilerden hangisidir?	Allah'a güvenmektir.	190	64,63%
	Bize düşen sorumluluğu yerine getirdikten sonra Allah'a güvenmeye ve sonrasını O'na bırakmaya denir.	52	17,69%

	Sadece iyi işleri yapmaktır.	25	8,50%
	Yapmamız gereken her şeyi Allah'a bırakmaktır.	27	9,18%

“Tevekkül etmek size göre aşağıdakilerden hangisidir?” sorusuna katılımcıların %64,63’ü “Allah’a güvenmektir”, %17,69’u “Bize düşen sorumluluğu yerine getirdikten sonra Allah'a güvenmeye ve sonrasını O'na bırakmaya denir.”, %8,50’si “Sadece iyi işleri yapmaktır” ve %9,18’i ise “Yapmamız gereken her şeyi Allah'a bırakmaktır.” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Allah’a güvenmektir.” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, tevekkül etmek kavramına yönelik deneklerde doğru bir bilginin varlığından söz edilip edilemeyeceği hususu araştırılmıştır. Deneklerin %17,69 gibi küçük bir kısmının tevekkül kavramının doğru tanımını bildikleri, %82,31 gibi büyük bir çoğunluğun ise yanlış cevabı verdiği yani tevekkül kavramının doğru tanımını bilmedikleri anlaşılmaktadır.

Deneklerin % 64,63 gibi bir kısmı ise tevekkül kavramını Allah’a güvenmek olarak açıklamışlardır.

Tablo 3.8: “İnsanların davranışları için gerekli gücü kim yaratır?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsanların davranışları için gerekli gücü kim yaratır?	Allah ile insan birlikte yaratmaktadır.	14	4,76%
	Bu konuda şüphelerim var.	38	12,93%
	Her şeyin yaratıcısı olan Allah.	193	65,65%
	İnsanın kendisi.	49	16,67%

“İnsanların davranışları için gerekli gücü kim yaratır?” sorusuna katılımcıların %4,76’sı “Allah ile insan birlikte yaratmaktadır.”, %12,93’ü “Bu konuda şüphelerim var.”, %65,65’i “Her şeyin yaratıcısı olan Allah.” ve %16,67’si ise “İnsanın kendisi.” yanıtını vermiştir. Bu soruya katılımcılar en çok “Her şeyin yaratıcısı olan Allah.” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, deneklerin büyük bir çoğunluğunun insan fiillerindeki güç ve kudretin Allah tarafından yaratıldığını düşündükleri anlaşılmaktadır. Bu durum hür irade noktasında deneklerin bağımlı bir kader anlayışına sahip oldukları fikrini akıllara getirmektedir.

Tablo 3.9: “İyilik ve kötülüğü Allah yaratır ifadesi sizce doğru mudur?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İyilik ve kötülüğü Allah yaratır ifadesi sizce doğru mudur?	Evet	223	75,85%
	Fikrim yok	16	5,44%
	Hayır	41	13,95%
	Kısmen	14	4,76%

“İyilik ve kötülüğü Allah yaratır ifadesi sizce doğru mudur?” sorusuna katılımcıların %75,85’i “Evet,” %5,44’ü “Fikrim yok”, %13,95’i “Hayır” ve %4,76’sı ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet” cevabını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, bu soruya Tablo: 8’deki soruya verilen cevaba paralel bir cevap vermiş oldukları anlaşılmaktadır. Bir önceki soruda insan için gerekli olan güç ve kudretin Allah tarafından yaratıldığını düşünen deneklerimiz iyilik ve kötülüğün de Allah tarafından yaratıldığını düşünmektedirler.

Tablo 3.10: “Aşağıdakilerden hangisi doğrudur?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Aşağıdakilerden hangisi doğrudur?	İnsanlar sadece yaptıkları iyi şeylerden sorumludur.	50	17,01%
	İnsanlar sadece yaptıkları kötü şeylerden sorumludur.	35	11,90%
	İnsanlar yaptıkları iyi ve kötü şeylerden sorumlu değildir.	15	5,10%

	İnsanlar yaptıkları iyi ve kötü şeylerden sorumludur.	194	65,99%
--	---	-----	--------

“Aşağıdakilerden hangisi doğrudur?” sorusuna katılımcıların %17,01’i “İnsanlar sadece yaptıkları iyi şeylerden sorumludur.”, %11,90’ı “İnsanlar sadece yaptıkları kötü şeylerden sorumludur.”, %5,10’u “İnsanlar yaptıkları iyi ve kötü şeylerden sorumlu değildir.” ve %65,99’u ise “İnsanlar yaptıkları iyi ve kötü şeylerden sorumludur.” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “İnsanlar yaptıkları iyi ve kötü şeylerden sorumludur.” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, büyük bir çoğunluğun insanların yaptıkları iyi ve kötü şeylerden sorumlu olduğunu düşündüğü gözükmektedir. Mahkûmların insanın fiillerinin sorumlusu olduğu kanaatiyle bu şıkkı işaretledikleri düşüncesindeyiz.

Bir şekilde cezaevine girmiş olan hükümlü ve tutukluların, işlemiş oldukları değerlendirilen suçlar noktasında sorumluluğu üzerlerine aldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 3.11: “Bazı kişiler hatalarına kılıf ararlar ve yanlış yapmalarının sebebinin kaderleri olduğunu düşünürler. Böyle bir davranışı siz nasıl değerlendiriyorsunuz?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Bazı kişiler hatalarına kılıf ararlar ve yanlış yapmalarının sebebinin kaderleri olduğunu düşünürler. Böyle bir davranışı siz nasıl değerlendiriyorsunuz?	Bana göre bu davranış doğru bir davranıştır.	31	10,54%
	Bana göre kademeye sağlam bir şekilde inanmaktadır.	69	23,47%
	Bana göre kolaycılığa ve tembelliğe kaçmaktadır.	48	16,33%
	Bana göre sorumluluktan kaçmaktadır.	146	49,66%

“Bazı kişiler hatalarına kılıf ararlar ve yanlış yapmalarının sebebinin kaderleri olduğunu düşünürler. Böyle bir davranışı siz nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna katılımcıların %10,54’ü “Bana göre bu davranış doğru bir davranıştır.”, %23,47’si “Bana göre kader sağlam bir şekilde inanıyorlar”, %16,33’ü “Bana göre kolaycılığa ve tembelliğe

kaçıyorlar.” ve %49,66’sı ise “Bana göre sorumluluktan kaçıyor.” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Bana göre sorumluluktan kaçıyor.” yanıtını vermişlerdir. Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, mahkûmların %49,66 gibi büyük bir kısmında yapmış oldukları fiillerin sorumluluğunun kendilerine ait olduğu fikri ortaya çıkmaktadır. Mahkûmların bu bölümü tarafından, kişinin yapmış olduğu yanlış işlerden ötürü kaderini suçlamasının sorumluluktan kaçmak olduğunu düşünülmektedir. Yine %16,33 gibi bir kısım suçun kadere yüklenilmesinin kolaycılığa kaçmak olduğunu düşünülmektedir.

Deneklerin %23,47 gibi bir kısmın ise sorumluluğun kadere yüklenmesinin doğru bir davranış olduğu fikrine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların Tablo:10 ile paralel bir çizgi izlediği gözlemlenmiştir.

Tablo 3.12: “Kadere inanıyor musunuz?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Kadere inanıyor musunuz?	Bazı durumlarda evet	20	6,80%
	Evet inanıyorum	260	88,44%
	Fikrim yok	8	2,72%
	Hayır inanmıyorum	6	2,04%

“Kadere inanıyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %6,80’si “Bazı durumlarda evet”, %88,44’ü “Evet inanıyorum”, %2,72’si “Fikrim yok” ve %2,04’ü “Hayır inanmıyorum” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet inanıyorum” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, deneklerin çok büyük bir kısmının kader inancına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.13: “Sağlıklı bir yaşam ile insanın ömrü uzayıp kısalmı?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Sağlıklı bir yaşam ile insanın ömrü uzayıp kısalmı?	Evet	43	14,63%
	Fikrim yok	24	8,16%
	Hayır	200	68,03%
	Kısmen	27	9,18%

“Sağlıklı bir yaşam ile insanın ömrü uzayıp kısalmı?” sorusuna katılımcıların %14,63’ü “Evet”, %8,16’sı “Fikrim yok”, %68,03’ü “Hayır” ve %9,18’i ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Hayır” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, deneklerin büyük bir kısmının insan ömrünün önceden belirlenmiş olduğu düşüncesine sahip oldukları sonucuna varılmaktadır. Toplumsal olarak düşünüldüğünde vefat eden bir kişi için “miadı doldu”, “ömrü bitti” gibi cümlelerin çokça kurulduğu bilinmektedir. Deneklerimizin de bu toplumsal anlayışa sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 3.14: “Rızığımız önceden belli midir?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Rızığımız önceden belli midir?	Evet	191	64,97%
	Fikrim yok	64	21,77%
	Hayır	16	5,44%
	Kısmen	23	7,82%

“Rızığımız önceden belli midir?” sorusuna katılımcıların %64,97’si “Evet”, %21,77’si “Fikrim yok”, %5,44’ü “Hayır” ve %7,82’si ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, rızık meselesinin kader meselesi ile ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Deneklerin büyük bir kısmının kazancın veya rızkın Allah tarafından önceden belirlenmiş olduğuna inandıkları anlaşılma ile birlikte deneklerin kader inancına sahip oldukları sonucuna varmak mümkün olacaktır.

Deneklerin Tablo: 13 ile paralel cevaplar verdikleri görülmüştür.

Tablo 3.15: “Ne zaman öleceğimiz önceden belli midir?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Ne zaman öleceğimiz önceden belli midir?	Evet	204	69,39%
	Fikrim yok	44	14,97%
	Hayır	12	4,08%
	Kısmen	34	11,56%

“Ne zaman öleceğimiz önceden belli midir?” sorusuna katılımcıların %69,39’u “Evet”, %14,97’si “Fikrim yok”, %4,08’i “Hayır” ve %11,56’sı “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde; ecel meselesinin kader meselesi ile ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır.

Deneklerin büyük bir kısmının insanın ölüm zamanının Allah tarafından önceden belirlenmiş olduğuna inandıkları anlaşılma ile birlikte kader inancına sahip oldukları sonucuna varmak mümkün olacaktır. Kader inancı noktasında ciddi bir oran yakalamış olan deneklerimizin ölüm zamanının belirlenmiş olması noktasında cebrî bir kader algısına sahip oldukları yönünde yorum yapılabilmektedir.

Deneklerin Tablo: 13 ve Tablo: 14 ile paralel cevaplar verdikleri görülmüştür.

Tablo 3.16:“İnsan kaderi karşısında aciz bir konumdadır düşüncesi sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsan kaderi karşısında aciz bir konumdadır düşüncesi sizce doğru mu?	Evet	211	71,77%
	Fikrim yok	14	4,76%
	Hayır	36	12,24%
	Kısmen	33	11,22%

“İnsan kaderi karşısında aciz bir konumdadır düşüncesi sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %71,77’i “Evet”, %4,76’sı “Fikrim yok”, %12,24’ü “Hayır” ve %11,22’si ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, büyük bir çoğunluğun kader karşısında aciz bir konumda olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır. Aynı zamanda denekler kader meselesinin insan iradesi dışında gerçekleşen bir olay olduğunu düşünmektedirler.

Tablo 3.17: “İnsan kendi kaderini kendisi çizer fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsan kendi kaderini kendisi çizer fikri sizce doğru mu?	Evet	41	13,95%
	Fikrim yok	14	4,76%
	Hayır	187	63,61%
	Kısmen	52	17,69%

“İnsan kendi kaderini kendisi çizer fikri sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %13,95’i “Evet”, %4,76’sı “Fikrim yok”, %63,61’i “Hayır” ve %17,69’u ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Hayır” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, deneklerimizin kaderleri karşısında hür bir iradeye sahip olmadıkları düşüncesine sahip oldukları sonucuna varılmaktadır. Kişinin kendi kaderini çizemeyeceği fikrinin hâkim olduğu görülmektedir.

Bunun aksini düşünenlerin oranı ise % 31,64 olarak belirlenmiştir. Bu oranın azımsanmayacak bir düzeyde olmasından mahkûmların belli bir kısmının kaderi dışlayan bir algıya sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 3.18: “Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?	Evet	199	67,69%
	Fikrim yok	22	7,48%
	Hayır	45	15,31%
	Kısmen	28	9,52%

“Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?” sorusuna katılımcıların %67,69’u “Evet”, %7,48’i “Fikrim yok”, %15,31’i “Hayır” ve %9,52’si ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Katılımcılar bu soruya en çok “Evet” yanıtını vermiştir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, deneklerin büyük bir çoğunluğunun cezaevinde bulunma nedenlerinin kaderleri olduğu fikrine sahip oldukları görülmektedir. Bu durum mahkûmların genel olarak hem bir kader inancına sahip olduklarını hem de kaderi karşısında aciz bir konumda olduklarını düşündükleri sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır.

Bu durumun aksine %15,31 gibi bir grubun da cezaevinde bulunmasının nedeninin kendi yapıp ettikleri olduğu kanaatine sahip oldukları, bu hâli ile hür bir kader algısına sahip oldukları sonucunu vermektedir.

Tablo 3.19: “Kaderiniz daha güzel olsaydı cezaevine girer miydiniz?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Kaderiniz daha güzel olsaydı cezaevine girer miydiniz?	Evet	28	9,52%
	Fikrim yok	28	9,52%
	Hayır	214	72,79%
	Kısmen	24	8,16%

“Kaderiniz daha güzel olsaydı cezaevine girer miydiniz?” sorusuna katılımcıların %9,52’si “Evet”, %9,52’si “Fikrim yok”, %72,79’u “Hayır”, %8,16’sı “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Hayır” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, deneklerin büyük bir çoğunluğunun cezaevinde bulunma nedenlerinin kaderleri olduğu fikrine sahip oldukları görülmektedir. Aynı zamanda kaderin güzel veya çirkin olabileceği hususunun da zihin dünyalarında yer ettiği anlaşılmaktadır. Kendileri için belirlenmiş bir kaderin varlığına büyük oranda inanan deneklerimiz kaderlerinin kötü olduğu fikrine sahiptirler.

Bu durum deneklerin hem bir kader inancına sahip olduğunu hem de kaderi karşısında aciz bir konumda olduklarını düşündükleri sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır.

Bu durumun aksine deneklerin %9,52 gibi küçük bir kısmının ise kaderi ile cezaevine girmesi arasında herhangi bir ilişki kurmadığı, kaderinin güzel veya çirkin olmasının hayatında herhangi bir değişikliğe sebep olmayacağı fikrine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Deneklerimiz Tablo: 18’deki sonuçlarla paralel cevaplar vermişlerdir.

Tablo 3.20: “Kadere olan inancınız cezaevinde geçirdiğiniz süre zarfında sizi psikolojik olarak rahatlattı mı?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Kadere olan inancınız cezaevinde geçirdiğiniz süre zarfında sizi psikolojik olarak rahatlattı mı?	Evet	213	72,45%
	Fikrim yok	28	9,52%
	Hayır	21	7,14%
	Kısmen	32	10,88%

“Kadere olan inancınız cezaevinde geçirdiğiniz süre zarfında sizi psikolojik olarak rahatlattı mı?” sorusuna katılımcıların %72,45’i “Evet”, %9,52’si “Fikrim yok”, %7,14’ü “Hayır” ve %10,88’i “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, deneklerin kadere olan inançlarının psikolojik olarak olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Elbette ki bu durumun tek bir soru ile aydınlatılması mümkün gözükmemektedir ancak fikir vermesi açısından kader inancının cezaevi gibi bir ortamda deneklere olumlu etkisinin olduğunu bilmenin önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Tablo 3.21: “Allah çok merhametlidir bu yüzden kullarına zulmetmez fikri sizce doğru mudur?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Allah çok merhametlidir bu yüzden kullarına zulmetmez fikri sizce doğru mudur?	Evet	241	81,97%
	Fikrim yok	18	6,12%
	Hayır	15	5,10%
	Kısmen	20	6,80%

“Allah çok merhametlidir bu yüzden kullarına zulmetmez fikri sizce doğru mudur?” sorusuna katılımcıların %81,97’si “Evet”, %6,12’si “Fikrim yok”, %5,10’u “Hayır” ve %6,80’i “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet” yanıtını vermiştir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, deneklerin büyük bir çoğunluğunun Allah inancına sahip olduğu ve Allah’ın çok merhametli olduğu fikrine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 3.22: “Bu suçu işlemek benim kaderimdi o yüzden ben sorumlu değilim diyen bir kişi sizce haklı mıdır?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Bu suçu işlemek benim kaderimdi o yüzden ben sorumlu değilim diyen bir kişi sizce haklı mıdır?	Evet	185	62,93%
	Fikrim yok	16	5,44%
	Hayır	68	23,13%
	Kısmen	25	8,50%

“Bu suçu işlemek benim kaderimdi o yüzden ben sorumlu değilim diyen bir kişi sizce haklı mıdır?” sorusuna katılımcıların %62,93’ü “Evet”, %5,44’ü “Fikrim yok”, %23,13’ü “Hayır”, %8,50’si ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Katılımcılar bu soruya en çok “Evet” yanıtını vermiştir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, denekler söz konusu olayın bir suçu teşkil etmesi halinde bu durumun kader ile ilişkisinin varlığından bahsetmektedirler. Çıkan sonuçlara bakıldığında deneklerimiz cezaevinde olmalarının nedeninin kaderleri olduğu fikrine sahiptirler. Başlarına gelen kötü işlerde kaderlerini sorumlu tutma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır.

Deneklerin %23,13 gibi bir kısmı ise yapmış oldukları fiiller karşısında sorumluluğun kendilerine ait olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle suçun işlenmesinde insanın sorumlu olduğunu ve suçun kadere atılmasının yanlış olduğu fikrine sahiptirler.

Deneklerin toplamda %13,94 gibi bir kısmının ise sorumluluk noktasında net bir fikre sahip olmadığı veya insanın fiili karşısındaki sorumluluğunun kısmi oranda olduğunu düşündüğü gözlemlenmiştir.

Tablo 3.23: “Allah isteseydi cezaevinde olmazdım düşüncesi sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Allah isteseydi cezaevinde olmazdım düşüncesi sizce doğru mu?	Evet	210	71,43%
	Fikrim yok	19	6,46%
	Hayır	42	14,29%
	Kısmen	23	7,82%

“Allah isteseydi cezaevinde olmazdım düşüncesi sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %71,43’ü “Evet”, %6,46’sı “Fikrim yok”, %14,29’u “Hayır” ve %7,82’si ise “Kısmen” yanıtını vermiştir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin verdikleri cevapların incelenmesinde, mahkûmların büyük çoğunluğunun, cezaevinde bulunma durumlarının Allah’ın takdir etmesi ile gerçekleştiğine inandıkları sonucu çıkmaktadır. Deneklerin büyük bir çoğunluğunun vermiş olduğu “Evet” cevabı kadere olan inançlarının varlığına delalet ettiği anlaşılmakla birlikte cebrî bir kader algısına sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo 3.24: “İnsanların cezaevine girmelerine neden olan suçları tam anlamıyla kendileri işlerler o yüzden bütün sorumluluk suçu işleyen kişiye ait fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsanların cezaevine girmelerine neden olan suçları tam anlamıyla kendileri işlerler o yüzden bütün sorumluluk suçu işleyen kişiye ait fikri sizce doğru mu?	Evet	64	21,77%
	Fikrim yok	16	5,44%
	Hayır	181	61,56%

	Kısmen	33	11,22%
--	--------	----	--------

“İnsanların cezaevine girmelerine neden olan suçları tam anlamıyla kendileri işlerler o yüzden bütün sorumluluk suçu işleyen kişiye ait fikri sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %21,77’i “Evet”, %5,44’ü “Fikrim yok”, %61,56’sı “Hayır” ve %11,22’si “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Hayır” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, deneklerin cezaevinde bulunma nedenlerinin tek başına kendi tercihleri ile cereyan etmediğini düşündükleri sonucuna varılmaktadır. Aynı zamanda suçlu olan kişilerin suçun sorumluluğunun suçu işleyen kişiye ait olmadığını, bu bağlamda diğer etkenlerin de suçun işlenmesinde rol oynadıklarını düşündükleri anlaşılmaktadır. Bu noktada mahkûmların suçun işlenmesine sebep olan kendi benliği dışındaki diğer etkenleri sadece “kader” kavramı ile ilişkilendirip ilişkilendirmediklerini bilememekteyiz ancak sorumluluk üstlenme noktasında kişinin iradesinin dışında kalan diğer etkenlerin varlığına inandıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Soruya “Evet” cevabını verenlerin ise %21,77 gibi küçümsenemeyecek bir orana sahip olduğu görülmektedir. Sorulan soruya “Hayır” cevabını verenlerin aksine suç işleme noktasındaki sorumluluğun ve iradenin insanın kendisine ait olduğunu düşündükleri sonucuna varmak mümkün olacaktır. Deneklerin vermiş oldukları cevapların Tablo: 23’teki sonuçlar ile paralel oldukları görülmüştür.

Tablo 3.25: “İnsanlar kendi kararları ile hayatlarına yön verirler ifadesi sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsanlar kendi kararları ile hayatlarına yön verirler ifadesi sizce doğru mu?	Evet	211	71,77%
	Fikrim yok	17	5,78%
	Hayır	22	7,48%
	Kısmen	44	14,97%

“İnsanlar kendi kararları ile hayatlarına yön verirler ifadesi siz doğru mu?” sorusuna katılımcıların %71,77’si “Evet”, %5,78’i “Fikrim yok”, %7,48’i “Hayır” ve %14,97’si ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, mahkûmların büyük oranda insanların hayatlarına yön verebilecekleri fikrine sahip oldukları ortaya çıkmaktadır.

Verilen cevapların Tablo: 23 ve Tablo: 24 ile mukayese edilmesi hâlinde deneklerin suç işleme noktasında tamamen hür bir iradeye sahip olmadıkları, bunun aksine diğer dış etkenlerin kişinin suç işlemesinde etkili olabileceği fikrine sahip olmalarına rağmen insanın kendi kararlarını kendisinin verdiği fikrine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumun çelişki arz ettiği ve kaderin insan hayatına cebri bir şekilde müdahale etmesinin suç işlemek ile ilişkilendirildiği sonucuna varmak mümkün olacaktır.

Tablo 3.26: “İnsan, davranışlarından sorumludur fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsan, davranışlarından sorumludur fikri sizce doğru mu?	Evet	219	74,49%
	Fikrim yok	14	4,76%
	Hayır	27	9,18%
	Kısmen	34	11,56%

“İnsan, davranışlarından sorumludur fikri sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %74,49’u “Evet”, %4,76’sı “Fikrim yok”, %9,18’i “Hayır” ve %11,56’sı “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet” yanıtını vermiştir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, kişinin yapmış olduğu davranışlardan sorumlu olduğu fikrinin büyük oranda hâkim olduğu ortaya çıkmaktadır. Tablo: 25’te de bahsettiğimiz üzere Tablo: 23 ve Tablo: 24’e verilen cevaplar ile Tablo: 25 ile Tablo:26’daki cevapların çeliştiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Burada da yine bahsetmeliyiz ki deneklerimiz suç işleme noktasında hür bir iradeye sahip olmadıklarını

ancak günlük yaşantıda hür bir iradeye sahip oldukları fikrine sahiptirler. Deneklerin iyi ve kötü işlerin ayırımını bu şekilde kurduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Deneklerin %9,18 gibi küçük bir kısmının ise insan hürriyeti noktasında mutlak Cebrî bir anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Küçük olmasına rağmen sorumluluk hissinden uzak olan %9,18'lik kısım iyi ve kötü işlerin bir bütün halinde insanın sorumluluğunun dışında kaldığı fikrine sahip oldukları düşünülebilir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların Tablo: 25'teki sonuçlar ile paralel oldukları görülmüştür.

Tablo 3.27: “İyiliklerimiz ve kötülüklerimiz tamamen hür irademiz ile gerçekleşir fikri sizce doğru mudur?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İyiliklerimiz ve kötülüklerimiz tamamen hür irademiz ile gerçekleşir fikri sizce doğru mudur?	Evet	58	19,73%
	Fikrim yok	16	5,44%
	Hayır	185	62,93%
	Kısmen	35	11,90%

“İyiliklerimiz ve kötülüklerimiz tamamen hür irademiz ile gerçekleşir fikri sizce doğru mudur?” sorusuna katılımcıların %19,73'ü “Evet”, %5,44'ü “Fikrim yok”, %62,93'ü “Hayır” ve %11,90'ı ise “Kısmen” yanıtını vermiştir. Bu soruya katılımcılar en çok “Hayır” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, kişinin günlük yaşantısında yapmış olduğu iyilik ve kötülükler başta olmak üzere başımıza gelecek iyi ve kötü şeyler konusunda deneklerin hür irademizin olmadığı algısına sahip oldukları fikrinin anlaşılması mümkündür.

Kişinin günlük yaşantısında yapmış olduğu iyilik ve kötülükler bahse konu edildiğinde, kişinin bu noktada tamamen hür bir iradeye sahip olduğunu düşünmeyenlerin oranı azımsanamayacak düzeydedir. Kader inancına sahip olduğunu düşündüğümüz deneklerimizin kader konusunda Cebrî bir anlayışa sahip oldukları ortaya çıkmaktadır.

Sorudan çıkartılabilecek kişinin günlük yaşantısında başına gelebilecek iyi ve kötü işler manası bahse konu edildiğinde, deneklerin büyük bölümünde insanın başına gelebilecek iyi ve kötü şeyler hakkında herhangi bir etkiye sahip olmadığı düşüncesinin hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

Her iki manaya rağmen soru kökünün kişinin hür iradeye sahip olmadığı düşüncesinin mahkûmlar arasında hâkim olduğu görülmektedir.

Deneklerimizin % 19,73 gibi bir kısmının ise günlük yaşantıdaki bütün iyi ve kötü işlerimiz dâhil olmak üzere başımıza gelebilecek iyi ve kötü işler noktasında da insanın hür bir iradeye sahip olduğu düşüncesine sahip oldukları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.28: “İnsanın yaptığı işlerde kendi etkisi yoktur fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsanın yaptığı işlerde kendi etkisi yoktur fikri sizce doğru mu?	Evet	37	12,59%
	Fikrim yok	12	4,08%
	Hayır	218	74,15%
	Kısmen	27	9,18%

“İnsanın yaptığı işlerde kendi etkisi yoktur fikri sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %12,59’u “Evet”, %4,08’i “Fikrim yok”, %74,15’i “Hayır” ve %9,18’i ise “Kısmen” yanıtını vermiştir. Bu soruya katılımcılar en çok “Hayır” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, deneklerin büyük bir çoğunluğunun yapmış oldukları işlerde sorumluluklarını kabul ettikleri görülmektedir. Bu durum bir önceki tablomuzda iyilik ve kötülüklerin hür irademiz ile cereyan ettiğine ilişkin görüşler ile çelişkili bir durumu ortaya koymaktadır. Kader inancına sahip olan deneklerimizin kendi yapmış oldukları işlerde hür irade sahibi oldukları, bu nedenle yapılan işlerde sorumluluğun kişinin kendisine ait olduğuna inandıkları çıkarımını yapmak mümkün olacaktır.

Tablo 3.29: “İnsan kendi hür iradesi ile hareket eder fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsan kendi hür iradesi ile hareket eder fikri sizce doğru mu?	Evet	69	23,47%
	Fikrim yok	15	5,10%
	Hayır	176	59,86%
	Kısmen	34	11,56%

“İnsan kendi hür iradesi ile hareket eder fikri sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %23,74’ü “Evet”, %5,10’u “ Fikrim yok”, %59,86’sı “Hayır” ve %11,56’sı ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Hayır” yanıtını vermiştir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, deneklerin yapmış oldukları işlerde hür iradesinin bulunmadığını düşündükleri gözlemlenmiştir. Daha önceki sorularımızda kader inancına sahip olduğunu bildiğimiz deneklerimizin hür irade noktasında insanın belli bir hürriyet alanına sahip olmadığı noktasında çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.

Daha önceki soruların incelenmesinde deneklerin bazı durumlarda kendi hür iradelerinin bulunduğu ilişkin cevaplar verdikleri görülmektedir. Bu durum da deneklerin bazı durumlar karşısında kaderlerinin etkisi altında kaldıklarını, bazı durumlarda ise hür irade sahibi oldukları noktasında birleştikleri gözlemlenmektedir.

Bu çelişkili cevapların ayrı ayrı irdelenmesi gerektiği kanısındayız. Yapılan araştırmamızda deneklerin iyilik ve kötülük meselesinde kader mahkûmu olarak kendilerini nitelendirdikleri ancak günlük yaşantıda hür irade sahibi olduklarını düşündükleri sonucuna bir kez daha varmak mümkün olacaktır.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların Tablo: 28’deki sonuçlar ile çeliştiği görülmektedir.

Tablo 3.30: “Yapıp ettiklerim tamamen kendi gücümle ilgilidir fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Yapıp ettiklerim tamamen kendi gücümle ilgilidir fikri sizce doğru mu?	Evet	48	16,33%
	Fikrim yok	15	5,10%
	Hayır	195	66,33%
	Kısmen	36	12,24%

“Yapıp ettiklerim tamamen kendi gücümle ilgilidir fikri sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %16,33’ü “Evet”, %5,10’u “Fikrim yok”, %66,33’ü “Hayır” ve %12,24’ü ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Hayır” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, deneklerin yapmış oldukları işlerde tamamen kendi güç ve kuvvetlerinin etkili olduğu fikrine katılmadıkları gözlemlenmiştir. İnsanın yapmış olduğu işlerdeki güç ve kuvvetinin kimin tarafından yaratıldığı meselesi Kelamî bir tartışma olarak varlığını sürdürmektedir. Bizler ise yapmış olduğumuz çalışmada mahkûmların yapmış olduklarının kendi güçleri ile ilişkili olmadıklarını düşündükleri, bu nedenle fiillerinde dış etkenlerin varlığından bahsedilebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Deneklerin %16,33 gibi bir kısmının ise yapılan işlerde bütün güç ve kuvvetin kendisine ait olduğu fikrine sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle küçük de olsa deneklerin belli bir bölümünün insan hürriyeti noktasında ısrarcı oldukları gözlemlenmektedir.

Deneklerin %12,24 gibi bir kısmının ise soruya kısmen cevabını verdiği gözlemlenmiştir. Mahkûmların, yapılan işleri kimi durumlarda kişinin kendi güç ve kuvveti ile ilişkilendirdiğini, kimi durumlarda ise Allah’ın takdiri ile belirlendiğini düşündükleri sonucuna varmak mümkün olacaktır.

Tablo 3.31: “İnsan ‘nasıl bir insan olacağını’ tamamen kendisi belirler fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsan ‘nasıl bir insan olacağını’ tamamen kendisi belirler fikri sizce doğru mu?	Evet	48	16,33%
	Fikrim yok	13	4,42%
	Hayır	191	64,97%
	Kısmen	42	14,29%

“İnsan ‘nasıl bir insan olacağını’ tamamen kendisi belirler fikri sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %16,33’ü “Evet”, %4,42’i “Fikrim yok”, %64,97’si “Hayır” ve %14,29’u ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Hayır” yanıtını vermiştir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, deneklerin baskın bir bölümünün insanın nasıl bir insan olacağı konusundaki tercihin kendisine ait olmadığını düşündükleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Cezaevinde hükümlü veya tutuklu olarak bulunan bir kişiyi ele aldığımızda içinde bulunduğu durumdan pek de memnun olmadığı aşikârdır. Cezaevinde bulunmak ve özgürlüğün bir nevi kısıtlanmış olması durumunu yaşayan ve sonuç itibarıyla orada bulunan bir kişinin nasıl bir insan olacağına kendisinin karar verebileceğini düşünmek mantıksız görünmektedir. Cezaevinde bulunmak hayatta bir anlamda başarısız olmak anlamına gelebilir. Bu nedenle mahkûmların nasıl bir insan olacaklarına kendilerinin karar veremediklerini belirttikleri sonucuna ulaşmak mümkün olacaktır.

Tablo 3.32: “İnsan seçme ve tercihte bulunma yeteneğine sahiptir fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsan seçme ve tercihte bulunma yeteneğine sahiptir fikri sizce doğru mu?	Evet	216	73,47%
	Fikrim yok	15	5,10%
	Hayır	24	8,16%
	Kısmen	39	13,27%

“İnsan seçme ve tercihte bulunma yeteneğine sahiptir fikri sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %73,47’si “Evet”, %5,10’u “Fikrim yok”, %8,16’sı “Hayır” ve %13,27’si ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet” yanıtını vermiştir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, deneklerin büyük bir çoğunluğu kendi seçme ve tercihte bulunma yeteneğine sahip olduklarını düşünmektedirler. Bu durum daha önceki sorularda kader inancına sahip olduğunu bildiğimiz deneklerin büyük bir çoğunluğunun tercih haklarının olduğunu düşünmesi ile iyi ve kötü işlerde etkisinin olmaması fikrine sahip olmaları arasındaki ilişki çelişkili görünmektedir.

Tablo 3.33: “İnsan kendi yaptıkları bakımından serbest bırakılmıştır fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsan kendi yaptıkları bakımından serbest bırakılmıştır fikri sizce doğru mu?	Evet	62	21,09%
	Fikrim yok	12	4,08%
	Hayır	183	62,24%
	Kısmen	37	12,59%

“İnsan kendi yaptıkları bakımından serbest bırakılmıştır fikri sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %21,09’u “Evet”, %4,08’i “Fikrim yok”, %62,24’ü “Hayır” ve %12,59’u

ise “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Bu soruya katılımcılar en çok “Hayır” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, deneklerin büyük bir çoğunluğunun insanın yaptıkları bakımından serbest bırakılmamış olduğu fikrine sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Kişinin yapmış olduğu işlerde sorumluluğunun kimi yerlerde var olduğunu kimi yerlerde ise sorumluluğun diğer etkenlerde olduğunu düşünen deneklerimizin bazı durumlarda Cebrî bir kader algısı ile hür irade fikri arasında gidip geldikleri görülmektedir.

Bu durum deneklerin yapmış oldukları işlerde kendi sorumluluklarının bulunup bulunmadığı noktasında, sorumluluktan kaçmak üzerine kurulmuş bir kader algısına sahip olduklarını değerlendirmekteyiz.

Tablo 3.34: “İnsan fiillerini işlemede zorlayıcı bir güç yoktur fikri sizce doğru mu?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
İnsan fiillerini işlemede zorlayıcı bir güç yoktur fikri sizce doğru mu?	Evet	54	18,37%
	Fikrim yok	19	6,46%
	Hayır	184	62,59%
	Kısmen	37	12,59%

“İnsan fiillerini işlemede zorlayıcı bir güç yoktur fikri sizce doğru mu?” sorusuna katılımcıların %18,37’si “Evet”, %6,46’sı “Fikrim yok”, %62,59’u “Hayır” ve %12,59’u ise “Kısmen” yanıtını vermiştir. Bu soruya katılımcılar en çok "Hayır" yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, gerek günlük yaşantıda gerekse hayatımızda vermiş olduğumuz önemli karar anlarında deneklerimizin büyük bir çoğunluğunun fiillerimizde zorlayıcı bir gücün var olabileceğine inandığı sonucuna varmak mümkün olacaktır.

Deneklerimizin kadere inanıyor oldukları düşünülduğünde, her bir denegin kader kavramını yüce yaratıcı ile ilişkilendirebileceği bilinmekte ve kişinin tercihlerindeki zorlayıcı gücün Allah olduğuna inandıkları sonucuna ulaşmak mümkün olacaktır.

Bu nedenle mahkûmların hayatlarının bazı evrelerindeki tercihlerinde Allah'ı zorlayıcı bir güç olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 3.35: “Kendinizi kader mahkûmu olarak tanımlıyor musunuz?” Sorusu Betimsel İstatistikleri

Soru	Cevap	N	%
Kendinizi kader mahkûmu olarak tanımlıyor musunuz?	Evet	200	68,03%
	Fikrim yok	20	6,80%
	Hayır	40	13,61%
	Kısmen	34	11,56%

“Kendinizi kader mahkûmu olarak tanımlıyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %68,03'ü “Evet”, %6,80'i “Fikrim yok”, %13,61'i “Hayır” ve %11,56'sı ise “Kısmen” yanıtını vermiştir. Bu soruya katılımcılar en çok “Evet” yanıtını vermişlerdir.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, deneklerimizin çok yüksek bir oranda kendilerini kader mahkûmu olarak tanımladıkları anlaşılmaktadır. Kader mahkûmu kavramının toplumsal olarak yerleşmiş bir algıya dayandığı bilinmektedir.

Deneklerin bu soruya vermiş oldukları yanıtlar neticesinde 6 numaralı “Giresun'daki cezaevlerinde bulunan mahkûmlar kendisini kader makumu olarak tanımlamaktadır” varsayımımız kanıtlanmış ve doğrulanmış olmaktadır.

3.2.Araştırma Sorularına İlişkin Çapraz Tablo Analizleri

Bu kısımda deneklere yönelmiş olduğumuz anket sorularının çaprazlama şekilde değerlendirilmesi yapılacaktır. Sorular ve verilen cevaplar arasında anlamlı bir ilişki bulunup bulunmadığı hususu değerlendirilecektir.

Araştırma sorularına ilişkin çapraz tablo analizlerinin gerçekleştirilmesinde Fisher's Exact Testi uygulanmıştır. Yapılan veri analizinde Ki Kare yerine Fisher's Exact Test

uygulanmasının ana nedeni gözlenen hücrelerdeki veri sayısının %20'sinde 5'ten daha küçük değer olmasıdır (Mehta ve Patel, 2012).

Tablo 3.36: “İnsanların doğruyu (hidayeti) veya sapıklığı (küfrü) seçmesinde etkili faktör hangisidir?” Sorusu ile “Kadere inanıyor musunuz?” Sorusunun Çapraz Değerlendirmesi

		Kadere inanıyor musunuz?				Toplam
		Bazı durumlarda evet	Evet inanıyorum	Fikrim yok	Hayır inanmıyorum	
İnsanların doğruyu (hidayeti) veya sapıklığı (küfrü) seçmesinde etkili faktör hangisidir?	Allah'tır.	N 7	183	1	2	193
		% 3,6%	94,8%	0,5%	1,0%	100,0%
	Diğer insanlardır.	N 1	10	4	1	16
		% 6,3%	62,5%	25,0%	6,3%	100,0%
	İnsanın anne-babasıdır.	N 4	7	1	1	13
		% 30,8%	53,8%	7,7%	7,7%	100,0%
	İnsanın kendi seçimleri.	N 8	60	2	2	72
		% 11,1%	83,3%	2,8%	2,8%	100,0%
	Toplam	N 20	260	8	6	294
		% 6,8%	88,4%	2,7%	2,0%	100,0%

Fisher's Exact Test: 0,000 Likelihood Ratio: 35,439

Yapılan Fisher's Exact Test sonucunda, “İnsanların doğruyu (hidayeti) veya sapıklığı (küfrü) seçmesinde etkili faktör hangisidir?” sorusuna cevap verenler herhangi bir

kategoride cevap verenlerin “Kadere inanıyor musunuz?” sorusuna yüksek oranda “Evet inanıyorum” cevabını verdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bu oransal dağılım istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,001$).

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, deneklerimizin büyük oranda insanların doğruyu veya yanlış seçmesinde etkili faktörün Allah olduğunu düşünmeleri ile kader inancının arasında bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkün olacaktır.

Kader inancına sahip olan deneklerimiz aynı zamanda Allah’ı insanın iyi ve kötü işlerinde etkili faktör olarak görmesi, mahkûmların kader inancına sahip olduklarını ve bu kader anlayışının Cebri bir kader anlayışı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.37: “İnsanın yapıp ettiklerini Allah’ın önceden bilmesi, kişiyi o davranışları yapmaya mecbur bırakır mı?” Sorusu ile “İnsanın yaptığı işlerde kendi etkisi yoktur fikri sizce doğru mu?” Sorusunun Çapraz Değerlendirmesi

		İnsanın yaptığı işlerde kendi etkisi yoktur fikri sizce doğru mu?				Toplam
		Evet	Fikrim yok	Hayır	Kısmen	
İnsanın yapıp ettiklerini Allah’ın önceden bilmesi, kişiyi o davranışları yapmaya mecbur bırakır mı?	Evet mecbur bırakır.	N13 %41,9%	2 6,5%	8 25,8%	8 25,8%	31 100,0%
	Hayır mecbur bırakmaz.	N10 %5,2%	6 3,1%	171 88,6%	6 3,1%	193 100,0%
	Mecbur bırakır çünkü insan emir almaya yatkın bir varlıktır.	N4 %10,5%	3 7,9%	25 65,8%	6 15,8%	38 100,0%
		N10	1	14	7	32

	Mecbur bırakır çünkü zavallı bir varlıktır.	%31,3%	3,1%	43,8%	21,9%	100,0%
Toplam		N37	12	218	27	294
		%12,6%	4,1%	74,1%	9,2%	100,0%

Fisher's Exact Test: 0,000 Likelihood Ratio: 77,736

Yapılan Fisher's Exact Test sonucunda, "İnsanın yapıp ettiklerini Allah'ın önceden bilmesi, kişiyi o davranışları yapmaya mecbur bırakır mı?" sorusuna "Evet mecbur bırakır." diyenler "İnsanın yaptığı işlerde kendi etkisi yoktur fikri sizce doğru mu?" sorusuna yüksek oranda "Evet" yanıtını; "Hayır mecbur bırakmaz." diyenler yüksek oranda "Hayır" yanıtını; "Mecbur bırakır çünkü insan emir almaya yatkın bir varlıktır." diyenler yüksek oranda "Hayır" yanıtını ve "Mecbur bırakır çünkü insan zavallı bir varlıktır." diyenler yüksek oranda "Hayır" yanıtını vermişlerdir. Elde edilen bu oransal dağılım farkı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,001$).

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, deneklerin insan fiillerinde etkili olan faktörün Allah olduğu kanısı ile sorulara cevap verdikleri gözlemlenmektedir.

"İnsanın yapıp ettiklerini Allah'ın önceden bilmesi, kişiyi o davranışları yapmaya mecbur bırakır mı?" sorusuna "evet" cevabı verenler ile insanın yaptığı işlerde kendi etkisinin bulunmadığını düşünen kitlenin anket ortalamasının büyük bir çoğunluğunu temsil etmesi yine tutuklu veya hükümlülerin kaderi hayatın olağan akışında zorlayıcı bir etken olarak gördüklerini göstermektedir.

Deneklerin Tablo: 36'da vermiş oldukları cevapların Tablo: 37'deki sonuçlar ile paralel bir çizgide olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 3.38: “İnsan kendi kaderini kendisi çizer fikri sizce doğru mu?” Sorusu ile “Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?” Sorusunun Çapraz Değerlendirmesi

		Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?				Toplam	
		Evet	Fikrim yok	Hayır	Kısmen		
İnsan kendi kaderini kendisi çizer fikri sizce doğru mu?	Evet	N	13	2	23	3	41
		%	31,7%	4,9%	56,1%	7,3%	100,0%
	Fikrim yok	N	0	11	2	1	14
		%	0,0%	78,6%	14,3%	7,1%	100,0%
	Hayır	N	179	2	5	1	187
		%	95,7%	1,1%	2,7%	0,5%	100,0%
	Kısmen	N	7	7	15	23	52
		%	13,5%	13,5%	28,8%	44,2%	100,0%
Toplam		N	199	22	45	28	294
		%	67,7%	7,5%	15,3%	9,5%	100,0%

Fisher’s Exact Test: 0,000 Likelihood Ratio: 255,953

Yapılan Fisher’s Exact Test sonucunda, “İnsan kendi kaderini kendisi çizer fikri sizce doğru mu?” sorusuna “Evet” diyenler, “Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?” sorusuna yüksek oranda “Hayır”, “Fikrim yok” diyenler yüksek oranda “Fikrim yok”, “Hayır” diyenler yüksek oranda “Evet”, “Kısmen” diyenler yüksek oranda “Kısmen” yanıtını vermişlerdir. Elde edilen bu oransal dağılım farkı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,001$).

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, deneklerin kader konusundaki fikirlerinin tutarlılık gösterdiği anlaşılmaktadır. İnsanın kendi kaderini kendisinin belirlemesi noktasında deneklerin cezaevine girme nedenlerinin kaderleri olduğunu düşündükleri ortaya çıkmaktadır. Denekler bu konuda hem insanın kendi kaderini kendisinin çizemeyeceğini hem de cezaevine giriş nedenlerinin kaderleri olduklarını düşünmektedirler.

Cebrî anlayışın tipik bir örneği olarak sorumluluk anlayışından uzaklaşan deneklerimiz, hem Allah'ın kendileri için belirlemiş olduğu kader nedeniyle cezaevinde bulduklarını hem de hayatın olağan akışı içerisinde yapıp ettiklerinin hür iradesi dışında bir başka etken tarafından kontrol edildiğini düşünmektedirler.

Anketimizin bu sorusuna mahkûmlar tarafından verilen cevapların tutarlı bir tablo çizdiği ve deneklerin hür irade noktasında Cebrî anlayışa yakın oldukları gözlemlenmiştir.

Tablo 3.39: “Öğrenim düzeyi ile “Kadere inanıyor musunuz?” Sorusunun Çapraz Değerlendirmesi

		Kadere inanıyor musunuz?				Toplam
		Bazı durumlarda evet	Evet inanıyorum	Fikrim yok	Hayır inanmıyorum	
Öğrenim düzeyi	İlkokul	N4	50	2	2	58
		%6,9%	86,2%	3,4%	3,4%	100,0%
	Lise	N4	49	3	1	57
		%7,0%	86,0%	5,3%	1,8%	100,0%
	Ortaokul	N7	120	3	2	132
		%5,3%	90,9%	2,3%	1,5%	100,0%

	Üniversite	N4	26	0	1	31
	Yüksek Lisans	%12,9%	83,9%	0,0%	3,2%	100,0%
	Yalnızca okur-yazar	N1	15	0	0	16
		%6,3%	93,8%	0,0%	0,0%	100,0%
Toplam		N20	260	8	6	294
		%6,8%	88,4%	2,7%	2,0%	100,0%

Fisher's Exact Test: 0,859 Likelihood Ratio: 7,456

Yapılan Fisher's Exact Test sonucunda, Öğrenim düzeyi ilkokul, lise, ortaokul, üniversite-yüksek lisans ve yalnızca okur-yazar olanların "Kadere inanıyor musunuz" sorusuna yüksek oranda verdiği yanıt "Evet inanıyorum" olarak tespit edilmiştir. Öğrenim düzeylerine göre soruya verilen yanıt arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ($p > 0,05$).

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, herhangi bir öğrenim düzeyi ile kadere olan inanç arasında bir bağlantının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bu nedenle yapmış olduğumuz çalışmamızın 3 numaralı "Cezaevlerindeki mahkûmların eğitim düzeyleri arttıkça kadere olan inançları azalmaktadır." varsayımımızın doğrulanmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.40: "İnsan kaderi karşısında aciz bir konumdadır düşüncesi sizce doğru mu?" sorusu ile "Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?" Sorusunun Çapraz Değerlendirmesi

		Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?				Toplam
		Evet	Fikrim yok	Hayır	Kısmen	
Evet	N186	4	15	6	211	

İnsan kaderi karşısında aciz bir konumdadır düşüncesi sizce doğru mu?		%88,2%	1,9%	7,1%	2,8%	100,0%
	Fikrim yok	N3	8	2	1	14
		%21,4%	57,1%	14,3%	7,1%	100,0%
	Hayır	N6	3	21	6	36
		%16,7%	8,3%	58,3%	16,7%	100,0%
	Kısmen	N4	7	7	15	33
		%12,1%	21,2%	21,2%	45,5%	100,0%
	Toplam	N199	22	45	28	294
%67,7%		7,5%	15,3%	9,5%	100,0%	

Fisher's Exact Test: 0,000 Likelihood Ratio: 173,567

Yapılan Fisher's Exact Test sonucunda, "İnsan kaderi karşısında aciz bir konumdadır düşüncesi sizce doğru mu?" sorusuna "Evet" yanıtını verenler, "Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?" sorusuna yüksek oranda "Evet"; "Fikrim yok" yanıtını verenler yüksek oranda "Fikrim yok"; "Hayır" yanıtını verenler yüksek oranda "Hayır" ve "Kısmen" yanıtını verenler ise yüksek oranda "Kısmen" yanıtını vermişlerdir. Elde edilen bu oransal dağılım farkı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,001$).

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelemesinde, cezaevlerindeki mahkûmların Cebrî bir kader algısına sahip olduklarının bir başka göstergesi ise deneklerin büyük oranda insanın kaderi karşısında aciz bir konumda olduğunu düşünmeleriyle birlikte cezaevine girmelerinin nedeninin büyük oranda kaderleri olduğunu düşünmeleridir.

Kişinin hür iradesi dışında cereyan eden olaylar neticesinde mahkûm veya tutuklu olarak cezaevinde bulunan deneklerimizin kader konusunda Cebrî bir anlayışa sahip oldukları, hür iradelerini reddetmemekle birlikte Allah'ın ilim ve kudretinin insan tercihlerinde etkili olduğunu ve kaderin insan hayatını kuşattığını düşündükleri anlaşılmaktadır.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yapmış olduğumuz çalışma ile Giresun Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda hükümlü veya tutuklu olarak bulunan mahkûmların kader algıları ölçülmeye ve sonuçlar mantıksal tablolar hâline getirilmeye çalışılmıştır.

Yapmış olduğumuz anket çalışması neticesinde ortaya çıkan netice şu şekildedir: Giresun Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan kişilerin büyük bir çoğunluğu erkek mahkûm veya tutuklulardan oluşmaktadır. Tablo 1’de de görüleceği üzere çalışmamıza katılan deneklerden 280’i yani %95,24’ü erkek, 14’ü yani %4,76’ı ise kadındır. Cezaevinde bulunan kişilerden 14’ünün yani %4,76’sı 15-25 yaş grubunda, 239’unun yani %81,29’u 26-40 yaş grubunda, 35’inin yani %11,90’ı 41-60 yaş grubunda ve 6’sının yani %2,04’ü ise 61 ve üzeri yaş grubunda olduğu görülmektedir. Deneklere ait yaş verilerinin incelenmesinde insanın en üretken zamanı olan gençlik ve orta yaş grubunun mahkûmların büyük çoğunluğunu oluşturduğu anlaşılmaktadır. Deneklerin eğitim düzeyleri incelendiğinde 58’inin yani %19,73’ünün ilkokul, 132’sinin yani %44,90’ının ortaokul, 57’sinin yani %19,39’unun lise, 31’inin yani %10,54’ünün üniversite veya yüksek lisans mezunu olduğu, 16’sının yani %5,44’ünün ise sadece okur yazar olduğu gözlemlenmiştir. Deneklerin icra ettikleri mesleklerinin incelenmesinde en büyük dilim olan %31,97’sinin serbest meslek şikkını işaretlediği görülmüştür. Deneklerin gelir düzeylerinin incelenmesinde 150’sinin yani %51,02 gibi bir kısmının gelirinin 4001-6000 TL olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Cezaevindeki mahkûmların genelinin 26-40 yaş aralığında, erkek, ortaokul mezunu, serbest meslek sahibi ve aylık ortalama 4001-600 TL gelir elde edenlerden oluştuğu görülmektedir. Bu sonuçla demografik olarak mahkûmların genel olarak toplumun orta ve alt düzeyinden geldikleri anlaşılmaktadır. Erkeklerin daha yüksek bir oranda cezaevinde bulunmaları ise dikkat çekici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Elde edilen demografik veriler ile suç işleme oranlarının kıyası, cezaevinde bulunan kişilerin hükümlü veya tutuklu olup olmadıkları, haklarında kesinleşmiş bir cezanın varlığına yönelik elimizde herhangi bir verinin mevcut olmaması nedeniyle yapılamamıştır.

Giresun Kapalı Ceza İnfaz Kurumundaki hükümlü veya tutukluların kader algılarını ölçmek üzere yöneltilen soruların incelenmesinde Tablo: 12’de deneklere yöneltilen

“Kadere inanıyor musunuz?” sorusuna çok büyük bir oranda “Evet inanıyorum” cevabının verildiği görülmüştür. Deneklerden 168’i yani %57,14’ü kader kavramının “alın yazısı” olduğunu, 42’si yani %14,29’u “Allah’ın her şeyi bir ölçü, düzen içinde var etmesi ve bunları bilmesi” olduğunu, 50’si yani %17,01’i “Allah’ın koyduğu kurallar” olduğunu ve 34’ü yani %11,56’sı “kötü yazgı” olduğunu düşünmektedir. Verilen cevapların yukarıda bahsettiğimiz mezheplerden Cebriyye mezhebinin kader konusundaki görüşlerine yakın olduğu görülmektedir. Benzer mahiyette olan Tablo: 2’de kader kavramını deneklerin 168’inin yani %57,14’ünün “Allah’ın insanlar için her şeyi yazması”, 38’inin yani %12,93’ünün “İnsanın davranışlarının ve evrende meydana gelen bütün olayların önceden Allah tarafından tayin ve tespit edilmesi”, 50’sinin yani %17,01’inin “Meydana gelen her şeyin bir ölçü ve düzen için olması”, 38’inin yani %12,93’ünün “Tabiat olaylarının Allah tarafından tayin edilmesi” şeklinde açıkladığı görülmektedir. Allah’ın her şeyi bir ölçü, düzen içinde var etmesi ve bunları bilmesi şeklinde açıklanabilecek kader düşüncesinin ise deneklerden çok az bir kısmı tarafından işaretlendiği görülmesiyle “Giresun’da bulunan cezaevlerindeki mahkûmlar kader konusunda doğru bilgiye sahip değildirlere” şeklinde sunmuş olduğumuz varsayımımızın büyük oranda doğrulandığı anlaşılmaktadır. Deneklerin kader konusundaki düşük bilgi düzeyleri cezaevindeki deneklerimizin büyük bir çoğunluğunun ortaokul eğitim düzeyinde olduğu gerçeği ile paralel bir çizgi takip etmektedir. Sonuç olarak deneklerimizin düşük eğitim seviyeleri ile kader konusundaki yanlış bilgi oranının örtüştüğü olduğu anlaşılmaktadır.

Kader konusunda yanlış bilgiye sahip olduğunu bildiğimiz deneklerimizin Tablo: 4’te görüleceği üzere kişinin hiç çalışmadan zengin olabileceğini düşündükleri, insanların iyiyi veya kötüyü seçmek konusunda etkili olan faktörün Allah olduğunu düşündükleri, insanın davranışları için gerekli olan gücün Allah tarafından yaratıldığı, iyilik ve kötülüğü Allah’ın yarattığı, sağlıklı bir yaşam ile insanın ömrünün uzayıp kısalmayacağı, insanın rızkının önceden Allah tarafından belirlenmiş olduğu, insanın ecelinin yani ne zaman öleceğinin Allah tarafından önceden tayin edilmiş olduğu fikirlerine sahip oldukları görülmektedir. Bunun yanı sıra deneklerimiz insanın kaderi karşısında aciz bir konumda olduğunu, insanın kendi kaderini kendisinin çizemeyeceğini düşünmektedirler.

Deneklerin vermiş oldukları cevapların incelenmesinde Allah’ın günlük yaşantının her anında insanın tercihlerine müdahale ettiğini, insanın tercihlerinin kaderi olduğunu düşündükleri sonucu çıkmaktadır. Doğuştan gelen birçok özelliğin de Allah tarafından

önceden tayin edildiğini düşünen deneklerimizin insanın kaderi karşısında herhangi bir etkiye sahip olmadığı, dolaylı yoldan da olsa insanın Allah'ın güç ve kudreti karşısında tercih haklarından ve özgür iradede söz edilemeyeceği fikrine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Deneklere yönelmiş olduğumuz bir başka soruyla ise deneklerimizin büyük bir çoğunluğunun cezaevine girme nedenlerinin kaderleri olduğuna inandıkları gözlemlenmiştir. Bu durum cezaevlerindeki hükümlü ve tutukluların cezaevine girme nedenlerinin kaderi olduğuna inandıkları iddiasında bulunduğumuz “Giresun’da bulunan cezaevlerindeki mahkûmların cezaevine girme nedenlerinin kendi kaderleri olduğunu düşünmektedirler” varsayımımızın doğrulanmış olduğunu bizlere bildirmektedir. Aynı zamanda deneklere yönelmiş olduğumuz “Kaderiniz daha güzel olsaydı cezaevine girer miydiniz?” sorusuna deneklerin büyük bir çoğunluğunun “Hayır” cevabını vermiş oldukları, “Bu suçu işlemek benim kaderimdi o yüzden ben sorumlu değilim diyen bir kişi sizce haklı mıdır?” sorusuna büyük oranda “Evet” cevabını verdikleri, “Allah isteseydi cezaevinde olmazdım düşüncesi sizce doğru mu?” sorusuna “Evet” cevabını verdikleri, “İnsanların cezaevine girmelerine neden olan suçları tam anlamıyla kendileri işlerler o yüzden bütün sorumluluk suçu işleyen kişiye ait fikri sizce doğru mu?” sorusuna ise büyük oranda “Hayır” cevabını verdikleri, “Bu suçu işlemek benim kaderimdi o yüzden ben sorumlu değilim diyen bir kişi sizce haklı mıdır?” sorusuna ise büyük oranda “Evet” cevabı verdikleri görülmektedir. Soruların birlikte değerlendirilmesinde, deneklerin kader konusunda Cebriyye mezhebine yakın bir görüş içerisinde oldukları göze çarpmaktadır. Bu durum, iddiasında bulunduğumuz “Giresun’da bulunan cezaevlerindeki mahkûmlar Cebriyye mezhebine yakın bir kader algısına sahiptirler” varsayımımızı doğrular niteliktedir.

Deneklerin vermiş oldukları cevaplara bakıldığında suç işleme kastı olsun veya olmasın, mahkûmların cezaevinde bulunma nedenlerinin kaderleri olduğuna inandıkları fikri kendisini belli etmektedir. Allah'ın istemesi ile kişinin cezaevine girmeyeceği, aynı şekilde kişinin Allah'ın istemesi ile cezaevine girdiği düşüncesinin denekler arasında yaygın görüş olduğu anlaşılmaktadır.

Bahsi geçen sorulara benzer diğer sorulara da deneklerin benzer cevaplar verdikleri, kader konusunda kendilerini sorumlu görmedikleri ve Cebriyye mezhebine yakın bir kader algısına sahip oldukları görülmektedir.

Deneklerimizin cezaevine girme nedenlerinin Allah'ın kendileri için takdir ettiği kaderleri olmasına inanmasının yanı sıra yöneltmiş olduğumuz “Allah çok merhametlidir bu yüzden kullarına zulmetmez fikri sizce doğru mudur?” sorusuna deneklerin büyük bir çoğunluğunun “Evet” cevabını vermiş olduğu, “Kadere olan inancınız cezaevinde geçirdiğiniz süre zarfında sizi psikolojik olarak rahatlatmış mı?” sorusuna da büyük oranda “Evet” yanıtını verdikleri anlaşılmaktadır. Bu cevaplardan deneklerin cezaevinde olma konusunda kaderini suçlayan anlayışlarına rağmen Allah'ın merhametinden şüphe etmedikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Denekler, cezaevine giriş nedeni olarak gördükleri kader fikrinin aynı zamanda cezaevinde geçirdikleri süre zarfında psikolojik olarak kendilerini rahatlatmış ifade etmektedirler. Deneklerin kader kavramı ile Allah'ın kullarına karşı merhametli oluşu arasında ilişki kurdukları, aynı zamanda suçlu olduğunu düşündükleri kaderlerinin psikolojik bir destek vasıtası olduğunu düşündükleri görülmektedir.

Deneklere yöneltilen “Kendinizi kader mahkûmu olarak tanımlıyor musunuz?” sorusuna büyük oranda “Evet” cevabının verilmiş olduğu görülmektedir. Kader mahkûmu kavramının toplumun cezaevinde kalan kişiler için kullanmış olduğu bir ifade olmaktan çok daha öte bir anlam taşıdığı görüşündeyiz. Cezaevindeki hükümlü veya tutukluların kısıtlı yaşam alanları, hür iradeden ve tercih hakkında yoksun bırakılmış olmaları, cezaevinde bulunmalarına bağlı olarak cezalandırılıyor hissiyatı içerisinde olmaları ve belirli kurallar dahilinde bir yaşam sürmeleri gibi birçok nedenin art arda gelmesiyle psikolojik baskının hangi boyutlara ulaşacağını tahmin etmek mümkün değildir. Bu psikolojik baskıdan kurtulmak isteyen zihnin ise savunma mekanizmalarını devreye sokarak kişinin cezaevinde bulunma nedeninin kaderi olduğu fikrini geliştiriyor olma ihtimalinin çok yüksek olduğunu düşünmekteyiz. Kader mahkûmu kavramının zihinsel bir rahatlama sebebi olması ve mahkûmlar açısından olumlu sonuçlar doğurması ilk bakışta tercih edilen bir ifade olarak algılanabilir. Cezaevine girmeden önceki kader algısının kontrol edilemiyor olması ve cezaevine girmeden önceki ve sonraki kader algısının benzer mahiyette olma olasılığının mevcut olması nedeniyle suç işleme oranı ile kader algısı arasındaki bağlantının araştırılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Toparlayacak olursak, Giresun Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan hükümlü veya tutukluların kader konusunda toplumun kendileri için ifade ettiği “Kader Mahkûmu” kavramını benimsedikleri; külli iradenin, cüz’i iradenin önüne geçtiği bir kader algısına sahip oldukları, ayrıca Cebriyye mezhebinin kader konusundaki görüşleri ile örtüşen

ifadelerde buldukları görülmüştür. Bu durum cezaevlerindeki insanların dinî anlamda daha ciddi bir eğitime ihtiyaç duydukları, toplumun belli bir kesimini yansıtan cezaevi mahkumlarının kader konusundaki algılarının cebri algıya sahip olması, topluma verilen genelde din eğitimi özelde ise kader eğitiminin düzenlenmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkartmaktadır. Kader konusundaki eğitimin kişinin yapıp ettiklerinin sorumluluğunu üstlenmesi üzerine inşa edilmesi ise, dünyada adli boyutu itibariyle cezalandırılacağını bilen insanın, ahirette ise cehennem azabına maruz bırakılacağı gerçeğini kavraması neticesinde, bu bilgilerin suça yönelim noktasındaki caydırıcılığı arttıracığı ve toplumdaki suç oranlarının belli bir oranda düşürülebileceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abüllatif, B, Y., (2019). *İSLAM MEZHEPLERİ VE KELÂMI*, Halil İbrahim Bulut, Nurettin Gemici, Ramazan Tarik, (haz.), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul,
- Altun, H, K., (2019). *Zemahşeri'nin Kelamî Görüşleri* (Yayın no: 2021/2502120319) [Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi], İstanbul,
- Aydınlı, O., (2003). Kaderi Anlayışın İlk Tezahürleri, *İslami Araştırmalar Dergisi*, (2), 249-262.
- Baltacı, A., (2018). *Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemler ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Muş,
- Bozkurt, N., (1997) *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (C 26, S 89-90) . Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Buhari, (2010) *Sahih-i Buhari Tercüme ve Şerhi*, Harun Yıldırım (çev.), Polen Yayınları, İstanbul.
- Çelebi, İ., (2020). *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (C 31, S 391-401). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- Demir, F., (2021). *Eş'arilikte İman-Amel İlişkisi* (Yayın no: 2021/686767) [Yayımlanmış Doktora Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi], Van,.
- Düzgün, Ş. A., (ed.) (2013). *Kelam*, Cağfer Karadaş (yz.) 3. Bsm. Grafiker Yay. Ankara,.
- Düzgün, Ş. A., (ed.) (2013). *Kelam*, İlyas Çelebi (yz.) 3. Bsm. Grafiker Yay. Ankara,.
- Düzgün, Ş. A., (ed.) (2013). *Kelam*, Ramazan Altıntaş (yz.) 3. Bsm. Grafiker Yay. Ankara,.
- Düzgün, Ş. A., (ed.) (2013). *Kelam*, Temel Yeşilyurt (yz.) 3. Bsm. Grafiker Yay. Ankara,.
- Ebu Cafer Taberi, (1996). *Taberi Tefsiri*. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya (çev.), Hisar Yayınevi, İstanbul,.
- Ebu Mansur El- Mâtürîdî, (2014). *Kitabüt-Tevhid*, Prof. Dr. Bekir Topaloğlu (çev.), İsam Yayınları, İstanbul,
- Ed-Dib, A., (1993). *Diyanet İslam Ansiklopedisi*(C 8, S 141-144). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

- Efendioğlu, M., (1997) *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (C 35, S 491-500). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- Eş'arî, Ebül Hasan, (2019). *Makâlâtü'l-İslâmîyyîn İlk Dönem İslam Mezhepleri*, Ömer Aydın, Mehmet Dalkılıç, (çev.), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul,
- Eş-Şehristânî, M, A., (1958). El-Milel Ve'n-Nihal (Mukaddimeler), Abdurrahman Küçük, Mustafa Erdem, Adem Akın, (çev.) *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 1-33
- Eş-Şerif Er-Radi, (1997). *Nec 'ül Belâga*, Abdalbaki Gölpınarlı (çev.), Derin Yayınları, İstanbul,
- Fettah, İ, A., (1993). *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (C 7, S 77-133). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- Fetullah Yılmaz, "İTİKADÎ MEZHEBİN FIKHÎ ELEŞTİRİSİ: SEYYİD BEY'İN EŞ'ARİLİK'E YÖNELİK TENKİTLERİ", *V. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Velî Sempozyumu*, ed. Cengiz Çuhadar vd. (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Yayınları, 2018), 635/642.
- Gölcük, Ş., (1991). *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C 4, S 531-535). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- Gölcük, Ş., (1986). İnsan ve Kaderi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 1-50.
- Gümüšođlu, H, (2017). *İmam Mâtürîdî'nin Ayetler Temelinde Kaza ve Kader Meselesini İzahı*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Türkiye, Issn 1307-9581,
- IŞIK, K., (1967). *Mutezilenin Doğuşu ve Kelami Görüşleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- Karahüseyin, S., (2021) *Mu'tezilî Düşüncenin Farklılaşmasında Kâdî Abdülcebbar*, (Yayın no. 2021/707688) [Yayınlanmış doktora tezi, Erciyes Üniversitesi,]
- Kandemir, M. Y., (1997) *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (C 15, 27-64) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Karakuş, C., (2018). *Araştırma Yöntemleri*, Yayınlanmamış Ders Notu, İstanbul.
- Karaman, H., Çağrııcı, M., Dönmez, İ. K., Gümüş, S., (2020). *Kur'an Yolu Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- Korkmaz, S., (2016). İnsan Fiillerinin Yarattılması Problemi – Kulların Fiilleri ve Yedi Mezhep Risalesi Örneği- *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (41), 15-38.
- Kökler, A. H., (1986) “*Ebu Mansur Semerkandi Maturidi*” Erciyes Üniversitesi Matbaası, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları, ISBN. 6160-633, Kayseri,
- Kubat, M., (2008). Kadere Dair İki Risale (Abdülmelik B. Mervân’ın Hasan El Basri’ye Gönderdiği Mektup ve Hasan El Basri’nin Abdülmelik B. Mervân’a Gönderdiği (Cevabi) Mektup, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VIII, 1-23.
- Kur’an’ı Kerim. (1993). *Kur’an’ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,, Ankara.
- Mâtürîdî, E., M., *Te’vilatü’l Kur’an Tercümesi*. Bekir Topaloğlu, Kemal Sandıkçı, (çev.) Yusuf Şevki Yavuz (ed.) Ensar Yayınları, İstanbul, 2015. C. II.
- Mâtürîdî, E., M., *Te’vilatü’l Kur’an Tercümesi*. Fadıl Ayğan (çev.) Yusuf Şevki Yavuz (ed.) Ensar Yayınları, İstanbul, 2017. C. VII.
- Mâtürîdî, E., M., *Te’vilatü’l Kur’an Tercümesi*. Kemal Sandıkçı (çev.) Yusuf Şevki Yavuz (ed.) Ensar Yayınları, İstanbul, 2016. C. V.
- Mâtürîdî, E., M., *Te’vilatü’l Kur’an Tercümesi*. Mehmet Erdoğan, (çev.) Yusuf Şevki Yavuz (ed.) Ensar Yayınları, İstanbul, 2018. C. X.
- Mehta, C. R. ve Patel, N. R. (2012). *IBM SPSS Exact Tests*. IBM Copr., USA.
- Müslim, (1983). *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Davudoğlu (çev.) Sönmez Neşriyat, İstanbul.
- Namlı, A., (2017). *Kader İnancının Dini Temelleri*, (Yayın no:2017/463260) [Yayımlanmış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi], Konya,.
- Özen, Ş., (2003). *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (C 28 146-151) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- Sinanoğlu, A., (2002). İslam’ın İlk Siyasallaştırılma Sürecinde “Kader” İnancı, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt XLIII, (2) s.249-276.

- Şahin, M, K., (2005). *Eş'arî Kelâmcılarla Meşşâî Filozoflar Arasındaki Tartışmalarda Bilgi Sorununun Tahlili*, (Yayın No. 2005/162709) [Yayınlanmış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi,]
- Şahin, M, K., (2007). Gazâlî ve Kant'ta Aklın Egemenliği ve Sınırı Sorunu, *Tabula Rasa Felsefe&Teoloji Dergisi*, (20) 63-83.
- Tirmizî, "Sünen-i Tirmizî Tercemesi, Abdullah Parlıyan (çev.) Konya Kitapçılık, Konya
- İbn Mâce, "Sünen-i İbn Mâce Tercemesi, Abdullah Parlıyan (çev.) Konya Kitapçılık, Konya.
- Topaloğlu, B., (2002). *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (C 28, S 151-157). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- Türkdoğan, O., (2009). *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*, Timaş Yayınları. İstanbul. S. 169
- Uludağ, S., (1997). *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (C 16, S 291-293). XVI. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- Üzel, C., (2022). Mu'tezile ve Eş'ari Mezheplerinin Kulun Sorumluluğu Bağlamında İnsan Filleri ve Teklîf-i Mâlâ Yutâk Mukayesesi, *Ağrı İslami İlimler Dergisi*, (10), 104-122.
- Yavuz, M., (2022). *Ebussuud Tefsirinde Kader ve İhtiyar*, (Yayın no: 2022/719924) [Yayınlanmış Doktora Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi], İstanbul,.
- Yavuz, Y, Ş., (1995). *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (C 24, 58-63) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- Yıldız, H. D., (1988). *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (C 1, S 266-270) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- Zemahşeri, (2016). *Keşşaf Tefsiri*, Muhammed Çoşkun, Ömer Çelik, Necdet Çağıl, Adil Bebek (çev.), Murat Sülün (ed.), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul.

EKLER

Ek 1. Etik Kurulu İzni

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

OTURUM TARİHİ	OTURUM SAYISI	KARAR SAYISI
24/11/2022	15	2022-244

KARAR NO: 2022-244

Prof. Dr. Mehmet Kenan ŞAHİN'in "Cezaevi Mahkumlarının Kader Algısı (Giresun Örneği)" başlıklı çalışması etik yönden incelendi.

Prof. Dr. Mehmet Kenan ŞAHİN'in "Cezaevi Mahkumlarının Kader Algısı (Giresun Örneği)" başlıklı çalışmasının etik yönden uygun olduğuna, toplantıya katılanların oy birliği ile karar verildi.

Ek 2. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü İzni

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : E-57292265-204.04-1663/178959
Konu : İrfan ÇAKICI'nın Araştırma Talebi

21.12.2022

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : Saray (Van) Cumhuriyet Başsavcılığının 07.12.2022 tarihli ve E-51381301-2022/979-2022/979 sayılı yazısı.

Saray Adliyesinde zabıt kâtabi olarak görevli olup Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında yüksek lisans öğrencisi olan İrfan ÇAKICI'nın, "Cezaevlerindeki Mahkumların Kader Algısı (Giresun Örneği)" konulu tez çalışması kapsamında Giresun E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan hükümlü ve tutuklular ile araştırma yapma talebine ilişkin ilgi yazı ve ekleri incelendi.

Söz konusu bilimsel araştırma; kurumun belirleyeceği gün ve saatlerde, yukarıda anılan ceza infaz kurumunda, çalışmaya katılacak hükümlü ve tutukluların bilgilendirilmesi ve bilgilendirilmiş onam formu doldurulması, **terör suçundan hükümlü ve tutukluların çalışmaya dahil edilmemesi**, yazımız ekinde yer alan ölçeğin kullanılması, kullanılan ölçek ve formlarda hükümlü ve tutukluların ad-soyad bilgilerine yer verilmemesi, araştırmanın konusuyla sınırlı kalınması, ses kaydı ve görüntü alınmaması, çalışma sonucunun iki örneği ile CD'sinin çalışmayı yapacak kişi tarafından Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne gönderilmesi, araştırma sonucunun Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün izni olmaksızın yayımlanmaması koşullarıyla uygun görülmüştür.

Gereği ile ilgili kişiye ve ceza infaz kurumuna bu yönde bilgi verilmesini rica ederim.

Ek: İlgi yazı ve ekleri

Dağıtım :
Gereği:
Giresun Cumhuriyet Başsavcılığına

Bilgi:
Saray (Van) Cumhuriyet
Başsavcılığına

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Hacı Bayram Mahallesi Ağah Efendi Caddesi 70/1 Altındağ/ANKARA
Telefon No : (0 312) 507 04 00 Faks No: (0312) 223 60 07
e-Posta : cte.pss@adalet.gov.tr İnternet Adresi : www.cte.adalet.gov.tr
Kep Adresi : adaletbakanligi@hs01.kep.tr

Bilgi için : Sabri Hatipoğlu
Şube Müdürü

Telefon No : (0312) 507 05 32

UYAP Bilgi Sistemindeki bu dokümana <http://vatandas.uyap.gov.tr> adresinden ZJ++tMv - rSz0CU1 - VBgKKZr - 2LdtFw= ile erişebilirsiniz

Ek 3. Anket

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Anket Soruları

Merhabalar Kıymetli Katılımcımız

Aşağıda doldurmanız istenilen anket çalışmasında vereceğiniz cevaplar hiçbir şekilde sizin lehinize ya da aleyhinize kullanılmayacaktır. Yapmış olduğunuz işaretlemelerin gizli kalması araştırmanın doğruluğu ve güvenilirliği açısından önemlidir. Bu yüzden anketin herhangi bir yerine isim ve soy isminizi kesinlikle yazmayınız!

Bizler cezaevlerinde bulunan mahkumların kader algılarını incelemeye çalışmaktayız. Bu yüzden yapacağınız işaretlemelerin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Size düşen büyük bir içtenlikle kendinizi en yakın hissettiğiniz şıkkı işaretlemenizdir.

Bilimsel bir araştırmada yer aldığınız ve bilime verdiğiniz destekten ötürü sizleri kutlar en içten şükranlarımızı sunarız.

1- Yaşınız?

A-15-25

B-26-40

C-41-60

D-60-+

2-Cinsiyetiniz

A-Erkek

B-Kadın

3- Öğrenim düzeyiniz?

A-İlkokul

B-Ortaokul

C-Lise

D-Üniversite – Yüksek lisans

E-Yalnızca Okur Yazar

4- Cezaevine girmeden önceki işiniz?

A-İşçi

B-Esnaf

C-Usta

D-Memur

E-Çiftçi

F-Serbest Meslek

G-İşsizdim

H-Diğer Belirtiniz

.....

5- Aylık ortalama geliriniz? (TL)

A-1000-1500

B-1501-4.000

C-4.001-6.000

D- 6001+

6- Kader denince aklınıza ilk önce ne gelmektedir?

A- Alın yazısı.

B- Kötü yazgı.

C- Allah'ın her şeyi bir ölçü, düzen içinde var etmesi ve bunları bilmesi.

D- Allah'ın koyduğu kurallar

7- Size göre aşağıdakilerden hangisi İslami dinine göre kaderin tanımıdır?

A- İnsanın davranışlarının ve evrende meydana gelen bütün olayların önceden Allah tarafından tayin ve tespit edilmesidir.

B- Meydana gelen her şeyin bir ölçü ve düzen içinde olmasıdır.

C- Tabiat olaylarının Allah tarafından tayin edilmesidir.

D- Allah'ın insanlar için her şeyi yazmasıdır.

8- Hiç çalışmadan 'Allah dilerse zengin olurum' dersiniz neye inanmış olursunuz?

A- Kadere inanmış olurum.

B- Tevekkül etmiş olurum.

C- Aklımı, irademi ve yapma gücümü inkâr etmiş olurum.

D- Allah'a güvenmiş olurum.

9- İnsanın yapıp ettiklerini Allah'ın önceden bilmesi, kişiyi o davranışları yapmaya mecbur bırakır mı?

A- Evet mecbur bırakır.

B- Hayır mecbur bırakmaz.

C- Mecbur bırakır çünkü insan zavallı bir varlıktır.

D- Mecbur bırakır çünkü insan emir almaya yatkın bir varlıktır.

10- İnsanların doğruyu (hidayeti) veya sapıklığı (küfrü) seçmesinde etkili faktör hangisidir?

A- İnsanın kendi seçimleri.

B- Allah'tır.

C- İnsanın anne-babasıdır.

D- Diğer insanlardır.

11- Tevekkül etmek size göre aşağıdakilerden hangisidir?

A- Yapmamız gereken her şeyi Allah'a bırakmaktır.

B- Bize düşen sorumluluğu yerine getirdikten sonra Allah'a güvenmeye ve sonrasını O'na bırakmaktır.

C- Sadece iyi işleri yapmaktır.

D- Allah'a güvenmektir.

12- İnsanların davranışları için gerekli gücü kim yaratır?

A- İnsanın kendisi.

B- Her şeyin yaratıcısı olan Allah.

C- Allah ile insan birlikte yaratmaktadır.

D- Bu konuda şüphelerim var.

13- 'İyilik ve kötülüğü Allah yaratır' ifadesi size doğru mudur?

A- Evet

B- Hayır

C- Kısmen

D- Fikrim yok

14- Aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A- İnsanlar yaptıkları iyi ve kötü şeylerden sorumludur.

B- İnsanlar yaptıkları iyi ve kötü şeylerden sorumlu değildir.

C- İnsanlar sadece yaptıkları iyi şeylerden sorumludur.

D- İnsanlar sadece yaptıkları kötü şeylerden sorumludur.

15- Bazı kişiler hatalarına kılıf ararlar ve yanlış yapmalarının sebebinin kaderleri olduğunu düşünürler. Böyle bir davranışı siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

A- Bana göre sorumluluktan kaçmaktadır.

B- Bana göre bu davranış doğru bir davranış sergilemektedir.

C- Bana göre kolaycılığa ve tembelliğe kaçmaktadır.

D- Bana göre kadere sağlam bir şekilde inanmaktadır.

16- Kadere inanıyor musunuz?

A-Evet inanıyorum

B-Bazı durumlarda evet

C-Hayır inanmıyorum

D-Fikrim yok

17- Sağlıklı bir yaşam ile insanın ömrü uzayıp kısalır mı?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

18- Rızkımız önceden belli midir?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

19- Ne zaman öleceğimiz önceden belli midir?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

20- İnsan kaderi karşısında aciz bir konumdadır düşüncesi sizce doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

21- İnsan kendi kaderini kendisi çizer fikri sizce doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

22- Sizce cezaevine girmenizin sebebi kaderiniz miydi?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

23- Kaderiniz daha güzel olsaydı yine de cezaevine girer miydiniz?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

24- Kadere olan inancınız cezaevinde geçirdiğiniz süre zarfında sizi psikolojik olarak rahatlattı mı?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

25- Allah çok merhametlidir bu yüzden kullarına zulmetmez fikri sizce doğru mudur?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

26- Bu suçu işlemek benim kaderimdi o yüzden ben sorumlu değilim diyen bir kişi sizce haklı mıdır?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

27-Allah isteseydi cezaevinde olmazdım düşüncesi siz doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

28- İnsanların cezaevine girmelerine neden olan suçları tam anlamıyla kendileri işlerler o yüzden bütün sorumluluk suçu işleyen kişiye ait fikri sizce doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

29- İnsanlar kendi kararları ile hayatlarına yön verirler ifadesi siz doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

30- İnsan, davranışlarından sorumludur fikri sizce doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

31-Yaptığımız iyilikler ve kötülükler tamamen hür irademiz ile gerçekleşir fikri sizce doğru mudur?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

32-İnsanın yaptığı işlerde kendi etkisi yoktur fikri sizce doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

33-İnsan kendi hür iradesi ile hareket eder fikri sizce doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

34-Yapıp ettiklerim tamamen kendi gücümle ilgilidir fikri sizce doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

35- İnsan “nasıl bir insan olacağını” tamamen kendisi belirler fikri sizce doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

36-İnsan seçme ve tercihte bulunma yeteneğine sahiptir fikri sizce doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

37-İnsan kendi yaptıkları bakımından serbest bırakılmıştır fikri sizce doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

38-- İnsanların yapıp ettiklerinde kendisini o işi yapmaya zorlayan başka bir güç yoktur fikri sizce doğru mu?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

39-Kendinizi kader mahkûmu olarak tanımlıyor musunuz?

A-Evet

B-Kısmen

C-Hayır

D-Fikrim yok

40-Sizin eklemek istedikleriniz nelerdir? (Fikir ve Düşünceleriniz)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ÖZGEÇMİŞ	
Adı Soyadı	İrfan Çakıcı
Yabancı Dili	İngilizce
Orcid Numarası	0009-0008-7200-965X
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10531798
Lise	İstanbul İmam-Hatip Lisesi
Lisans	Atatürk Üniversitesi – İlahiyat Bölümü
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi – Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Mesleki Deneyim	Adalet Bakanlığı – Zabıt Kâtibi (2020-Devam Ediyor)